

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**ТРИ РОКИ ЧЛЕНСТВА У СОТ:
ТЕНДЕНЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ
УКРАЇНИ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД**

Аналітична доповідь

Київ–2011

УДК 338.012.339.5(477)
Т 67

*За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
посилання на видання обов'язкове*

Автори:

Клименко І. В., *к. е. н.*;
Федірко О. А., *к. е. н.*;
Ус І. В.

Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua>

Т 67 **Три роки** членства у СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України
ни у посткризовий період: аналіт. доп. / *І. В. Клименко, О. А. Федірко,*
І. В. Ус. – К. : НІСД, 2011. – 120 с.

ISBN 978-966-554-140-0

У доповіді проаналізовано зовнішньоторговельну динаміку України протягом періоду після набуття нею членства у СОТ. Визначено та систематизовано чинники впливу на зовнішню торгівлю та зовнішньоекономічне позиціонування України. Узагальнено ризики інтеграції України в глобальну економіку, зокрема представлено *SWOT*-аналіз розвитку зовнішньої торгівлі України у 2008–2011 рр. та запропоновано рекомендації щодо вдосконалення зовнішньоекономічної політики держави.

ISBN 978-966-554-140-0

© Національний інститут
стратегічних досліджень, 2011.

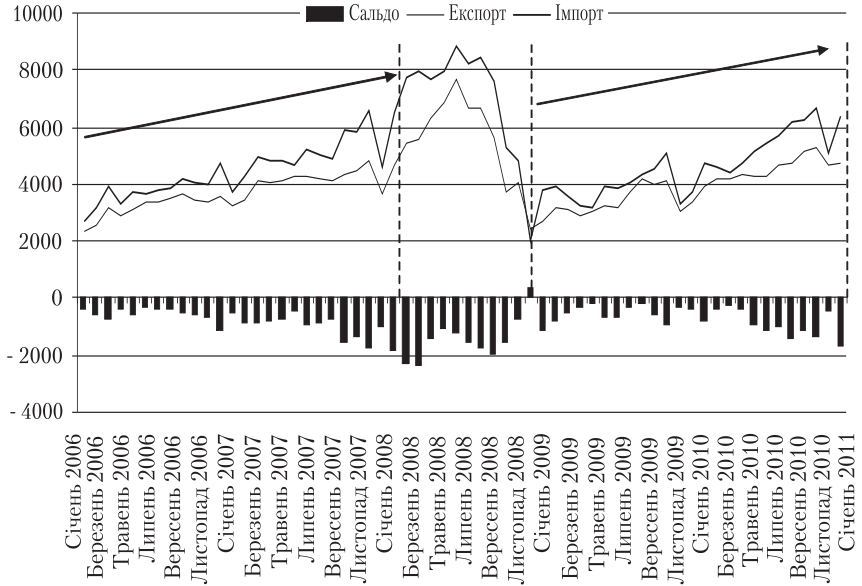
РОЗДІЛ 1. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ У 2008–2010 рр.

1.1. Короткострокові тенденції та особливості розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами України у 2008–2010 рр.

Зовнішня торгівля України в період 2008–2010 рр. розвивалася під впливом двох визначальних подій: членства у СОТ, набутого у 2008 р., та світової фінансово-економічної кризи 2007–2010 рр. Членство надало національним експортерам низку переваг, пов'язаних зі скасуванням квотування експорту української металопродукції, зменшенням антидемпінгових обмежень тощо. Разом з тим зміцнення позицій України на зовнішніх ринках не змогло відвернути обвальне скорочення обсягів експорту України. Кризове зменшення зовнішньоторговельного обороту в Україні досягло пікових значень у ІV кварталі 2008 року, коли воно склало 33 % порівняно з попереднім кварталом, тоді як загалом у світі аналогічний показник становив 20 %. Така ситуація значною мірою була спричинена зниженням попиту на традиційні експортні товари України (металопродукцію, хімічну та сільськогосподарську продукцію). Водночас – унаслідок девальвації національної валюти та падіння купівельної спроможності населення – суттєвого скорочення також зазнав імпорт.

Перші ознаки відновлення світової економіки, підвищення цін на продукцію чорної металургії та сировинні ресурси сприяли збільшенню вартісних обсягів товарного експорту України. Аналіз щомісячних даних щодо зовнішньої торгівлі товарами України свідчить, що позитивна динаміка експортно-імпортних операцій поступово відновлюється після різкого падіння внаслідок світової фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр. Особливо відчутним цей процес став у 2010 році – на початку 2011 року (рис. 1.1). Так, у 2010 році товарний експорт України збільшився на 29,2 % порівняно з попереднім роком і склав 52,2 млрд дол. США. Зростання експортних поставок відбувалося й за рахунок цінового чинника (на 18,1 %), і завдяки нарощуванню фізичних обсягів зовнішніх поставок (на 9,7 %). Насамперед це пов'язано з відновленням зовнішнього попиту: за оцінками експертів МВФ, обсяги світової торгівлі у 2010 році зросли на 12 %. При цьому варто зауважити, що членство України в СОТ сприяло обмеженню нетарифних бар'єрів щодо українського експорту. Так, припинено квотування імпорту металопродукції з України до ЄС, скасовано антидемпінгові заходи щодо імпорту карбаміду, запроваджено обмеження експорту

зернових, насіння соняшнику та соняшникової олії, що дозволило експортерам суттєво наростити обсяги експорту даної продукції; зменшилася кількість антидемпінгових і спеціальних захисних розслідувань, від яких потерпають українські металургійна та хімічна галузі.

Рис. 1.1. Динаміка щомісячних обсягів експорту, імпорту та сальдо торгівлі товарами України, 2006–2011 рр., млн дол. США

Джерело: складено на основі Short-term merchandise trade statistics: Monthly series for some 70 economies [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wto.org/english/res_e/status_e/daily_update_e/monthly_trade_e.xls

Ключовими чинниками позжавлення експортної діяльності в Україні у посткризовий період стали:

- зростання попиту на традиційні товари експортної спеціалізації України на ринках країн – торговельних партнерів, обумовлене ефективнішими антикризовими заходами та швидшим відновленням після кризи;

- зростання світових цін на сільськогосподарську та промислову сировину (ціни на залізну руду за період із грудня 2009 р. по грудень 2010 р. зросли на 80,2 %, пшеницю – на 48,8 %, олію – на 29,4 %);

- позитивна динаміка промислового виробництва, продовження реалізації технологічних модернізаційних проектів і розвиток інвестиційної діяльності у країнах СНД та Азії, що сформувало попит на продукцію українського машинобудування (зокрема збільшення обсягів експорту транспортного обладнання відбулося у 2010 р. переважно за рахунок нарощування поставок до Росії) та сировинні товари вітчизняного виробництва;

- зняття торговельних обмежень з боку ЄС, країн – торговельних партнерів відносно українського металопрокату, олії, хімічної продукції (зокрема у 2010 р. обсяги зовнішніх поставок соняшникової олії досягли 44 %¹ світового експорту цього виду продукції).

Сукупність наведених чинників, що визначали торговельну діяльність України протягом 2010 р., сприяла дворазовому зростанню порівняно з 2009 р. обсягів експорту транспортних засобів і шляхового обладнання, що забезпечило 4,2 в. п. приросту товарного експорту, а також мінеральних продуктів – на 72,6 %, що обумовило 7,1 в. п. приросту товарного експорту.

Разом з тим у 2010 році зберігається тенденція дефіцитності зовнішньоторговельного балансу, що свідчить про неефективну модель експортної спеціалізації вітчизняних виробників у поєднанні з браком конкурентоспроможного імпортозамінного виробництва. Водночас реалізація **потенціалу зростання вітчизняного експорту впродовж 2008–2010 р. гальмувалася низкою чинників внутрішнього та зовнішнього походження, серед яких:**

- різке погіршення стану світових товарних ринків у II половині 2008 року – I половині 2009 року під час загострення світової фінансової кризи, що проявилось зокрема у зниженні цін на чорні метали та одночасному підвищенні рівня цін на енергоносії (природний газ, нафту) в результаті зростання світового енергетичного попиту та підвищення Російською Федерацією експортного мита на вуглеводні;

- зниження попиту на міжнародних ринках продукції інвестиційного спрямування (через зниження обсягів виробничої діяльності) у низці країн – торговельних партнерів України, зокрема в країнах СНД та ЄС;

---

¹Розраховано за базою даних Світового банку, що включає інформацію про 102 країнам. Через відсутність серед них даних по Аргентині (другому після України експортеру соняшникової олії у 2009 році з часткою 12 %) можемо прогнозувати, що реальна частка України складає близько 36–38 %.

- девальвація національних валют низки країн світу (в т. ч. України) протягом 2008-2009 рр., із наступним переважанням ревальваційних тенденцій на вітчизняному валютному ринку (реальний ефективний курс гривні протягом 2010 р. зріс на 9 %), а також стагнації окремих сегментів світового ринку, що призвело до зниження рівня цінової конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках;

- активізація протекціоністських заходів на світових ринках та зокрема з боку торговельних партнерів відносно України²;

- зниження обсягів експорту сільськогосподарської продукції у 2010 р. на 0,8 % порівняно з 2009 р. (у т. ч. пшениці – на 30,6 %) у результаті низької врожайності зернових і запровадження зовнішньоторговельних обмежень³;

- низька пропускна спроможність прикордонної транспортної інфраструктури, що суттєво обмежила можливості швидкого реагування на пошавлення зовнішнього попиту, обумовивши високі альтернативні втрати вітчизняних експортних виробництв.

Математично-статистичний аналіз актуальних тенденцій зовнішньоторговельної діяльності України дозволяє дійти висновку, що **модель посткризового розвитку вітчизняної економіки фактично відтворює і за обсягами показників експортно-імпорتنних операцій, і за темпами їх приросту ситуацію трирічної давнини.** Так, коефіцієнт кореляції щомісячних обсягів експорту товарів за період із січня 2009 року по лютий 2011 року включно порівняно з відповідними значеннями цього показника три роки тому (із січня 2006 року по лютий 2008 року) склав 0,904, імпорту – 0,94, а сальдо зовнішньої торгівлі товарами – 0,757. Отримані результати свідчать про те, що **відкрита модель національного економічного розвитку, витримавши потужний удар світової фінансово-економічної кризи, з одного боку, не допустила необоротного руйнування економічної системи, спромігшись відновити певну економічну рівновагу, хоча й на значно нижчому, порівняно з передкризовим етапом, рівні. Проте, з іншого боку, не створила достатніх стимулів для кардинального реформування національної конкурентної стратегії на засадах інвестиційного оновлення експортно-виробничого потенціалу та стратегічних інноваційно спрямованих структурних зрушень.**

---

²Республікою Білорусь, Індонезією та Індією було порушено 3 антидемпінгові розслідування, ще 3 спеціальних розслідування запроваджено Росією, Казахстаном і Молдовою.

³Ідеться про запровадження Україною інструментів обмеження експорту зерна власного виробництва.

Аналіз розвитку зовнішньоторговельної діяльності України у кризовий і посткризовий періоди порівняно з її провідними торговельними партнерами, які разом забезпечували понад 75 % її сукупного обігу зовнішньої торгівлі товарами у 2010 році, дозволяє дійти однозначного висновку про те, що позиції вітчизняних експортерів найбільше постраждали від кризових явищ у світовій економіці (табл. 1.1).

Хоча динаміка товарного експорту більшості провідних торговельних партнерів України в період з липня 2008 р. по лютий 2011 р. демонструє доволі високу кореляцію з вітчизняною практикою ($0,75 \leq R \leq 0,94$), зовнішня торгівля України відновлюється порівняно повільніше. У той час, як Китай, Єгипет та Індія у 2010 році спромоглися перевищити обсяг експорту кризового 2008 року, в Україні цей показник склав лише 77 % від його рівня у 2008 році.

Схожа ситуація і в Білорусі та Казахстані, які з-поміж 19 проаналізованих країн найповільніше відновлюються після кризи. А Російська Федерація демонструє темпи відновлення експорту на рівні з деякими провідними країнами ЄС. Економіки США, Кореї та Румунії майже відновили передкризовий рівень експорту; доволі успішними (на рівні 86–91 % від рівня 2008 року) є й показники товарного експорту Польщі, Нідерландів, Німеччини, Великобританії, Угорщини та Туреччини. Деяко відстають Австрія, Франція та Італія.

За весь період (з початку світової фінансової кризи та до її завершення) середньомісячні темпи падіння товарного експорту України склали 1,55 % м/м (місяць до попереднього місяця), тоді як в усіх інших торговельних партнерів, за виключенням Італії, вони не перевищували 0,78 %. Україна відчула значне скорочення експорту в короткостроковому періоді (від передкризового «піку» в липні 2008 року до «дна» світової кризи в січні 2009 року), що було відчутним навіть порівняно з аналогічними показниками країн СНД. Водночас для більшості країн-партнерів у зазначений період стрімке (протягом 6 місяців) скорочення експорту зупинилося на рівні 55–75 % від липня 2008 р., для Казахстану, Росії, Білорусії, Китаю – на рівні 37–46 %. В Україні місячний обсяг експорту в січні 2009 року склав менше 1/3 від його липневого рівня у 2008 році (табл. 1.1).

Традиційно прибутковим для платіжного балансу складником зовнішньоекономічної діяльності є торгівля послугами, менша за сукупним оборотом у 6–8 разів порівняно із зовнішнім товарооборотом України, проте така, що демонструє значно вищий опір кризовим явищам світової економіки (рис. 1.2).

Таблиця 1.1

**Порівняльний аналіз короткострокових кризових тенденцій
зовнішньої торгівлі товарами України та її провідних
торговельних партнерів у 2008–2011 рр.**

Показник Країна	Коефіцієнт кореляції щомісячних обсягів експорту товарів України та її торговельних партнерів, липень 2008 р. – лютий 2011 р.	Середньомісячний темі приросту товарного експорту за період з липня 2008 р. по лютий 2011 р. *, %	Відношення місячного обсягу експорту в січні 2009 року («дно кризи») до липня 2008 року (передкризовий «пік»), %	Обсяг експорту у 2010 р., % (2008=100 %)
США	0,82	-0,14	68	99
Китай	0,52	-0,22	46	123
Єгипет	0,68	-0,10	73	109
Індія	0,75	0,01	58	101
Корея	0,84	-0,55	58	98
Німеччина	0,88	-0,55	62	88
Велико- британія	0,91	-0,50	54	88
Франція	0,76	-0,79	60	84
Італія	0,74	-1,21	47	82
Румунія	0,74	-0,25	49	99
Угорщина	0,81	-0,25	55	88
Польща	0,81	-0,69	58	91
Туреччина	0,87	-0,71	63	86
Австрія	0,87	-0,78	56	84
Нідерланди	0,89	-0,39	65	90
Казахстан**	0,84	-0,18	37	80
Білорусь	0,90	-0,48	40	77
Росія	0,94	-0,62	38	85
Україна	1,00	-1,55	32	77

*показник розраховано за формулою середнього гармонійного за 32 місяці (з липня 2008 р. по лютий 2011 р. включно) для кожної країни;

**з липня 2010 р., за даними СОТ, не включається торгівля з Росією.

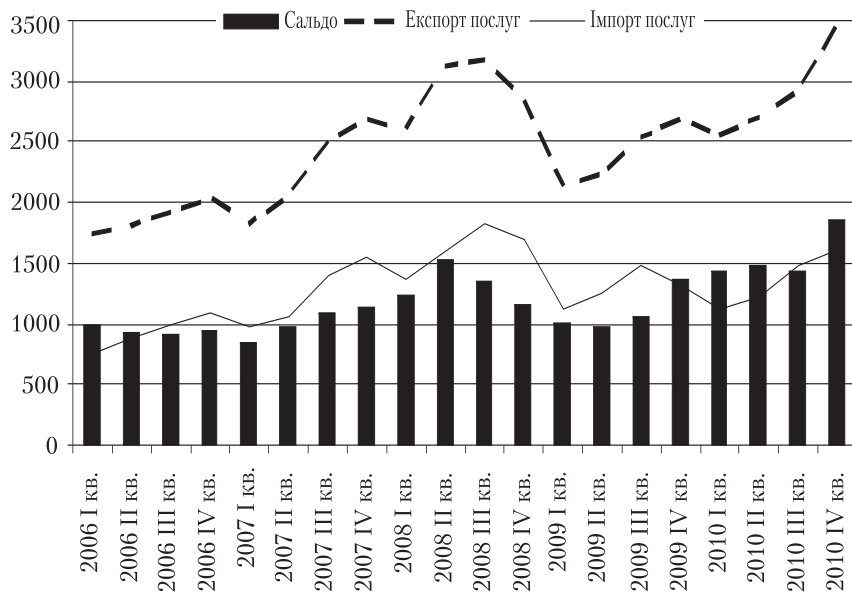
Джерело: розраховано на основі Monthly series for some 70 economies [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/monthly_trade_e.xls

Аналіз динаміки квартальних показників (рис. 1.2) свідчить, що короткострокові коливання в межах річних циклів торгівлі послугами нагадують у цілому тенденції товарної торгівлі. Разом з тим спостерігаються протилежні тенденції в результатах торгівлі:

- очевидно, що торгівля товарами протягом усього аналізованого періоду давала негативні результати для платіжного балансу, тоді як торгівля послугами залишалася надійним джерелом наповнення валютного ринку;

- зростання місячних обсягів експорту-імпорту товарів у межах річного циклу супроводжувалося наростанням обсягу від'ємного сальдо торгівлі (рис. 1), тоді як сфера послуг демонструвала протилежну тенденцію.

Рис. 1.2. Динаміка квартальних обсягів експорту, імпорту та сальдо торгівлі послугами України, 2006–2010 рр., млн дол. США

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

1.2. Структурні зрушення в зовнішній торгівлі товарами та послугами України в період 2008–2010 рр.

Трансформація географічної структури зовнішньої торгівлі України

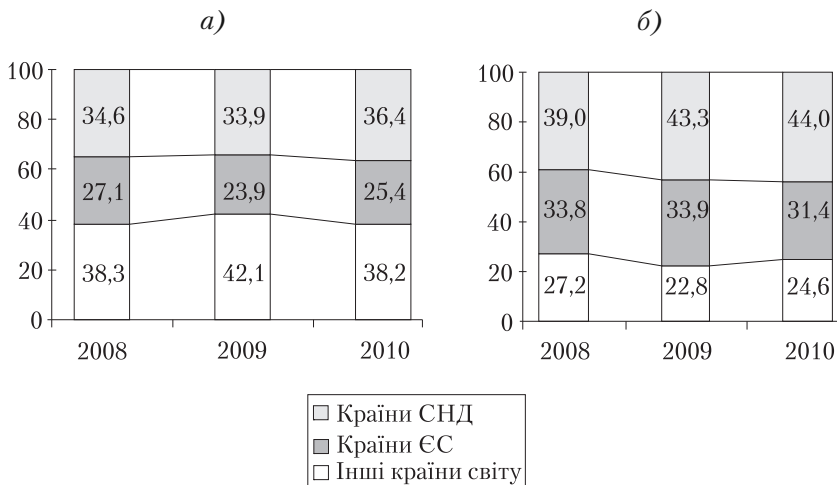
Сучасний етап розвитку національної економіки України в умовах членства у Світовій організації торгівлі та відновлення ділової активності після світової фінансової кризи 2008–2009 рр. характеризується зміною тенденцій у географічній і товарній (видовій) структурах зовнішньоторговельної діяльності.

Умовно можна виділити три стадії розвитку зовнішньоторговельної діяльності України (I стадія – трансформаційна криза – II пол. 1990-х років; II – економічне відновлення – з 2000 р. по 2007 р.; III – членство у СОТ – з 2008 р. і дотепер). Характерними рисами сучасного етапу є випереджальне зростання вектора торговельної співпраці з країнами СНД з одночасним зниженням ролі європейського вектора в географічній структурі й експорту, й імпорту товарів і послуг. Так, питома вага країн СНД в українському експорті товарів у 2010 р. порівняно з 2008 р. зросла на 1,8 в. п. і склала 36,4 % від загального обсягу товарного експорту (що є майже рекордним рівнем за останні 13 років). Водночас за цей період відбулося скорочення питомої ваги ЄС з 27,1 % до 25,4 % (рис. 1.3 а). Ще відчутнішою у період кризи стала переорієнтація внутрішнього споживання на продукцію з країн СНД: у 2010 р. частка товарного імпорту з СНД склала 44 %, що на 5 в. п. більше порівняно з рівнем 2008 р. (рис. 1.3 б). Варто також відзначити, що зростання частки імпортованих товарів з СНД відбулося за скорочення питомої ваги імпорту з ЄС.

Серед країн СНД найбільшим торговельним партнером України традиційно залишається Російська Федерація, частка якої в товарному експорті зросла до 26,1 %, а в імпорті – до 36,5 % (Дод. 1, табл. 1). Другим найбільшим партнером серед країн цього інтеграційного блоку є Білорусь, частка якої в торгівлі товарами також неухильно зростала протягом 2008–2010 рр. Характерною рисою сучасного етапу торгівлі України з країнами СНД є те, що зростання ролі двох провідних торговельних партнерів супроводжується великим і наростаючим обсягом від'ємного сальдо торгівлі товарами з цими країнами з одночасним зменшенням частки всіх інших країн СНД, товарна торгівля з якими характеризується для України переважно активним сальдо.

У 2010 році позначилися певні позитивні зрушення в підвищенні енергетичної безпеки національної економіки в аспекті географічної диверсифікації імпортного постачання сировини нафти у спосіб реалізації контракту між компанією «Укртатнафта» та Державною нафтовою

компанією Азербайджану щодо постачання 3 млн т каспійської нафти. Це дозволило знизити фактично монопольну залежність від поставок російської нафти протягом періоду 2005–2009 рр. до 75,9 % у 2010 р. Разом з тим провідною статтею товарного імпорту в Україні залишається природний газ (15,5 % сукупного обсягу товарного імпорту у 2010 р.), практично монопольне становище в постачанні якого на внутрішній ринок України належить Російській Федерації.

Рис. 1.3. Динаміка географічної структури експорту (а) та імпорту (б) товарів, 2008–2010 рр., %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

Тенденції торгівлі товарами з країнами ЄС у цілому відображають високий рівень залежності внутрішнього ринку України від домінуючих в імпорті з цього регіону товарів з високим рівнем доданої вартості. Так, у кризовому 2009 р. різко скоротилися обсяги товарної торгівлі України з ЄС, при цьому обсяги імпорту товарів скоротилися значно більше, що обумовило зменшення обсягів пасивного сальдо торгівлі товарами з країнами ЄС (див. дод. 1, табл. 1). Разом з тим у 2010 р. з появою перших ознак відновлення ділової активності від'ємне сальдо торгівлі товарами з більшістю країн ЄС почало зростати. Найвідчутніше воно зросло в торгівлі з Німеччиною, Польщею, Францією та

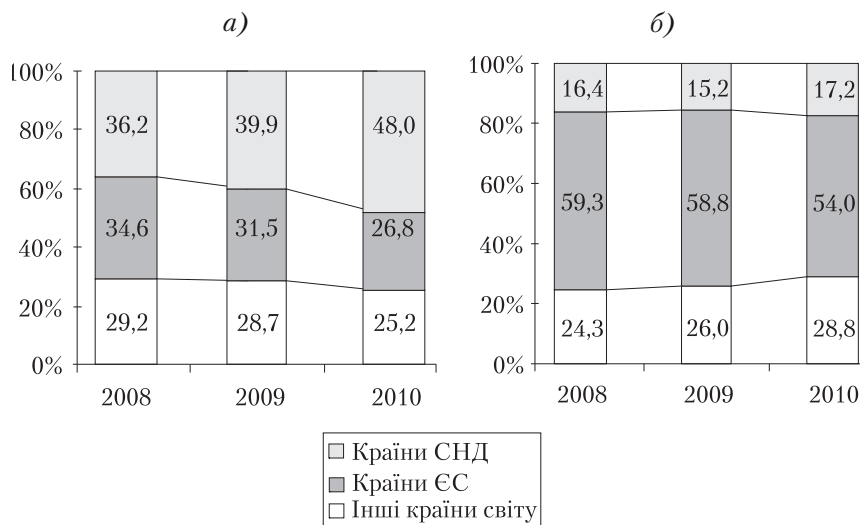
Великобританією, на які сукупно припадає 33 % товарного експорту та 49 % імпорту України з ЄС. Водночас зберігалось активне сальдо торгівлі з Італією та Кіпром, відповідно з Румунією – позитивний результат у 2010 році, а від’ємне сальдо з Австрією зменшилося. Разом з тим незначні країнові позитивні зрушення не змінили в цілому значне від’ємне сальдо торгівлі товарами з ЄС.

Загалом, варто також зазначити, з-поміж усіх інших торговельних партнерів України важливими географічними напрямками торгівлі залишалися також азійський і північноамериканський вектори. Торгівлі товарами з країнами Азії були притаманні доволі різні тенденції, навіть враховуючи, що йдеться про 5 найбільших партнерів України з цього регіону. Так, за період 2008–2010 рр. зріс експорт вітчизняних товарів до Китаю, Індії та Ірану, водночас він суттєво скоротився до Туреччини та дещо менше до Республіки Корея (див. дод. 1, табл. 1). Тенденції товарного імпорту з цього регіону в цілому відображали загальносвітові кризові явища: у 2009 році спостерігалось зниження імпорту з усіх основних азійських країн, а у 2010 році – його незначне відновлення, проте на нижчому порівняно з докризовим рівні. Торгівля з Туреччиною, Індією та Іраном характеризувалась активним сальдо протягом усього періоду, пасивне ж зберігалось в торгівлі товарами з Китаєм і Кореєю. Так, зокрема зростання попиту на побутові товари китайського виробництва внаслідок підвищення купівельної спроможності громадян і відновлення банківською системою кредитування населення обумовило збільшення імпорту товарів із цієї країни у 2010 році на 71,9 % порівняно з минулим роком. Проте в підсумку **азійський напрямок торгівлі в умовах кризи виявився доволі сприятливим для України, оскільки у 2009-2010 рр. було отримано доволі значне активне торговельне сальдо на рівні 5,5 та 3,6 млрд дол. США.**

Торгівля товарами з країнами Америки, зокрема зі США, відображала в цілому загальні тенденції. Разом з тим скорочення обсягів товарообороту у кризові роки супроводжувалось значним зростанням від’ємного торговельного сальдо України зі США та іншими країнами регіону.

Аналогічні зміни відбувалися й у сфері торгівлі послугами, зокрема частка СНД у структурі експорту послуг різко збільшилася (на 11,8 в. п.), досягши рівня 48 % у 2010 році, що супроводжувалось значним скороченням питомої ваги ЄС (із 34,6 % у 2008 р. до 26,8 % у 2010 р.) та інших країн світу (з 29,2 % у 2008 р. до 25,2 % у 2010 р.) (рис. 1.4 а). Трансформація географічної структури імпорту послуг мала аналогічні тенденції лише з тією різницею, що на фоні зростання часток країн СНД і всіх інших країн світу питома вага країн ЄС, хоча й

залишалася домінуючою, проте за вказаний період суттєво знизилася (з 59,3 % до 54 %) (рис. 1.4 б).

Рис. 1.4. Динаміка географічної структури експорту (а) та імпорту (б) послуг з України, 2008–2010 рр., %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

Тенденції розвитку торгівлі послугами з країнами СНД у 2008–2010 рр. фактично визначалися відносинами з Російською Федерацією, на яку припадало 44,2 % експорту та 14,5 % імпорту послуг з України (дод. 1, табл. 2). Динаміка торгівлі послугами з іншими країнами СНД характеризувалася незначними різноспрямованими змінами, які в цілому не вплинули на загальні показники цього регіону.

Доволі незначним виявився вплив кризи на торгівлю послугами з країнами Азії та Америки, обсяги якої майже не змінилися протягом аналізованого періоду. Проте ці дані свідчать, скоріше, про нерозвиненість торгівлі послугами України з країнами цих регіонів і не відображають глобальні тенденції та стратегічні зміни у сфері послуг цих країн.

Торгівля послугами з країнами ЄС характеризувалася тенденцією до зниження протягом усього досліджуваного періоду. При цьому винятками стали відносини з Угорщиною та Кіпром, де відзначалося зрос-

тання показників експорту й імпорту послуг (див. дод. 1, табл. 2). Найбільша частка імпортованих з ЄС послуг припадає на країни з розвиненими ринками фінансових послуг – Кіпром і Великобританією. Превалювання імпорту фінансових послуг із зазначених країн відображає доволі специфічний попит національного бізнесу протягом аналізованого періоду: по-перше, в оптимізації економічної діяльності в Україні через включення до операційних схем локальних компаній із країн, що мають ліберальніше фінансове регулювання; по-друге, потребу у фінансуванні через залучення ресурсів з міжнародних ринків капіталів. У цьому контексті також варто наголосити, що під час світової фінансової кризи дещо активізувалися відносини з іншими офшорними фінансовими центрами – Британськими Віргінськими островами та Панамою.

Трансформація товарної структури зовнішньої торгівлі України

Кризові явища у світовій економіці відчутно позначилися на товарній структурі зовнішньої торгівлі, довівши недосконалість сформованої в Україні низькодиверсифікованої моделі експортно-імпорتنих операцій, що робить економічну систему критично залежною від кон'юнктурних коливань на світових ринках продукції. Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2008–2010 рр. різко змінювалася під впливом глобальних тенденцій, при цьому найвідчутніші зміни були характерними для провідних товарних статей і в експортній, і в імпортній діяльності (рис. 1.5, 1.6).

У 2010 році товарний експорт України склав 52,2 млрд дол. США, що на 29,2 % більше порівняно з попереднім роком. У розрізі ключових товарних груп найбільший внесок у зростання експорту забезпечено продукцією чорної металургії, обсяги закордонного постачання якої зросли на 42,7 % переважно за рахунок зростання рівня цін. Варто також відзначити зростання обсягів експорту продукції машинобудування на 33,3 %, що обумовлено передусім збільшенням постачання залізничних локомотивів у 3,1 разу, тоді як експорт сільськогосподарської продукції збільшився лише на 4,4 %.

Криза сприяла поглибленню рівня залежності економіки України від зовнішніх чинників, про що свідчить зростання питомої ваги позитивного сальдо товарної торгівлі за традиційними сировинними статтями експорту (недорогоцінні метали та вироби з них, продукти рослинного походження, жири й олії тваринного або рослинного походження, деревина та вироби з неї), а також збільшення питомої ваги від'ємного сальдо мінеральних продуктів, хімічної продукції, полімерних матеріалів, виробів з текстилю.

Рис. 1.5. Товарна структура експорту України, 2008–2010 рр., %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

Примітка: для рис. 1.6, 1.7 відповідно те саме джерело, що і для рис. 1.5.

Рис. 1.6. Товарна структура імпорту України, 2008–2010 рр., %

Аргументом на підтвердження вагомості зовнішніх чинників посткризового відновлення економіки України є також той факт, що темпи зростання експорту перевищували динаміку внутрішнього споживання аналогічної продукції в більшості галузей економіки, що спричинило збільшення частки експорту в загальному обсязі реалізованої продукції промисловості до 39,3 % у 2010 р. порівняно з 37,6 % у 2009 р. **Лідерами експортоорієнтованої моделі розвитку стали підгалузі вітчизняної обробної промисловості, а саме: металургія, де частка експорту в реалізованій продукції склала 72,6 %, машинобудування (72,3 %), хімічна та нафтохімічна промисловість (59 %). У цілому по обробній промисловості, за даними Державної служби статистики України, значення цього показника перевищило 50 %.**

Парадоксально з економічної точки зору виглядає той факт, що значне скорочення протягом 2008–2010 рр. питомої ваги у вартісному обсязі експорту найбільш енергетично містких товарів (продукції чорної металургії на 7,5 в. п., хімічної галузі – на 0,8 в. п.), а в імпорті – транспортних засобів на 8,1 в. п. (переважно за рахунок автомобілів) супроводжувалося значним збільшенням питомої ваги енергетичних ресурсів у структурі вартості товарного імпорту (на 5 в. п.) (див. рис. 1.5, 1.6). У 2010 році обсяг енергетичного імпорту склав 19,6 млрд дол. США, що на 33,9 % більше, ніж у попередньому році. Це зумовлено зростанням цін на газ – на 23 %, нафту – на 29 %. При цьому фізичні обсяги поставок нафти та нафтопродуктів також збільшилися порівняно з 2009 р. Питома вага енергоносіїв у структурі товарного імпорту зросла з 26,7 % у 2008 році до 32,3 % у 2010 році. Обсяги неенергетичного імпорту у 2010 р. збільшилися аналогічним чином – на 33,4 %, що на 22,5 % пов'язано саме зі зростанням фізичних обсягів поставок і свідчить про швидке відновлення внутрішнього попиту після різкого падіння у кризовому 2009 році.

Зниження у 2010 році (порівняно з 2008 роком) обсягу пасивного сальдо за високотехнологічними статтями торгівлі (механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення та звуку, транспортні засоби і шляхове обладнання тощо) було наслідком скорочення внутрішнього попиту на іноземні товари виробничого призначення, обумовленого зменшенням обсягів внутрішнього виробництва під час кризи. При цьому зазначимо, що у 2010 році порівняно з 2009 роком відбулося скорочення питомої ваги вітчизняної продукції інноваційного спрямування на внутрішньому ринку. Доволі високими темпами відновлювався імпорт інвестиційних товарів – продукції машинобудування (40 %), зокрема наземних транспортних

засобів (у 1,7 разу) та електричних машин (у 1,6 разу). Обсяги поставок легкових автомобілів у 2010 році зросли в 1,9 разу, а їх частка в імпорті продукції машинобудування сягнула 14 %. У результаті цього у секторі машинобудування частка продукції українського виробництва у внутрішньому споживанні зменшилася на 4,9 в. п. Найвідчутнішим було витіснення іноземними виробниками продукції вітчизняних підприємств у галузі електричного й електронного устаткування (зменшення на 10,2 в. п.). Відновлення попиту з боку населення на легкові автомобілі, а також зростання обсягів ввезення обладнання для транспортної сфери, промисловості, сільського господарства сформували сприятливі умови для стрибкоподібного зростання (на 69,3 % порівняно з 2009 роком) імпорту транспортних засобів і шляхового обладнання. Приріст імпорту інших промислових товарів на рівні 25–40 % засвідчив витіснення вітчизняної продукції в хімічному, металургійному та машинобудівному сегментах внутрішнього ринку.

Вигідне транзитне положення нашої держави традиційно забезпечує переважання транспортних послуг над іншими. На них в Україні припадає понад 65 % експорту послуг, а за період 2008–2010 рр. їх частка зросла найбільше (+2 в. п.) і досягла 67,1 % (рис. 1.7 а). У структурі експорту транспортних послуг провідне місце належить трубопровідному транспорту, зростання якого було найдинамічнішим (за період з 2008 р. по 2010 р. обсяг експорту відповідних послуг зріс на 31,1 %, а питома вага в загальному обсязі експорту послуг збільшилася з 21,8 % до 28,9 % за рахунок зниження часток усіх інших видів транспорту). Таке зростання відбулося в основному через збільшення надходжень за транспортування газу (в 1,7 разу) майже повністю за рахунок підвищення тарифів.

Позитивні зрушення спостерігалися в деяких сферах високотехнологічних послуг. Так, за період 2008–2010 рр. значно зріс експорт комп'ютерних послуг (на 23,9 %), будівельних (5,8 %), роялті та ліцензійних (5 %), а також послуг зв'язку (4,3 %). Разом з тим суттєве скорочення експорту відбулося в галузях страхових послуг (-68,4 %), послуг приватним особам і в галузі культури та відпочинку (-52,6 %), державних послуг (-50,1 %), подорожей (-22,8 %), інших ділових (-8,7 %), ділових професійних і технічних (-4,4 %), фінансових послуг (-2,3 %). У цілому інформаційно-комунікаційні, наукомісткі, фінансові, ділові та інші високотехнологічні види послуг скоротилися за аналізований період на понад 134 млн дол. США (або на 4,3 %), що обумовило зниження їх сукупної питомої ваги у структурі експорту послуг з 26,7 % до 25,8 % (рис. 1.7 а).

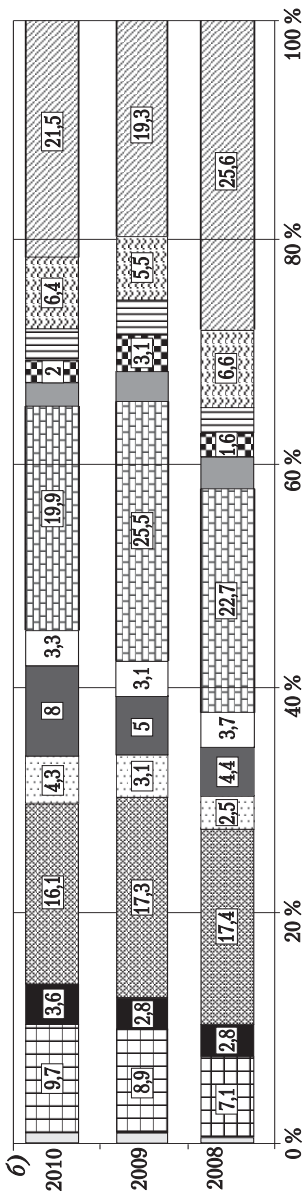
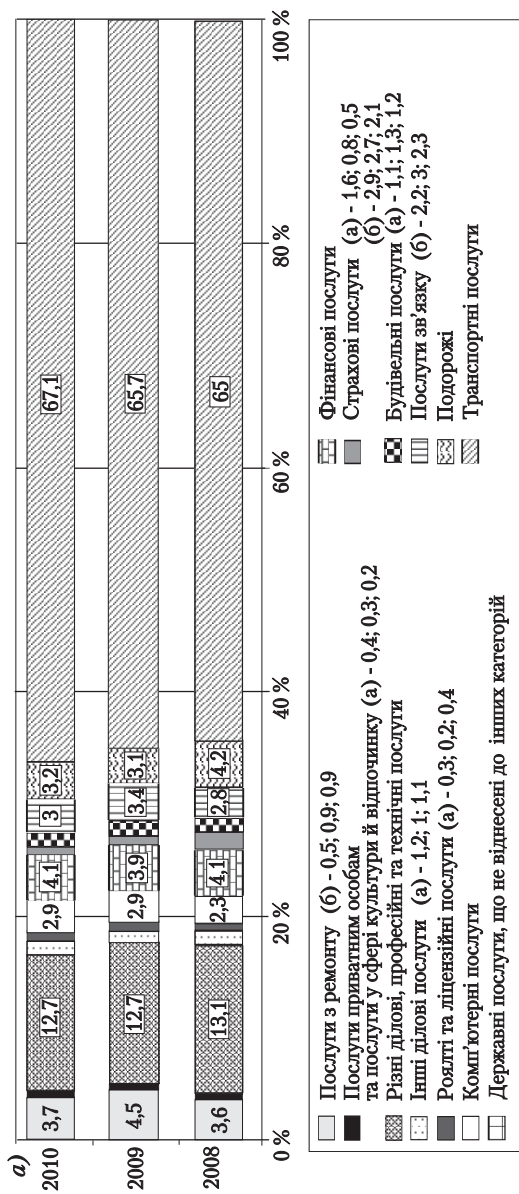

Рис. 1.7. Динаміка структури експорту (а) та імпорту (б) послуг з України, 2008–2010 рр.

Видова структура імпорту послуг порівняно зі структурою їх експорту є значно диверсифікованішою (див. рис. 1.7 б). За період 2008–2010 рр. значно збільшився імпорт інших ділових послуг (44,6 %), роялті та ліцензійних (43,5 %), послуг ремонту (36,7 %) та державних (на 34,3 %). Одночасно спостерігалось значне скорочення імпорту страхових послуг (-44,4 %), транспортних (-30,9 %), фінансових (-26 %), комп'ютерних (-25,9 %), різних ділових, професійних і технічних послуг (-23,8 %), подорожей (-19 %).

Загалом імпорт послуг в Україні є значно технологічнішим за експорт: сукупна частка високотехнологічних послуг хоча й скоротилася після кризи, проте залишається на досить високому рівні (63,2 % загального обсягу імпорту послуг у 2010 році).

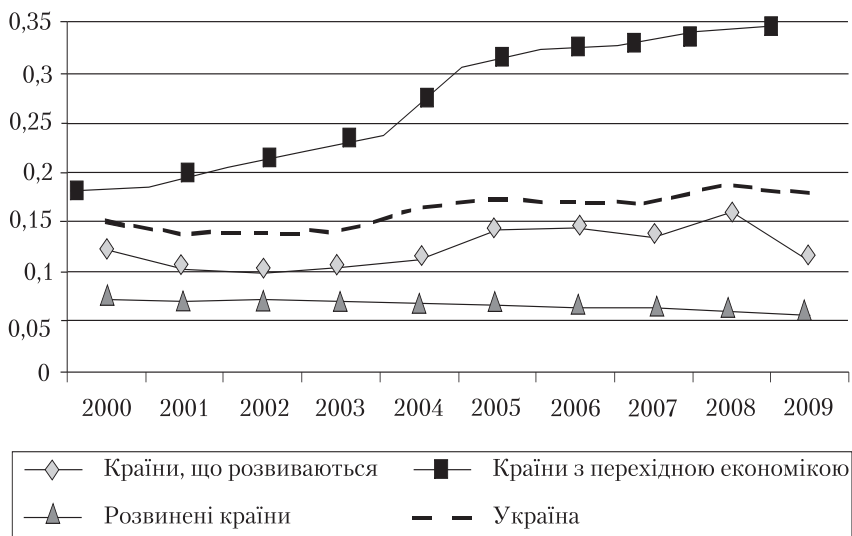
1.3. Інтегральні характеристики структури експорту України

Рівень концентрації експорту є індикатором чутливості країни до зовнішніх шоків на товарних ринках. Тож динаміка змін цього показника дозволяє, з одного боку, робити висновки щодо якісних змін у зовнішньоекономічній позиції країни під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, а з іншого – прогнозувати наслідки таких впливів на перспективу. Аналіз рівня концентрації⁴ товарного експорту України, здійснений на рівні тризначних кодів класифікації товарів за міжнародною системою *SITC (rev. 3)*, свідчить, що **тенденції концентрації національного експорту значно відрізняються від країн із перехідною економікою та розвинених країн, найбільше корелюючи при цьому з динамікою країн, що розвиваються** (рис. 1.8).

Як видно на рис. 1.8, після вступу до СОТ відбулося посилення концентрації експорту, що пояснюється збільшенням обсягів експорту саме традиційних для України видів продукції. Загалом рівень концентрації українського експорту у 2008-2009 рр. залишається удвічі нижчим порівняно з показником транзитивних країн. Така значна відмінність пояснюється тим, що найбільший вплив на визначення загального показника для країн цієї групи має структура товарного експорту Російської Федерації, що є ресурсо- й енергоємною властивою лише цій країні та характеризується ще вищим і таким, що постійно зростає, рівнем концентрації (0,38 у 2009 році). Водночас низький рівень товарної концентрації експорту свідчить про його меншу за-

⁴Коефіцієнт концентрації експорту розраховано на базі показника Герфіндала-Гіршмана, що відображає рівень концентрації товарних статей у структурі експорту та набуває значень від 0 до 1 (максимальний рівень концентрації експорту).

лежність від розвитку окремих міжнародних товарних ринків і вищу конкурентоспроможність. Цей висновок підтверджується стабільно низьким рівнем концентрації товарного експорту розвинених країн і незмінною тенденцією до його подальшої деконцентрації. **Високий рівень товарної концентрації є характерним для експортних моделей країн із низьким і середнім рівнем доходу (які характеризуються наявністю вагомого сировинно-ресурсного потенціалу) та свідчить про переважно низьку конкурентоспроможність решти галузей економіки та вразливість зовнішньоторговельних стратегій такого типу.**

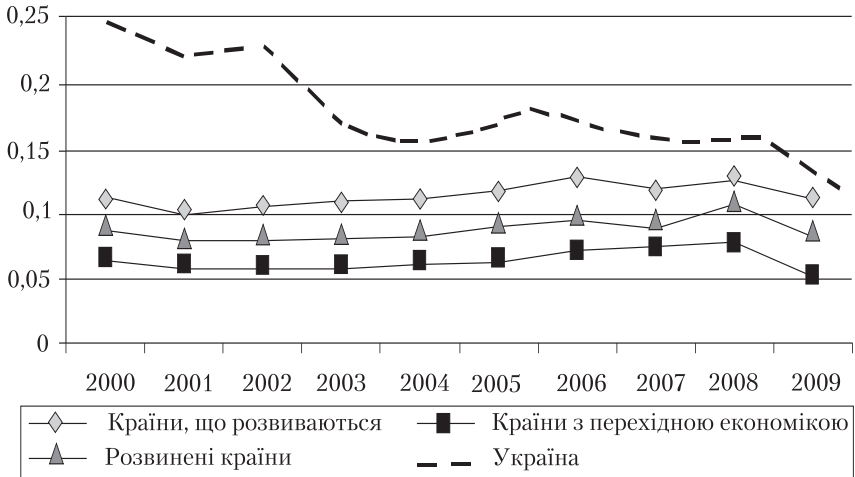

Рис. 1.8. Динаміка коефіцієнта концентрації товарного експорту України та провідних груп країн світу за рівнем економічного розвитку, 2000–2009 рр.

Джерело: складено НІСД за даними онлайн-бази даних ЮНКТАД: Concentration and diversification indices of merchandise exports and imports by country, iannual, 1995–2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>

Якщо рівень сконцентрованості товарної структури експорту є доволі різномірним за групами країн та окремими країнами світу (цей показник, до речі, є важливим індикатором рівня міжнародної конку-

рентоспроможності країни на світовому ринку), то рівень концентрації товарної структури імпорту є фактично однаковим для усіх країн світу, що свідчить про досягнення значно вищого на сьогодні рівня глобалізації ринків, аніж виробнича сфера (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Динаміка коефіцієнта концентрації товарного імпорту України та провідних груп країн світу за рівнем економічного розвитку, 2000–2009 рр.

Джерело: складено НІСД за даними онлайн-бази даних ЮНКТАД: Concentration and diversification indices of merchandise exports and imports by country, annual, 1995–2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>

Економіка України на початку 2000-х років демонструвала доволі високий рівень концентрації імпорту, що різко перевищував світовий показник, проте за період економічного зростання відбулася швидка конвергенція із загальними тенденціями у цій сфері: лише за 4 роки (з 2002 по 2006 рік) рівень концентрації товарного імпорту знизився майже вдвічі (з 0,21 до 0,12). Це обумовлено зростанням у структурі імпорту питомої ваги споживчих товарів за одночасного скорочення частки мінеральних продуктів з 42–45 % у 2000–2001 рр. до 30–34 % у 2008–2010 рр. Очевидно, що такі зрушення є наслідком лібералізації

режиму зовнішньої торгівлі України, а також випереджального зростання реальних доходів населення порівняно з динамікою реального ВВП України в період економічного зростання 2000–2007 рр.

Структура товарного експорту України (або рівень його диверсифікації⁵) значно відрізняється від світової (рис. 1.10). Починаючи з 2003–2004 рр. рівні диверсифікації товарного експорту розвинених країн і країн, що розвиваються, характеризувалися відчутною конвергентною динамікою, особливо ж чітко ця тенденція проявилася саме в останні роки (2007–2009 рр.)

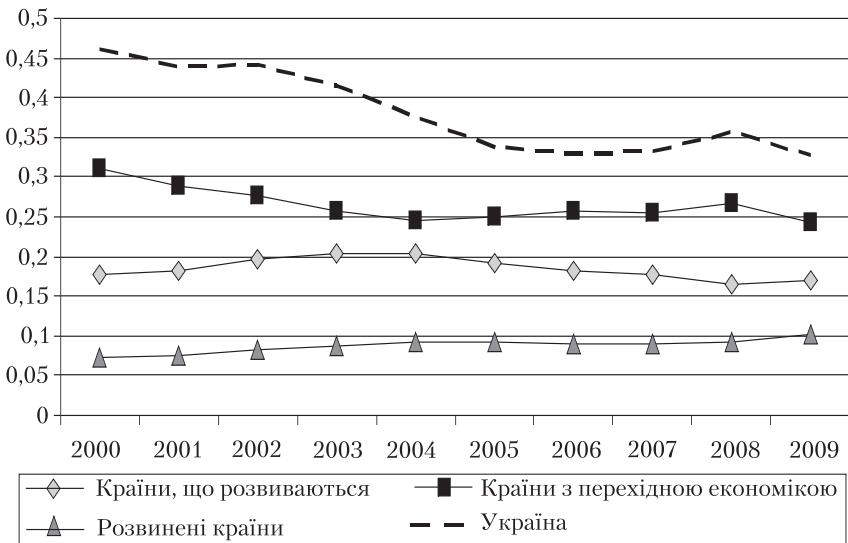
Рис. 1.10. Динаміка коефіцієнта диверсифікації товарного експорту України та провідних груп країн світу за рівнем економічного розвитку, 2000–2009 рр.

Джерело: складено НІСД за онлайн-базою даних ЮНКТАД: Concentration and diversification indices of merchandise exports and imports by country, annual, 1995–2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>

⁵Довідково: коефіцієнт диверсифікації експорту відображає, наскільки близькою є товарна структура експорту країни (групи країн) до загальносвітової структури. Значення коефіцієнта змінюється у межах від 0 до 1 (максимальна відмінність від світової товарної структури експорту).

Водночас транзитивні економіки (у т. ч. й України) продемонстрували доволі різні закономірності у сфері диверсифікації експорту. І хоча, як зазначалося вище, рівень концентрації товарного експорту України, а отже, і його залежності від зовнішніх чинників, є порівняно з транзитивними економіками значно нижчим, проте тенденції формування його структури на сьогодні суттєво відрізняються від загальносвітових. **Така ситуація обумовлена інертним характером розвитку національної економіки, не схильної до самооновлення на інноваційній високотехнологічній основі.**

Імпортна товарна диверсифікація в Україні має тенденцію до зближення із загальносвітовими процесами. Так, якщо у 2000–2001 рр. коефіцієнт диверсифікації структури товарного імпорту України склав 0,44–0,46, то після вступу до СОТ він став майже на 30 % нижчим – лише 0,32–0,35 у 2008–2009 рр. (рис. 1.11).

Рис. 1.11. Динаміка коефіцієнта диверсифікації товарного імпорту України та провідних груп країн світу за рівнем економічного розвитку, 2000–2009 рр.

Джерело: складено НІСД за онлайн-базою даних ЮНКТАД: Concentration and diversification indices of merchandise exports and imports by country, annual, 1995–2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>

У цілому ж, як і раніше, світові тенденції трансформації товарної структури торгівлі визначаються високорозвиненими країнами світу. При цьому на сьогодні сформувався стійкий обернено пропорційний зв'язок між товарними структурами імпорту транзитивних країн і таких, які розвиваються, що свідчить про високий рівень взаємозамінності внутрішніх ринків цих двох груп країн з точки зору збутових стратегій транснаціональних корпорацій із зосередженням у ключових розвинутих країнах.

У ситуації товарної концентрації експорту чинником, що потенційно може знизити чутливість експорту до коливань світової кон'юнктури, є наявність в експортному кошику країни високотехнологічних товарів, попит на які порівняно з іншими має нижчий рівень еластичності. Отже, одним із важливих показників рівня конкурентоспроможності експорту країни є частка високотехнологічних товарів, тобто таких, що характеризуються високим рівнем доданої вартості, технічної та споживчої новизни, застосуванням у процесі їх виробництва сучасного обладнання, новітніх технологічних процесів і працівників з високим рівнем освіти та кваліфікації (Дод. 2). Міцні позиції експортерів на світовому ринку високотехнологічної продукції створюють стратегічні конкурентні переваги для економіки країни в цілому, сприяє зростанню валютних надходжень, дохідності та рентабельності національного бізнесу, зменшуючи залежність від сировинно-ресурсних та енергетичних чинників, кон'юнктурних коливань тощо. Обсяги високотехнологічного експорту України є незначними та складають лише 1,4-1,5 млрд дол. США на рік, або близько 4 % експорту товарів обробної промисловості (рис. 1.12). Світова фінансова криза суттєво не вплинула на динаміку вітчизняного високотехнологічного експорту, а зростання його питомої ваги у структурі експорту обробної промисловості (з 3,22 % у 2008 році до 5,38 % і 4,26 % у 2009 р. та 2010 р. відповідно) свідчить про кращий стан справ у високотехнологічних галузях на загальному тлі посткризового розвитку обробної промисловості.

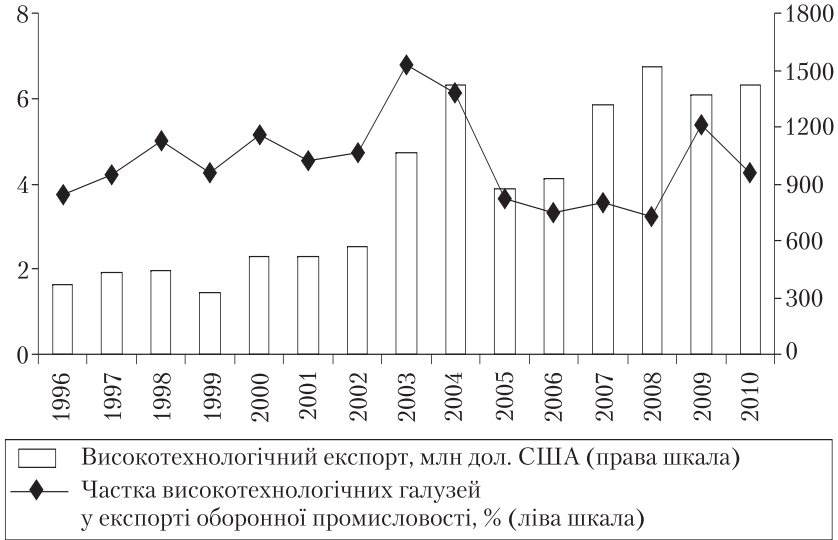
За даними ООН, у 2008 році світовий обсяг експорту високотехнологічних товарів склав 1866 млрд дол. США, при цьому частка України у 2000–2009 рр. коливалася в межах 0,05-0,11 % світового експорту високотехнологічних товарів.

Загалом за середнім значенням частки високотехнологічного експорту (4,06 %) за період 2007–2009 рр. Україна посідає 91 місце з 213 країн світу⁶, незначно поступаючись Іспанії (5,23 %), Малі (5,02 %),

---

⁶Розраховано за онлайн-базою даних Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=3&id=4>

Кенії (5 %), Грузії (4,93 %) (Дод. 3). Частка високотехнологічного експорту обробної промисловості деяких невеликих розвинених острівних держав складає 40–50 % і більше; у провідних розвинених країн світу цей показник варіює в межах 15–30 %.

Рис. 1.12. Динаміка обсягів і часток високотехнологічних товарів в експорті продукції обробної промисловості України, 1996–2010 рр.

Джерело: складено НІСД за даними онлайн-бази даних ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comtrade.un.org/db/>; онлайн-бази даних Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=3&id=4> та онлайн-бази Платіжного балансу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/PB_2010.pdf.

У підсумку зазначимо, що рівень концентрації українського експорту є високим, отже, динаміка зовнішньої торгівлі залежить та у середньостроковій перспективі залежатиме від нестабільних цін на метал і хімічну продукцію. У період 2000–2008 рр. Україна мала ліпші показники концентрації експорту та технологічнішу його структуру. Така ситуація була досить типовою для країн Східної Європи під час

трансформаційного періоду. Проте до 2008 року Україна втратила зазначені переваги. До того ж, незважаючи на певний прогрес України в період між 2001 і 2008 роками, її випередили у відносному вираженні інші країни, що були її найбільшими конкурентами і яким вдалося значно швидше вдосконалити свої експортні кошики⁷.

З наведеного аналізу можна зробити висновок, що **вступ України до СОТ не тільки не змінив характеристики зовнішньоекономічного позиціонування країни, але певним чином законсервував їх. Станом на кінець 2010 р. в Україні наявний високий (порівняно з іншими країнами) рівень концентрації експорту, і на цю проблему також вказують оцінки диверсифікації останнього. Динаміка ВВП також показує чітку кореляцію з цінами на основних для українського експорту біржових ринках. Водночас низька частка технологічного експорту вказує на відсутність суттєвого простору для маневру в умовах кризового падіння попиту на сировинних ринках.**

РОЗДІЛ 2. ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

З метою максимально повного врахування впливу сукупності чинників зовнішньої торгівлі та виокремлення місця в них процесу адаптації до умов функціонування України в межах СОТ найдоцільнішим є використання макроекономічного підходу до їх класифікації. Аналіз результатів експортно-імпоротної діяльності України засвідчив, що ключовим чинником, який обумовлював розвиток не лише вітчизняної зовнішньої торгівлі, а й світових ринків, є **ціновий**. Саме динаміка світових цін є безпосереднім ринковим регулятором і визначає обсяги попиту та пропозиції біржових товарів. Поряд із цим низка **нецінових чинників** мала суттєвий опосередкований вплив на обсяги світової торгівлі, формуючи умови здійснення експортно-імпорتنних операцій. Зокрема, до них належать:

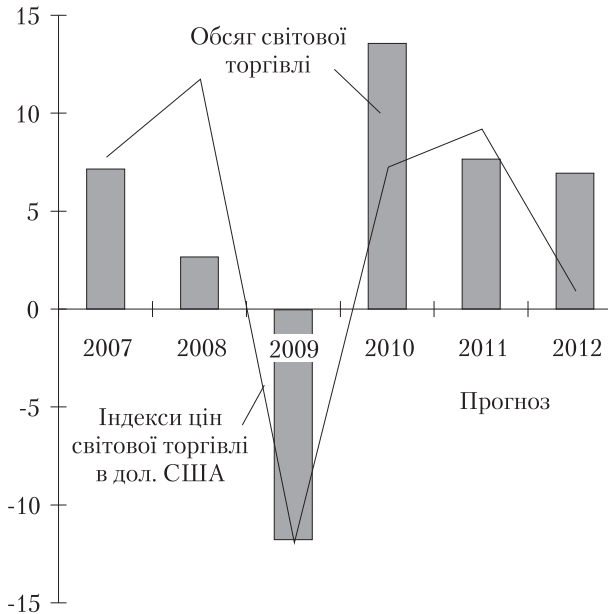
- особливості розвитку світової економіки в цілому та країн-партнерів;
- результати функціонування вітчизняної економіки, включаючи особливості валютно-курсової динаміки, оподаткування експортно-імпорتنних операцій, а також митно-тарифне та нетарифне регулювання зовнішньої торгівлі.

---

⁷Стратегічний вибір щодо прискорення та підтримки зростання: меморандум про економічний розвиток / документ Світового банку. – С. 58. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://siteresources.worldbank.org/UKRAINEEXTN/Resources/UA_CEM_UKR_complete.pdf

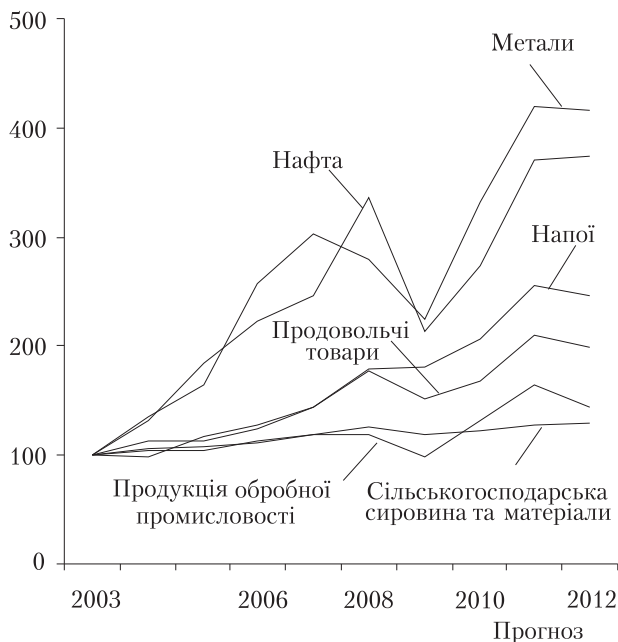
2.1. Зовнішні чинники впливу

Динаміка світових товарних ринків. Ціноутворення на світовому ринку біржових товарів протягом 2008–2011 років відбувалося здебільшого під впливом кризових процесів: найбільше падіння попиту та цін спостерігалось починаючи з середини 2008 р.; від середини 2009 р. розпочалося післякризове відновлення, що тривало протягом 2010 р. Ціни на всі основні біржові товари значно підвищилися із середини 2010 р. За розрахунками МВФ, протягом 2010 р. загальний індекс цін (дефлятор) світової торгівлі зріс на 7,2 %, при цьому зростання загальних обсягів світової торгівлі становило 13,6 %. Гальмування відновлювальних процесів у 2011 р. та непевні прогнози щодо економічної динаміки на 2012 рік формують передумови щодо цінової нестабільності на товарних ринках (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Ціни на біржові товари та обсяг світової торгівлі, приріст у % до попереднього року

Джерело: Перспективи розвитку мирової економіки. Протиріччя двох темпов підйема. Безробіття, біржеві товари і потоки капітала. – Вашингтон: Міжнародний валютний фонд, 2011. – Апрель. – С. 224.

Рис. 2.2. Індекси світових цін на біржові товари, % до 2003 р., на основі цін у дол. США

Джерело: Перспективи розвитку мирової економіки. Протиріччя двох темпов підйема. Безробіття, біржеві товари і потоки капітала. – Вашингтон: Міжнародний валютний фонд, 2011. – Апрель. – С. 224.

Станом на кінець 2010 р. показник індексу цін (рис. 2.2) уже відшкодував понад половину свого зниження від циклічного максимуму в липні 2008 р. і надалі залишається високим у реальному вираженні. Різкі підвищення цін на біржові товари були викликані в основному вищим, ніж очікувалося, економічним підйомом і в країнах з ринком, що формується, і в країнах з розвинутою економікою. Крім того, перебої пропозиції також відіграли свою роль. **Динаміка індексу цін світових товарів у 2010 р. передусім пов'язана із суттєвими змінами на ринках металопродукції, сільськогосподарської сировини та енергоносіїв, де відбулося підвищення цін на 48,1 %, 33,2 %**

та 27,9 % порівняно з попереднім роком. На продовольчі товари та напої зростання цін не перевищувало 14 %, тоді як на продукцію обробної промисловості – 3 %⁸.

Ціни на метали істотно підвищилися у II пол. 2010 р. – на початку 2011 р., перевищивши рівень 2003 р. у 3,3 разу. Зважаючи на вплив загальних макроекономічних чинників та підвищення схильності до ризику, на фінансових ринках зберігалася тенденція тісного взаємозв'язку між зміною цін на метали та світових цін на акціонерний капітал. Світове споживання всіх базових металів, крім олова, досягло рекордно високого рівня. Пропозиція реагувала на зростаючі ціни, але повільно, переважно внаслідок жорсткіших екологічних чинників (наприклад, скорочення виробництва алюмінію в Китаї через нестачу електроенергії) і трудових суперечок (наприклад, страйків на мідних копальнях у Чилі).

Ціни на сільськогосподарську сировину та матеріали, що протягом 2003–2007 рр. відзначалися незначними темпами приросту на рівні 0,5 %–8,8 %, протягом 2010 р. підвищилися на 33,2 %. Порівняно з 2003 р. їх сукупний приріст склав 31,1 % (див. рис. 2.2). На початку 2011 р., за підрахунками експертів МВФ, індекс цін на продукцію сільського господарства досяг нової рекордної позначки, зріс на 41 % порівняно з 2010 р. Ціни підвищилися на широке коло товарів, найбільше на зерно (на 82 %), хоча на деякі зернові, зокрема рис, ціни досі залишаються нижчими за рівень 2008 р. Тим часом ціни на інші групи продуктів харчування, що мають вищу еластичність за доходом (зокрема насіння олійних, м'ясо, цукор і морепродукти), вже перевищили їхні колишні високі рівні. Таке зростання цін на продовольчі товари пов'язане із суттєвими шоками пропозиції, спричиненими несприятливими погодними умовами 2010 р. Їх наслідками стало зменшення врожаїв пшениці (Росія, Україна), рису, каучуку, бавовни і овочів місцевого виробництва (Південна і Південно-Східна Азія), кукурудзи (США) та цукру (Індія). Хоча пропозиція не виправдала очікувань, попит на основні харчові культури залишається високим, багато в чому внаслідок економічного зростання країн з ринками, що формуються. Під час останньої світової рецесії темпи зростання попиту були незвично високими – близько 2,5 %. Він залишався стійким переважно за рахунок різкого поживлення виробництва біопалива. Зміна цін ускладнювалася торговельними обмеженнями, зокрема заборонаю на експорт зерна в Росії та квотами на експорт зерна в Україні у 2010 р.

⁸ Дані МВФ: *Перспективи* розвитку мирової економіки. Противоречия двух темпов подъема. Безработица, биржевые товары и потоки капитала. – Вашингтон: Международный валютный фонд, 2011. – Апрель. – С. 224.

Усі ці чинники обумовили ускладнення умов на ринках сільськогосподарської продукції, що затримало процес відновлення виснажених продовольчих запасів.

На ринку енергоносіїв мало місце постійне підвищення ціни на нафту, що на початок 2011 р. перевищила 70–80 дол. США за барель, зумовлене зростанням попиту на нафту. Зокрема, у 2010 р. попит на нафту підвищився на 3,4 %, що є найвищим рівнем починаючи з 2004 р. Це пояснюється, з одного боку, вищими темпами світового економічного зростання у 2010 р., а з іншого, – зміною енергетичної політики в Китаї, що призвела до зниження поставок електроенергії деяким секторам і підвищення попиту на дизельне паливо. З кінця січня 2011 р. виникли суттєві ризики та перебої пропозиції нафти у зв'язку із заворушеннями на Близькому Сході та у Північній Африці. У відповідь на цей шок ціни на нафту підвищилися з близько 95 дол. США за барель у кінці січня до 110 дол. США на початку березня.

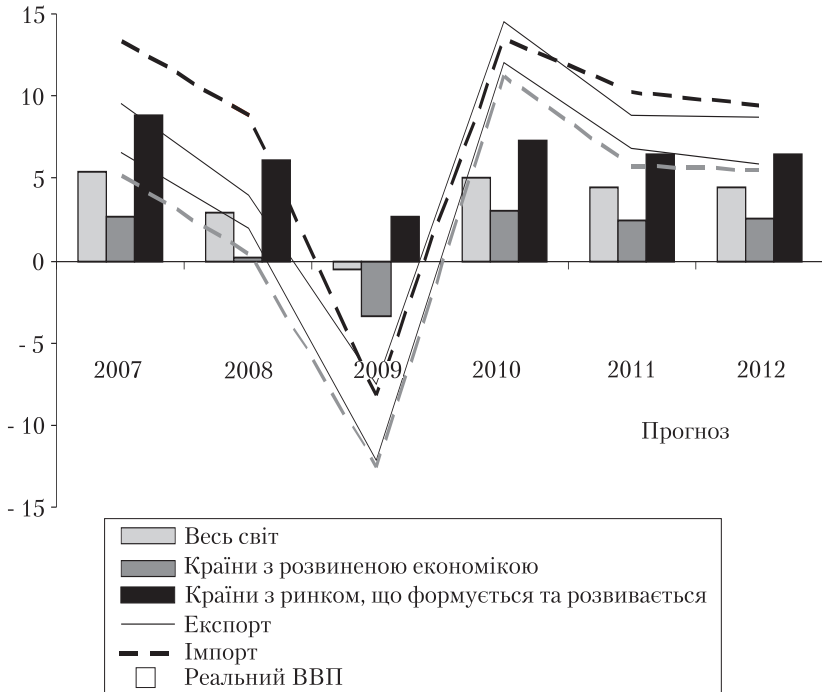
Отже, зміни на світових товарних ринках упродовж 2009-2010 рр. створили суттєві стимули для зростання обсягів експортної діяльності України передусім за рахунок підвищення попиту на продукцію металургії та шоків пропозиції на ринку сільськогосподарської сировини. Разом з тим зростання вартості імпортованих закупівель України обумовлене переважно стійким підвищенням цін на нафту.

Розвиток світової економіки

Серед чинників, що формували умови світової торгівлі після приєднання України до СОТ, провідну роль відіграла економічна та фінансова криза. Вона потрясла світову економіку в II половині 2008 р. і проявилася глобальною рецесією у 2009 р. Масштаби та глибина кризи стали найбільшими за останні 70 років. Скорочення обсягів торгівлі становило 12,2 %, а світового реального ВВП – на 0,5 % (рис. 2.3). Незважаючи на фундаментальний характер причин кризи, вже у 2010 р. у більшості країн світу розпочалося одужання економіки. Приріст світового реального ВВП за цей рік склав 5 %.

Утім, зростання світової економіки не збалансоване. Поліпшення ситуації на фінансових ринках сприяє швидкому зростанню активності в багатьох країнах з ринком, що формується, та країнах, що розвиваються. Темпи економічного приросту в цих країнах є понад удвічі вищими (7,3 %) порівняно з розвиненими країнами, де вони склали у середньому 3 %. Ураховуючи масштаби рецесії в багатьох країнах з розвиваююю економікою, зростання досі не зміцніло. Між тим, у багатьох країнах із ринками, що формуються, обсяг виробництва у I кварталі 2011 р. уже перевищив передкризовий рівень. Зниження активності, що спостерігалася

в II кварталі 2011 р., дещо погіршує прогнози щодо перспектив розвитку світової економіки. Втім, темпи зростання в більшості країн з ринком, що формується, і країн, що розвиваються, залишаються нестабільними: економіки, що розвиваються, фіксують симптоми «перегріву», розвинені економіки гальмують зростання через боргове навантаження. Загалом у I кварталі 2011 р. зростання світової економіки у річному обчисленні склало 4,3 %. За оцінками МВФ, економічні перспективи на 2011–2012 рр., незважаючи на відновлення коливальності ринкової кон'юнктури через побоювання перебоїв поставок нафти, є позитивними.

Рис. 2.3. Динаміка світового ВВП і торгівлі, приріст у % до попереднього року

Джерело: Перспективи розвитку мирової економіки. Протиріччя двох темпів підйому. Безробіття, біржові товари і потоки капітала. – Вашингтон: Міжнародний валютний фонд, 2011. – Апрель. – С. 224.

Найбільше фінансово-економічна криза вразила регіони Європи та Центральної Азії. Їхні економіки демонструють повільніші темпи відновлення, ніж інші регіони світу. Економічне зростання в Росії все більшою мірою визначається внутрішнім попитом – споживанням та інвестиціями, при цьому має місце незначний приріст обсягів кредитування. Лідером економічного зростання залишається Китай, ВВП якого у I кварталі 2011 р. зріс на 9,7 % порівняно з відповідним періодом попереднього року, а обсяги промислового виробництва – на 14,4 %. Основним двигуном його зростання є експорт, частка якого у ВВП становила 39,7 %.

Отже, вплив тенденцій розвитку світової економіки на результати зовнішньоторговельної діяльності України протягом 2008–2010 рр. проявився у різкому скороченні глобального попиту в умовах фінансово-економічної кризи та його поступовому відновленні у посткризовий період.

Торговельні обмеження

В умовах світової фінансової кризи 2008-2009 рр. під впливом загострення соціального напруження та високого політичного тиску задля захисту національних економік від кризових негараздів уряди багатьох країн суттєво підвищили використання протекціоністських заходів у різних сферах діяльності. **Важливу роль у запобіганні зростанню протекціонізму відіграла система регулювання торгівлі СОТ, проте помітних зрушень у приборканні протекціонізму під час кризи так і не було досягнуто. З настанням фази економічного відновлення кількість торговельних обмежень суттєво не зменшується.** Так, за даними незалежного міжнародного проекту *Global Trade Alert (GTA)*⁹, за період із середини 2008 р. (з початку світової фінансової кризи) станом на середину 2010 р. було зафіксовано 1339 протекціоністських заходів. За оцінками незалежного міжнародного проекту *Global Trade Alert*, найбільшими порушниками еквівалентності міжнародної торгівлі стали країни Великої двадцятки та держави-члени ЄС (табл. 2.1). При цьому найпоширенішими заходами стали державна допомога / надання пільг вітчизняним виробникам – 28 %, заходи щодо захисту торгівлі (антидемпінгові, компенсаційні та захисні мита) – 20 %, тарифний захист внутрішнього ринку – 13 %, держзамовлення – 6 %¹⁰.

---

⁹[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globaltradealert.org>

¹⁰*Tensions contained... for now: the 8th GTA report / edited by Simon J. Evenett. – London: Centre for Economic Policy Research, 2010. – November. – P. 30.*

Таблиця 2.1

**Ранжування країн за розміром негативного впливу
на торговельних партнерів**

Місце в рейтингу	За кількістю запроваджених дискримінаційних заходів	За кількістю тарифних ліній (категорій продуктів), що підпадають під дію дискримінаційних заходів	За кількістю секторів, що підпадають під дію дискримінаційних заходів	За кількістю торговельних партнерів, що підпадають під дію дискримінаційних заходів
1.	ЄС 27 (227)	В'єтнам (927)	Алжир (62)	ЄС 27 (180)
2.	Російська Федерація (105)	Венесуела (785)	ЄС 27 (58)	Аргентина (175)
3.	Аргентина (88)	Казахстан (729)	Нігерія (45)	Китай (172)
4.	Велико-британія (53)	Нігерія (599)	Казахстан (43)	Німеччина (161)
5.	Німеччина (52)	ЄС 27 (549)	Німеччина (42)	Велико-британія (154)
6.	Індія (50)	Аргентина (476)	США (42)	Бельгія (153)
7.	Бразилія (44)	Російська Федерація (438)	Китай (41)	Фінляндія (153)
8.	Франція (44)	Аргентина (413)	Індонезія (40)	Індія (153)
9.	Китай (42)	Індонезія (387)	Російська Федерація (39)	Індонезія (151)
10.	Італія (42)	Індія (369)	Венесуела (38)	Франція (149)

Джерело: Resolve Falters As Global Prospects Worsen: the 9th GTA report

Як зазначається в 9-му Огляді *Global Trade Alert*, у 2011 р. рішучість урядів країн у подоланні протекціонізму та зниженні торговельних бар'єрів значно ослабла. Це стало наслідком комбінації 2 чинників – гальмування світової економіки (передусім економік країн Євросони та США) та активізації виборчих циклів у низці країн (США, Росії та ін.)¹¹ Таким чином, кількість обмежувальних заходів від листопада 2010 р. збільшено від 463 нових зафіксованих заходів до 1802.

¹¹*Resolve Falters As Global Prospects Worsen: the 9th GTA report* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.globaltradealert.org/9th_GTA_Report

Відносно України найбільша частина відвертих дискримінаційних заходів припадає на країни СНД: зі 167 дискримінаційних заходів лише Російською Федерацією запроваджено 70, Білоруссю – 19, Казахстаном – 17.

Протекціоністський складник зовнішньоторговельної політики України упродовж аналізованого періоду характеризувався 27 протекціоністськими заходами, що вплинули на торгівлю з 93 країнами-партнерами. При цьому 7 заходів відповідають принципам і правилам СОТ, 6 заходів потенційно можуть спричинити дискримінацію комерційних інтересів торговельних партнерів, і 14 заходів, що були юридично запроваджені, з високою імовірністю дискримінують іноземні комерційні інтереси. Нижче наведено деякі з протекціоністських заходів з боку українського уряду, що запроваджувалися в умовах кризи. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 14.10.2008 р. № 925¹² уряд, намагаючись підтримати металургійну та хімічну промисловість, продовжив до кінця 2009 р. низку преференцій, що передбачають запровадження мораторію на підвищення тарифів залізничного транспорту, зниження цін на коксівне вугілля та скасування цільової доплати за газ. Ці заходи, за оцінками експертів *GTA*, створили дискримінаційні умови для 63 торговельних партнерів України за 136 тарифними лініями у 7 економічних секторах. Крім того, з 23 грудня 2009 р. Україна запровадила вимоги щодо ліцензування експорту деяких металів, таких як залізо, сталь, мідь та алюміній¹³. Кількісні обмеження запроваджені на імпорт сталевих труб безшовних обсадних і насосно-компресорних із зовнішнім діаметром не більше 406,4 мм, а також сірників. Станом на середину 2011 р. більшість квот уже вичерпано або майже вичерпано за 2–4 місяці до завершення терміну їх дії.

Значний вплив на зовнішньоторговельні позиції країни мало запровадження у жовтні 2010 р. квот на експорт деяких видів сільськогосподарської продукції¹⁴. Український уряд також запровадив нові правила оформлення експортних контрактів на деякі види сільськогосподар-

---

¹²*Про першочергові заходи щодо стабілізації ситуації, що склалася в гірничо-металургійному та хімічному комплексі: постанова Кабінету Міністрів України від 14.10.2008 р. № 925 (втратила чинність) // Урядовий кур'єр. – 2008. – 30 жовтня. – № 203.*

¹³*Report to the TPRB from the Director-General on Trade-Related Developments // WT/TPR/OV/W/3. – 2010. – 14 June. – P. 73.*

¹⁴*Про встановлення обсягів квот на окремі види сільськогосподарської продукції, експорт якої підлягає ліцензуванню до 30 червня 2011 р., і затвердження Порядку видачі ліцензії на експорт окремих видів сільськогосподарської продукції та розподілу квот: постанова Кабінету Міністрів України від 4.09.2010 р. № 938 // Урядовий кур'єр. – 2010. – 19 жовтня. – № 194.*

ської та продовольчої продукції, які міжнародними експертами було інтерпретовано як запровадження дискримінаційних торговельних обмежень¹⁵. Крім того, у межах зобов'язань, узятих Україною при вступі до СОТ, у 2011 р. діяло кількісне обмеження на ввезення цукру-сирцю тростинного у розмірі 267,8 тис. т (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Використання імпорتنих квот у 2011 р. на ввезення цукру-сирцю тростинного, на 01.07.2011 р.

Найменування продукції та країни-постачальника	Одиниця виміру	Обсяги квоти	Використання квоти	Залишок квоти	Використання квоти, %
Цукор-сирець тростинний (код згідно з УКТЗЕД 1701 11)	тонна	267800	266640	1160	99,57
<i>у тому числі:</i> з Парагваю	тонна	260	–	260	0
з інших країн-членів СОТ	тонна	267540	266640	900	99,66

Джерело: Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини: закон України від 30.10.2006 р. № 404-V.

Таким чином, проведений **аналіз обмежувальних заходів торговельної політики України та основних її торговельних партнерів у період з II половини 2008 р. до I половини 2011 р. дає підстави зробити низку важливих висновків**, а саме:

- в екстремальних умовах світової фінансової кризи країни-члени СОТ, надаючи пріоритет національним економічним інтересам, вдавалися до частих порушень принципу недискримінації, що є основоположним у функціонуванні цієї організації;
- домінуючими інструментами протекціонізму у період 2008–2011 рр. стали державна допомога, податкові пільги, захисні заходи та імпортні тарифи;
- торговельні обмеження відносно України створюють значні перешкоди для розвитку зовнішньоторговельної діяльності вітчизняних компаній, проте оцінити їх у вартісному вимірі доволі складно. При цьому торговельні обмеження пов'язані переважно з провідними тор-

¹⁵Report to the TPRB from the Director-General on Trade-Related Developments, WT/TPR/OV/W/5, 9 June 2011

говельними партнерами – Російською Федерацією та іншими членами СНД, Євросоюзом і Китаєм;

- з-поміж країн, що не вступили до СОТ, засобами захисту національного виробника та внутрішнього ринку найрішучіше скористалася Російська Федерація, запровадивши широкий спектр тарифних і нетарифних торговельних обмежень, з особливим акцентом на масштабних довгострокових програмах державної допомоги фактично усім експортоорієнтованим та імпортозамінним галузям економіки.

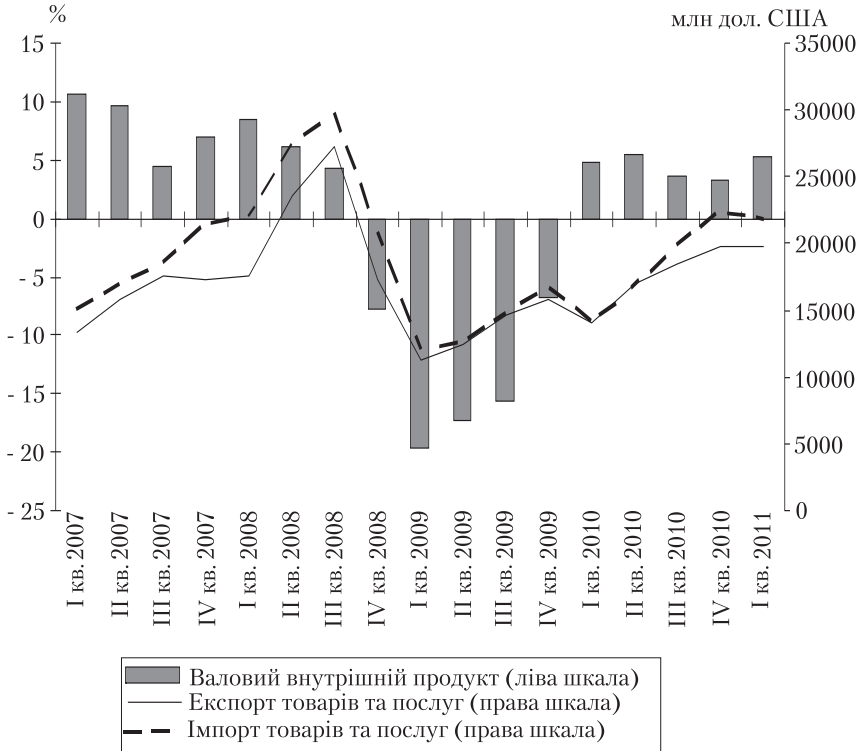
Торговельна політика України виглядає доволі ліберальною на тлі таких даних: за період із середини 2008 р. до середини 2011 р. національним урядом запроваджено 14 заходів, які можна вважати дискримінаційними щодо комерційних інтересів іноземних торговельних партнерів, тоді як проти України запроваджено 167 таких заходів, що майже у 12 разів більше. **Більшість антикризових заходів в Україні традиційно має короткостроковий характер, натомість існує брак стратегічно зорієнтованої політики розвитку національної промисловості та експортного потенціалу, що робить національну модель економічного розвитку уразливою до зовнішніх шоків і зменшує віддачу від інтегрованості у світову економіку.**

2.2. Внутрішні чинники впливу

Розвиток вітчизняної економіки протягом періоду набуття Україною членства у СОТ здебільшого корелював із загальносвітовою динамікою. Україна упродовж 2008–2010 рр. пережила надзвичайно важкі часи, пов'язані не лише із негативним впливом світової фінансово-економічної кризи та посиленням протекціонізму, а й з ускладненнями реформувань, викликаними політичними змінами в країні. Скорочення ВВП України у постійних цінах у 2009 р. було найвищим серед країн СНД. Уряди Білорусі, Казахстану, Азербайджану, Киргизстану, Таджикистану та Узбекистану спромоглися успішно протистояти світовій кризі та уникнути рецесії виробництва. Спад реального ВВП відбувся у Вірменії (-14,4 % порівняно з 2008 р.), у Росії (-7,9 %) та Молдові (-7,7 %). В Україні у I кварталі 2009 р. він сягнув -19,6 % порівняно з I кварталом 2008 р., а в цілому за 2009 р. склав -14,8 % (рис. 2.4).

Скорочення обсягів виробництва відбулося в усіх галузях промисловості України, і найбільше в зорієнтованих на експорт. Зокрема, протягом 2009 р. хімічне та нафтохімічне виробництво скоротилося на 23 %, металургійне виробництво – на 26,7 %, машинобудування – на 44,9 %, а виробництво продукції сільського господарства – лише на 1,8 % (табл. 2.3). Поряд із загостренням кризи неплатежів це спричинило одночасне падіння обсягів експорту та імпорту товарів і послуг

(див. рис. 2.4). Графічний аналіз показує, що трендові лінії динаміки ВВП та сальдо зовнішньої торгівлі під час кризи є майже ідентичними, що пояснюється високим ступенем взаємозалежності результатів функціонування економіки України від її зовнішньоторговельного складника.

Рис. 2.4. Обсяги зовнішньоторговельної діяльності (млн дол. США) та приріст реального ВВП України, % до відповідного кварталу попереднього року, у порівнянних цінах 2007 р.

Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Платіжний баланс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Statist/index_PB.htm

Таблиця 2.3

**Індекси виробництва продукції промисловості
та сільського господарства,
% до відповідного періоду попереднього року**

Галузь виробництва	2007	2008	2009	2010	2011 (січень-травень)
Промисловість у цілому	7,6	5,2	-21,9	11,2	8,5
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	-2,6	0,3	-5,7	-3,1	6,2
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	9,6	-9,9	-17,2	14,3	4,6
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	7,5	-2,1	-6,0	3,2	-2,2
Легка промисловість	-2,6	-10,6	-25,8	8,9	16,5
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	12,4	-2,4	-24,6	9,6	14,6
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	11,6	0,1	-18,7	2,8	3,3
Хімічна та нафтохімічна промисловість	8,4	-8,6	-23,0	22,5	17,9
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	11,9	-2,8	-38,5	8,5	18,0
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	7,0	-12,3	-26,7	12,2	8,8
Машинобудування	19,0	0,3	-44,9	36,1	22,5
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2,3	-1,8	-11,1	9,5	6,7
Виробництво продукції сільського господарства	-6,5	17,1	-1,8	-1,5	3,5

Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Посилення економічної активності основних країн-партнерів на початку 2010 р. стимулювало внутрішнє експортоорієнтоване виробництво України. У I кварталі 2010 р. приріст реального ВВП становив 4,8 % порівняно з I кварталом 2009 р. Підвищення світових цін на метали сприяло розвитку металургійного виробництва в Україні. Насамперед поживалення діяльності в металургії позитивно вплинуло на динаміку пов'язаних галузей – видобування корисних копалин та вантажного транспорту.

Поступове відновлення зовнішнього інвестиційного попиту, особливо з боку Росії, стимулювало виробництво та відповідно експорт продукції машинобудування, зокрема важкої техніки. Найбільше зростання спостерігалось у виробництві транспортних засобів та устаткування. Ця галузь здійснювала стабільний внесок у приріст промислового виробництва протягом року.

Підвищення попиту населення на м'ясо на початку 2010 р. при стабільних цінах на кормові культури, збільшення поголів'я свиней при уповільненні падіння поголів'я великої рогатої худоби, а також збільшення обсягів посівів ярих зернових сприяло зростанню обсягів виробництва та експорту продукції сільського господарства.

Брак внутрішнього споживчого попиту, викликаний скороченням протягом 2009 р. реальних доходів населення, спричинив негативний вплив на обсяги споживчого імпорту товарів та послуг, переважно на автомобілі. Проте відбулося підвищення попиту з боку промисловості (зокрема металургійного виробництва) на імпорт енергоносіїв – вугілля та нафти.

Так, протягом 2010 р. поліпшення динаміки експортоорієнтованих промислових галузей обумовило зростання промислового виробництва на 11,2 %, зокрема приріст продукції машинобудування склав 36,1 %, хімічної та нафтохімічної промисловості – 22,5 %, металургії – 12,2 %. Сільське господарство загалом не змогло досягти стабільного зростання, і темп падіння його виробництва за рік склав –1,5 %.

Динаміку обсягів виробництва та зовнішньої торгівлі України у I кварталі 2011 р. визначали такі чинники, як продовження відновлення економічного зростання країн – основних торговельних партнерів, стабільне зростання реальних доходів населення, а також нарощення обсягів державного фінансування. Завдяки посиленому зовнішньому попиту та нарощенню внутрішнього попиту зростання ВВП прискорилося до 5,3 % (порівняно з I кварталом 2010 року). Це сприяло нарощенню обсягів експорту товарів і послуг на 40,5 % у річному вимірі (до 19,7 млрд дол. США). Крім того, додатковий вплив спричинило підвищення цін на світових сировинних ринках. З урахуванням сезонного

чинника зростання експорту товарів і послуг у I кварталі становило близько 5 %¹⁶. Підвищення цін на метали на світових ринках сприяло збільшенню обсягів виробництва металургії та відповідно експорту чорних металів. І надалі стабільно підтримувалися темпи зростання експорту продукції машинобудування за рахунок високого зовнішнього інвестиційного попиту.

Темпи зростання імпорту також прискорилися, через високі обсяги закупівель природного газу, а також поживленням внутрішнього попиту. Найбільший внесок у загальний приріст імпорту було забезпечено зростанням вартісних обсягів імпорту енергоносіїв. Зокрема, збільшився імпорт природного газу та нафтопродуктів з Росії, що пов'язано, з одного боку, із необхідністю відповідно до ухваленого судового рішення повернення газу компанії *RosUkrEnergo*, а з іншого, – з очікуваннями підвищення ціни та експортного мита у наступних кварталах. Окрім того, підвищився обсяг імпорту вугілля через зростання потреб металургії.

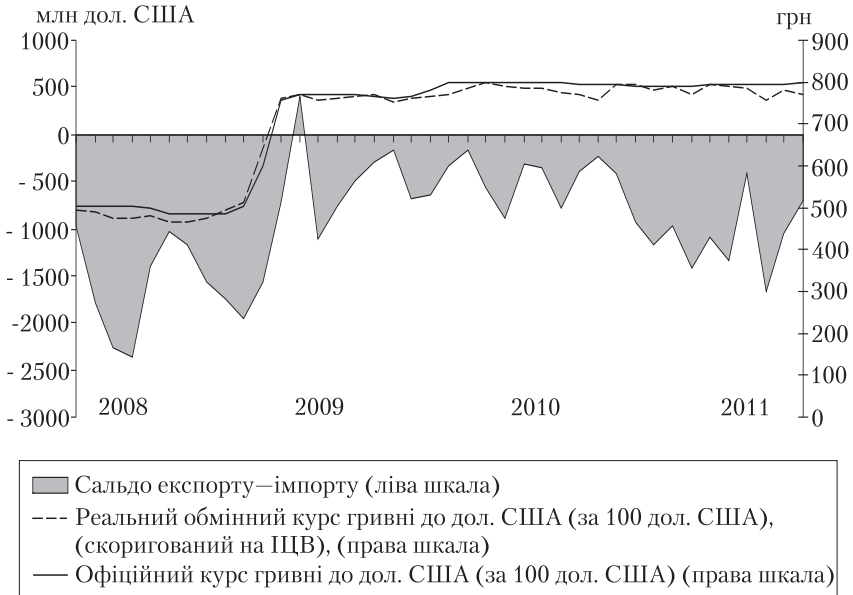
Валютно-курсова динаміка від початку 2008 р. до квітня 2011 р. віддзеркалювала процеси зовнішньоекономічної динаміки України, що були пов'язані зі світовою кризою та з періодом післякризового відновлення. Динаміка офіційного курсу гривні протягом 2008-2009 рр. була обумовлена значними коливаннями попиту та пропозиції іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку (рис. 2.5).

У I півріччі 2008 р. до початку вересня у зв'язку з переважанням пропозиції іноземної валюти над попитом національна валюта відчувала постійний ревальваційний тиск на міжбанківському валютному ринку. У вересні 2008 р. валютна динаміка різко змінилася: через зниження зовнішнього попиту та цін на продукцію експортоорієнтованих виробництв пропозиція іноземної валюти різко скоротилася, водночас попит на іноземну валюту збільшився. Під впливом посилення тиску на обмінний курс відбулося знецінення гривні до долара США (див. рис. 2.5). Загалом офіційний курс вказаних вище валют за 2008 р. знизився на 52,5 % до 7,7 грн за дол. США. Упродовж 2009 р. дефіцит іноземної валюти на міжбанківському ринку України наростав, що посилювало вразливість гривні та збільшувало волатильність обмінного курсу. Головними чинниками цього стали: низькі обсяги пропозиції валюти від експортерів та інвесторів, постійне перевищення попиту на валюту над її пропозицією внаслідок погашення зовнішніх боргів, вплив капіталів через банківську кризу та фінансову нестабільність.

---

¹⁶Макроекономічний огляд III–2010. / НБУ. – 2010. – Листопад. – 48 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Publication/econom.htm>

Загалом, офіційний курс гривні відносно долара США знизився ще на 3,7 % і становив на кінець 2009 р. 798,50 грн за 100 дол. США. Реальний ефективний обмінний курс (РЕОК) гривні зріс на 0,3 %. При цьому номінальний ефективний обмінний курс (НЕОК) гривні протягом року зменшився на 5,7 % переважно через її девальвацію відносно валют країн – основних торговельних партнерів України¹⁷.

Рис. 2.5. Обмінний курс гривні та сальдо зовнішньої торгівлі товарами

Джерело: Офіційний курс гривні щодо іноземних валют (середній за період) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Statist/Stat_data/Exchange_r.xls та Short-term merchandise trade statistics: Monthly series for some 70 economies [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/monthly_trade_e.xls

¹⁷Валютний ринок // Бюлетень Національного банку України. – 2010. – № 2 (203). – С. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Buletен/2010/bull_02-10.pdf

У 2010 році валютно-курсова динаміка поступово стабілізувалася, водночас розпочалося відновлення докризових позицій гривні у співвідношенні до валют країн-партнерів. Так, офіційний курс гривні до долара США за рік практично не змінився і на кінець 2010 р. становив 796,17 грн за 100 дол. США. Разом з тим РЕОК у 2010 р. знизився порівняно з груднем 2009 р. на 8,7 %, при цьому НЕОК посилювався на 4,9 % через зміцнення відносно валют країн – основних торговельних партнерів України¹⁸. У I кварталі 2011 р. валютно-курсова динаміка зберігала характеристики попереднього року.

Щодо впливу валютно-курсової динаміки на значення сальдо зовнішньої торгівлі України, варто зазначити, що залежність між цими показниками є прямо пропорційною, проте слабкою. Розрахований нами коефіцієнт еластичності чистого експорту свідчить, що в результаті підвищення рівня реального валютного курсу¹⁹ гривні на один відсотковий пункт значення чистого експорту знижувалося на 0,14 %. При цьому розрахований на щомісячній основі (січень 2008 р. – квітень 2011 р.) коефіцієнт детермінації (R^2) чистого експорту за рахунок зміни офіційного обмінного курсу гривні до долара США склав лише 0,45. Таке значення є низьким, оскільки означає, що зміна чистого експорту лише на 45 % обумовлювалася варіацією обмінного курсу гривні. Дослідження функції чистого експорту протягом коротших часових періодів – кризи та посткризового відновлення – виявило ще менший ступінь взаємозв'язку її складників, де коефіцієнт детермінації R^2 не перевищував 0,15. Отже, **на результати зовнішньоторгівельної діяльності України вирішальний вплив мали не стільки валютна політика НБУ, скільки коливання кон'юнктури світових товарних ринків. Цінова динаміка країн-партнерів, а також ступінь використання ними різних видів торговельних обмежень передусім визначали попит на товари й послуги з України та обумовлювали динаміку імпортних закупівель.**

Щодо податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, то вступ України до СОТ мав певний позитивний вплив, насамперед через чинник постійного міжнародного моніторингу української практики оподаткування на предмет недискримінації країн-партнерів. Крім того, набуття Україною членства у СОТ і реалізація євроінтеграційної стратегії вимагають узгодження податкового ре-

---

¹⁸Валютний ринок // Бюлетень Національного банку України. – 2011. – № 2 (215). – С. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Buletен/2011/bull_02-11.pdf

¹⁹Показник реального валютного курсу визначений як співвідношення офіційного курсу гривні до долара США та індексу цін виробників промислової продукції.

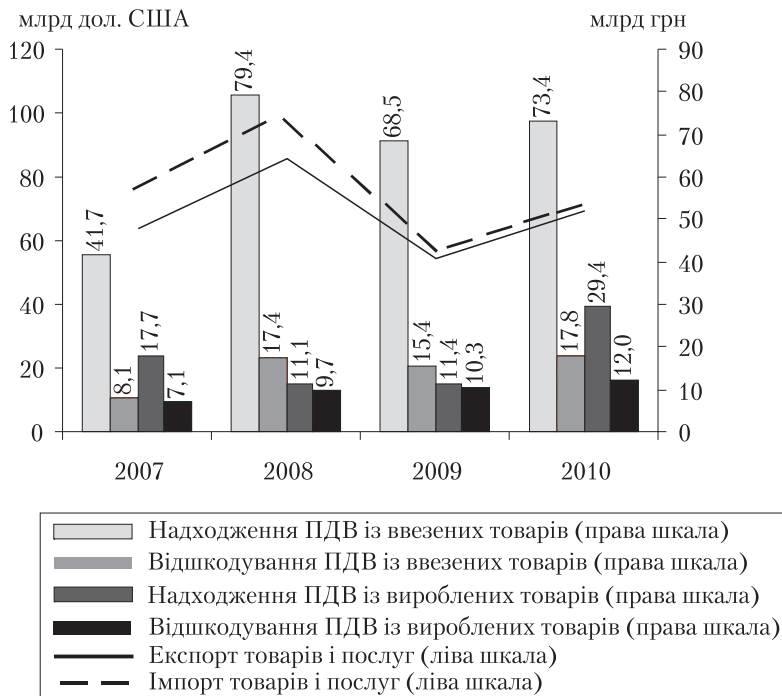
гулювання з міжнародними вимогами. Починаючи із січня 2011 р. набрав чинності Податковий кодекс, що вніс суттєві нововведення у систему оподаткування України, зокрема в регулювання зовнішньої торгівлі, започаткувавши перехід до політики диференційованого стимулювання експорту. Водночас Податковий кодекс зберіг основи системи оподаткування, що діяли в Україні у попередній період. Наразі зовнішньоекономічна діяльність регулюється через податок на додану вартість, акцизний збір, податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції.

З метою стимулювання зовнішньої торгівлі в Україні стосовно податку на додану вартість застосовується нульова ставка, а також запроваджені порядок відшкодування ПДВ платникам, що здійснюють експортну діяльність. У зв'язку з тим, що в Україні податок на додану вартість є основним бюджетоутворювальним податком, а розвиток економіки залежить від діяльності експортоорієнтованих підприємств, особливою загострення набуває проблема податкового адміністрування сум відшкодування ПДВ, пов'язана з поширенням кримінальних схем. Україна не єдина, хто зіткнувся з цією проблемою. Країни Європейського Союзу також зазнають втрат бюджетних коштів унаслідок зловживання відшкодуванням ПДВ. У ЄС використовуються подібні до українських кримінальні схеми в цій сфері, за винятком цінових фальсифікацій. Найчастіше використовується шахрайська змова платників податку з двох або більше країн-членів ЄС, що беруть участь в експортно-імпортних операціях²⁰. В Україні поширеними також стали фіктивні зовнішньоекономічні операції, що супроводжуються фальсифікацією документів, використанням неіснуючих іноземних партнерів і, як наслідок, незаконним отриманням ПДВ з бюджету. У результаті спекулювання з відшкодуванням ПДВ обумовлюють зниження його ефективності та віддачі для бюджету країни, а також знижують його вплив на результати експортно-імпортних операцій (рис. 2.6).

Для суб'єктів господарювання, особливо для експортоорієнтованих підприємств, своєчасне відшкодування податку на додану вартість є важливим чинником стабільності економічної діяльності. Відсутність відшкодування податку на додану вартість автоматично підвищить експортну ціну товару, що негативно вплине на конкурентоспроможність вітчизняних товарів на зовнішньому ринку. У деяких країнах удосконалення процедур відшкодування ПДВ увійшло

²⁰ *Гванський, А. Й.* Правові перспективи удосконалення відшкодування податку на додану вартість в Україні з урахуванням європейського досвіду // Науково-інформаційний вісник «Право». – 2011. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nivif/2011_3/3.pdf

до переліку антикризових заходів. Так, у Бельгії, Португалії та Іспанії процедури відшкодування податку на додану вартість було прискорено, а в Польщі зменшено період повернення податку зі 180 до 60 днів. Із січня 2009 р. у Франції повернення податку на додану вартість є щомісячним. Те саме стосується і Іспанії²¹.

Рис. 2.6. Обсяги надходження та відшкодування податку на додану вартість до державного бюджету, а також обсяги експорту та імпорту товарів і послуг в Україні

Джерело: Про виконання державного бюджету України за 2009 рік у розрізі економічної класифікації: звіт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua> %2

²¹Нікітішин, А. О. Адміністрування податків в умовах фінансово-економічної кризи / А. О. Нікітішин // Фінанси України. – 2010. – № 1. – С. 38–45.

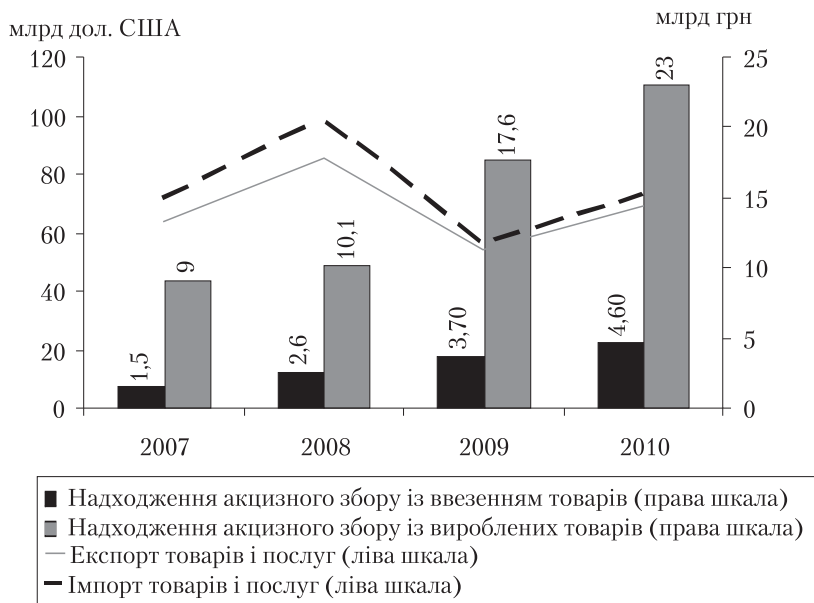
[Ffile%2Flink%2F244339%2Ffile%2FZvit.pdf&ei=mv4ZTt3cGobsga_hJjZDw&usg=AFQjCNGyEEXkfP4mHH67FYIhJL09StTNdw](http://www.fzvit.gov.ua/fzvit/2010/2010_01_2010_02_2010_03_2010_04_2010_05_2010_06_2010_07_2010_08_2010_09_2010_10_2010_11_2010_12.pdf); *Про виконання* державного бюджету України за 2010 рік: дані звіту Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vcourse.ua/ua/economics/postupleniya-nds-vyrosli-na-21-5.html>; *Аналіз виконання державного бюджету за 2010 рік*: бюджетний моніторинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Monitoring_ukr\(1\).pdf](http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Monitoring_ukr(1).pdf); *Аналіз виконання державного бюджету за 2009 рік*: бюджетний моніторинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitor%20Quarter%202009/KV_IV_2009_Monitoring_ukr.pdf; *Аналіз виконання державного бюджету за 2008 рік*: бюджетний моніторинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitor%20Quarter-2008/KV_IV_2008_Monitoring_ukr.pdf.

Примітка: для рис. 2.7, 2.8 відповідно ті самі джерела, що і для рис. 2.6.

Упродовж 2007–2010 рр. надходження ПДВ до державного бюджету України із ввезених товарів зросли на 76,1 %, а державні зобов'язання за обсягами відшкодування ПДВ підприємствам – майже у 2,2 разу, при цьому імпорт товарів і послуг збільшився лише на 1,3 %, а експорт – лише на 8,2 %. Аналогічні співвідношення спостерігалися і з виробленими в Україні товарами. Якщо надходження до державного бюджету сум ПДВ із вироблених товарів збільшилися на 66,1 %, то обсяги їх відшкодування зросли на 69,1 %. Невідповідність темпів зростання експорту та відшкодування ПДВ призвела до накопичення боргу перед платниками ПДВ з його бюджетного відшкодування. Серед причин збільшення заборгованості з відшкодування ПДВ можна назвати (недостатність, особливо в умовах кризи) бюджетних ресурсів, необхідних для відшкодування, великі терміни перевірок ланцюга постачання товарів, значну кількість незаконних заявок на відшкодування тощо. У серпні 2010 року урядом країни було здійснено врахування на зменшення доходної частини бюджету суми заборгованості з відшкодування ПДВ, оформлених облігаціями внутрішньої державної позики, що склала 16,4 млрд грн. Окрім того, додатково відшкодовано 24,3 млрд грн. У результаті на кінець 2010 р. обсяг простроченої заборгованості з відшкодування ПДВ скоротився до 0,9 млрд грн. Утім, це не вирішує всіх проблем у сфері відшкодування ПДВ в Україні, оскільки держава не має дієвого механізму попередження незаконного повернення цього податку. Саме застосування незаконних схем відшкодування ПДВ при здійсненні експорт-

них операцій породжує проблему виведення капіталу з економіки країни.

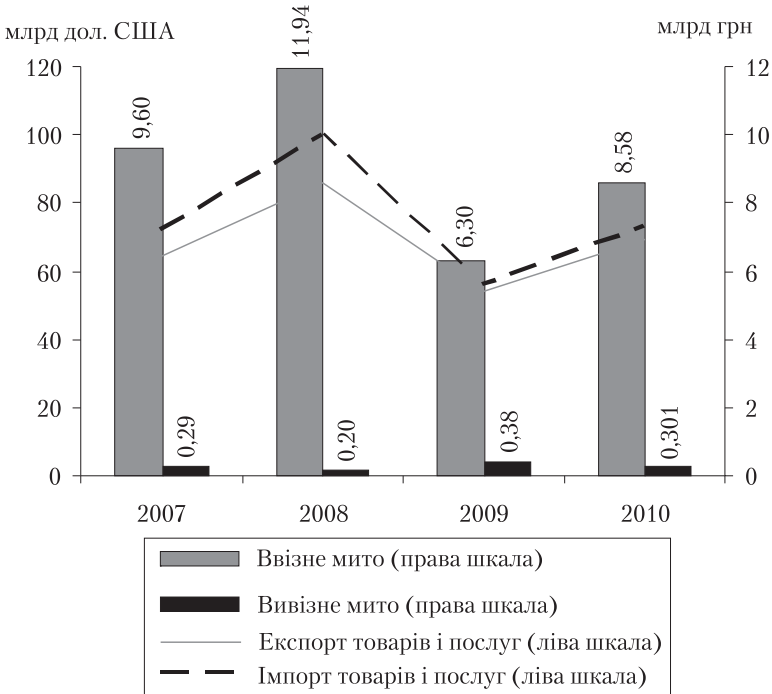
Механізм регулювання зовнішньоторговельних операцій акцизним збором в Україні передбачає обкладання ним окремих груп підакцизних товарів на основі використання спеціально визначених для них ставок. Акцизи посідають четверте місце у структурі доходів державного бюджету, поступаючись ПДВ, податку на прибуток підприємств та податку з доходів фізичних осіб. Так, протягом 2007–2010 рр. надходження акцизного збору із ввезених в Україну товарів зросло понад утричі з 1,5 млрд грн до 4,6 млрд грн, а з товарів, вироблених усередині країни, – в 2,6 разу із 9 млрд грн до 23 млрд грн (рис. 2.7). Як можна бачити на рис. 2.7, рівень надходження акцизів до держбюджету під час кризи не зменшувався, а навіть зростав, що свідчить про зростання дієвості державного регулювання при застосуванні цього податку. Розміри ставок акцизного мита, що діяли у 2010 р., представлені у табл. 3 Дод. 1.

Рис. 2.7. Обсяги надходжень до державного бюджету України акцизного збору та обсяги експортно-імпоротної діяльності

Після вступу України у СОТ в оподаткуванні імпорту здійснюються лібералізаційні заходи: вже не є об'єктом оподаткування повернення майна, переданого до оперативної оренди нерезиденту, демонстраційні товари для виставок, ярмарок, конференцій; упаковки, піддони та інші товари, що ввозяться у зв'язку з комерційною операцією, ввезення яких не є комерційною операцією. Водночас відповідно до нового Податкового кодексу передбачено низку звільнень від акцизного оподаткування, зокрема операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Загальний обсяг надходжень до державного бюджету від податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції скоротився протягом 2007–2009 рр. на 9 %, причому надходження від ввізного мита зменшилися на 10,6 %, із 9,6 млрд грн до 8,6 млрд грн (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Обсяги надходжень до державного бюджету України від податків на міжнародну торгівлю й зовнішні операції та обсяги експортно-імпорتنної діяльності

За даними аналітичної довідки про захист внутрішнього ринку та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника Національної тристоронньої соціально-економічної ради²², після вступу України до СОТ середньоарифметична ставка ввізного мита (2008 р.) за Митним тарифом зменшилася з 5,09 % до 4,96 %. Рівень середньоарифметичної ставки ввізного мита на продовольчі товари знизився із 13,79 % до 9,16 %, зокрема на такі групи товарів, як:

- м'ясо та харчові нутрощі – з 21,5 % до 12,3 %;
- молоко та молочні продукти – з 24,9 % до 10,01 %;
- продукція борошномельно-круп'яної промисловості – з 23,4 % до 10,3 %;
- готові харчові продукти з м'яса, риби або ракоподібних – з 17,3 % до 8,9 %.

В інших продовольчих групах зміна ставок відбулася тільки за окремими товарними підкатегоріями УКТЗЕД, що є незначними.

Зменшення рівня середньоарифметичної ставки ввізного мита на промислові товари відбулося за 8 товарними групами УКТЗЕД. Зокрема, на такі види товарів, як:

- папір, картон – з 2,8 % до 0 %;
- мідь та вироби з неї – з 2,5 % до 0,01 %;
- автомобілі, тягачі, велосипеди та інші наземні засоби – з 10,5 % до 6,3 %;
- меблі – з 9,6 % до 3,9 %.

У результаті приведення ставок імпортного мита на товари відповідно до рівня, визначеного графіком тарифних зобов'язань України перед СОТ на 2009 р., порівняно з 2008 р. середньоарифметична ставка ввізного мита за Митним тарифом зменшилася з 5,45 % до 5,43 %, у тому числі на продовольчі товари – з 9,16 % до 9,15 %, на промислові товари – з 4,22 % до 4,18 %.

З 1 січня 2010 р. відповідно до графіка трансформації ставок ввізного мита пільгові ставки ввізного мита було зменшено на понад 250 товарних позицій. Середньоарифметична ставка ввізного мита за Митним тарифом зменшилася з 5,43 % до 5,42 %, у тому числі на продовольчі товари – з 9,15 % до 9,14 %, на промислові товари – з 4,18 % до 4,16 %.

У 2011 році пільгові ставки ввізного мита зменшуються на нижченаведені товари²³:

---

²²[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ntser.gov.ua/assets/files/Plenar/Do%20p.%202%20-%20analit.dovidka.doc>

²³Про ставки мита у 2011 році: лист Державної митної служби України від 30.12.2010 р. № 11/3-10.14/17401-ЕП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.balance.ua/download/blanks/06.01_31.doc

- на алкогольні вироби до 0 %;
- на транспортні засоби у середньому до 7 %
- морські човни у середньому до 8,5 %.

Загалом на 2011–2013 рр. ставки ввізного мита будуть зменшені лише за окремими товарними підкатегоріями УКТЗЕД, що майже не призведе до зменшення рівня середньоарифметичної ставки мита у підсумку за всією товарною номенклатурою. До 1 січня 2015 р. встановлено пільги зі сплати ввізного мита при ввезенні на митну територію України товарів резидентами-суб'єктами космічної діяльності. До 1 січня 2019 р. від сплати мита звільнені техніка, обладнання, устаткування, що використовуються для реконструкції наявних і будівництва нових підприємств із виробництва біопалива і для виготовлення та реконструкції технічних і транспортних засобів з метою споживання біопалива, а також технічні та транспортні засоби, у тому числі сільськогосподарські машини, що працюють на біопаливі.

На даний час у Митному тарифі України нараховується 2615 товарних підкатегорій (23,6 % від загальної кількості десятизначних товарних кодів тарифу), на які встановлені менші ставки ввізного мита, ніж відповідні зв'язані рівні, визначені додатком 1 до Протоколу про вступ України до СОТ. Відповідно до Митного тарифу України менші ставки порівняно з рівнями, визначеними домовленостями України перед СОТ, встановлені на: хімічні продукти, миючі засоби, добрива, фототовари; машини та побутову техніку; пластикові та гумові вироби; сіль, руди, шлаки, нафтопродукти; живі тварини, м'ясо, рибу та молоко; овочі, каву, чай, зернові, борошно; автотранспорт та інші засоби; текстиль та вироби з нього; метали та вироби з них.

З метою захисту національного товаровиробника в Україні встановлений механізм підвищення ставок ввізного мита на товари до рівня міжнародних зобов'язань. Так, згідно зі ст. 2 Закону України «Про Митний тариф України» встановлення нових та зміна діючих ставок ввізного мита здійснюється Верховною Радою України у спосіб прийняття законів, з урахуванням висновків Кабінету Міністрів України. Водночас згідно з Митним тарифом України ставки ввізного мита для 76,4 % товарів дорівнюють рівням, визначеним Протоколом про вступ України до Світової організації торгівлі, ратифікованим Законом України від 10 квітня 2008 р. № 250-VI.

Таким чином, підвищення ставок ввізного мита на ці та інші аналогічні товарні групи призведе до порушення міжнародних тарифних зобов'язань України та може спричинити низку негативних наслідків:

- застосування санкцій обмежувального характеру щодо України;
- застосування щодо України компенсаторних механізмів, наприклад, зниження рівня мит на інші товари, що становили б інтерес для певних країн-членів СОТ;
- проведення консультацій із зацікавленими країнами та, в разі недосягнення компромісу, – початок процедури врегулювання суперечок.

Частка надходжень від вивізного мита у структурі надходжень податків на міжнародну торгівлю до державного бюджету у 2009 р. порівняно з 2008 р. збільшилася від 1,6 % до 5,5 %, а у 2010 р. знову скоротилася до 3,3 %. Причиною цього стало поступове – відповідно до взятих зобов'язань Україною під час приєднання до СОТ – скорочення ставок вивізного мита. У цілому з 2007–2010 рр. обсяги надходжень до держбюджету від сплати вивізного мита зросли на 3,6 % відповідно із 290 млн грн до 300 млн грн. У 2011 р. ставки вивізного мита на деякі види товарів скорочено (дод. 1, табл. 4).

На даний час Україна доволі стримано користується захисними механізмами, дозволеними у СОТ. Так, станом на 30 червня 2010 р. в Україні здійснювалося 24 антидемпінгових та 2 захисних заходи, жодного разу не проводилися антисубсидійні розслідування та не застосовувалися компенсаційні заходи:

Кількість повідомлень СОТ та діючих заходів торговельної політики

Невиконані повідомлення про запроваджені торговельні обмеження у Центральному реєстрі СОТ	9
Регіональні торговельні угоди про торгівлю товарами – угоди про економічну інтеграцію у сфері послуг, повідомленні СОТ	14-0
Антидемпінгові заходи (станом на 30 червня 2010 р.)	24
Компенсаційні мита (станом на 30 червня 2010 р.)	–
Захисні заходи (станом на 22 жовтня 2010 р.)	2

Кількість спорів (позивач – відповідач)

Прохання про консультації	2-1
Звіти групи про врегулювання спорів / Апеляційного органу СОТ	0-0
Звіти групи про оцінки відповідності / Апеляційного органу СОТ (Ст. 21.5 Договору про правила і процедури врегулювання суперечок)	0-0
Арбітражні рішення (Ст. 22.6 Договору про правила і процедури врегулювання суперечок)	0-0

Джерело: WTO Statistics Database: Trade Profiles [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=UA> (станом на 13.07.2011 р.)

Водночас у межах СОТ з 01.01.1995 р.–31.12.2008 р. було ініційовано 3427 антидемпінгових розслідувань, за результатами яких застосовано 2190 антидемпінгових заходів; з 01.01.1995 р.–30.06.2009 р. було ініційовано 226 антисубсидійних розслідувань, за результатами яких застосовано 133 компенсаційні заходи; з 29.03.1995 р.–31.12.2009 р. було ініційовано 198 спеціальних розслідувань, за результатами яких застосовано 99 спеціальних заходів.

Станом на липень 2011 року Україна виступає позивачем у двох справах:

- 8 вересня 2010 р. та 6 жовтня 2010 р. Україна просила створити групу з вирішення суперечок щодо заходів (завищені ставки імпортного мита та акцизних зборів) Вірменії, що впливають на імпорт та збут на внутрішньому ринку сигарет та алкогольних напоїв;
- 12 травня 2011 р. Україна просила створити групу з вирішення суперечок щодо заходів (запровадження зборів на продукцію, що шкодить навколишньому середовищу, та продукцію, запаковану у пластикові або тетрапакели) Молдови, які стягуються з імпортованої продукції України, але не стягуються з продукції національного виробництва.

Також Україна є відповідачем за однією справою – обкладання вищим акцизом дистильованих спиртів з Молдови, порівняно з національною аналогічною продукцією (прохання про створення групи з вирішення спорів Молдова подала 1 червня 2011 р.)

Отже, вступ України до СОТ призвів до поглиблення лібералізації торгівлі, причому багато змін відбулося до або відразу ж після вступу. Найбільший вплив на зовнішньоекономічну сферу спричинив механізм зниження тарифних бар'єрів. Проте, як буде показано нижче, навіть лібералізація митного тарифу в розрізі імпорту не є визначальною щодо характеристик сучасного стану зовнішньоекономічної позиції України.

Стосовно експортної компоненти, членство у СОТ в аспекті лібералізації доступу на міжнародні ринки також не стало головним чинником формування експортної пропозиції українських виробників. У цьому аспекті превалюють чинники зовнішнього попиту на продукцію традиційного українського експорту.

Стосовно внутрішніх обмежувачів використання потенціалу СОТ для посилення міжнародної конкурентоспроможності України, наразі актуальними є глибша гармонізація національного законодавства, що регулює, наприклад, санітарні та фітосанітарні заходи, технічні норми та стандарти. Невідповідність національного регулювання міжнародним практикам (особливо тим, що діють у

промислово розвинених країнах) закриває перед українськими виробниками найплатоспроможніші світові ринки. Станом на середину 2011 р. за напрямками адаптації та гармонізації законодавства Україна виконала не всі зобов'язання перед СОТ. Причому частина з них пов'язана із домовленим перехідним періодом, а інша – потребує часу для внесення законодавчих змін (наприклад, як з регулюванням загальної безпеки продукції).

2.3. Ризики впливу членства у СОТ на економіку України: очікування та факти

Оцінки того, який вплив мали перші роки перебування України у СОТ, можна зробити переважно на основі порівняння очікувань, що передували вступу, та реальних показників зовнішньоторгово-вельної діяльності, досягнених з 2008–2010 рр.

Зазначимо, що в роки перед приєднанням до СОТ, зроблено низку прогнозів щодо впливу членства у СОТ, вихідні дані яких було сформовано на тлі економічної ситуації, в якій знаходилася Україна в той період.

Отже, у дослідженні впливу вступу України до СОТ на основі моделі загальної рівноваги, проведеному в грудні 2004 року Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій, зазначається, що експорт і імпорт зросте у середньостроковому періоді близько на 14 %²⁴. У 2008 році представниками цього Інституту було здійснено оновлену оцінку за новими даними, відповідно до якої прогнозувалося зростання експорту й імпорту в короткостроковій перспективі на 8,1 % та 8,3 % відповідно. Протягом першого року членства України у СОТ (2008 р.), порівняно з попереднім роком, експорт зріс на 35,5 %, а імпорт на 41,1 %.

Водночас не є можливим повною мірою виокремити в такому зростанні частку, спричинену саме впливом приєднання до СОТ. Так, коли Україна не була членом СОТ (2000–2007 рр.), за даними Державної служби статистики України експорт товарів (у доларовому еквіваленті) зріс на 338 %, а імпорт на 434 %, середній щорічний приріст складав відповідно 19 % і 24 %.

На завершальній стадії підготовки до вступу України до СОТ було зроблено значну кількість досліджень, що надавали різні результати. З метою максимального наближення вихідних даних до

---

²⁴[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/WP/2004/WP_30_ukr.pdf

реалій, що передували моменту вступу до СОТ, візьмемо дослідження, проведені в 2008 р. Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій²⁵, матеріали, підготовлені в травні 2007 р. разом із ECORYS (Нідерланди) та CASE Україна на замовлення Європейської Комісії²⁶, а також дослідження, проведене Аналітично-дорадчим центром Блакитної стрічки ПРООН²⁷.

Аналіз цих досліджень у галузевому розрізі дає підстави стверджувати, що найбільший вигравш від приєднання до СОТ очікувався в таких сферах, як виробництво металів і готових виробів з них, а також галузям-постачальникам сировинних матеріалів і сільському господарстві.

Серед галузей, що, як очікувалося, могли зазнати певних втрат через членство України у СОТ, були машинобудування та, зокрема, автомобілебудівна галузь.

За розрахунками Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, найвищі темпи зростання експорту могли продемонструвати металургія (зростання на 27,9 % понад базову траєкторію розвитку у середньостроковій перспективі), хімічна промисловість (зростання на 13,7 %) і сільське господарство (зростання 9,4 %).

Також прогнозувалося зростання експорту таких секторів, як виробництво коксу та видобування неенергетичних матеріалів (на 10,9 % для кожного сектору), що пов'язувалося зі збільшенням їх виробничих потужностей і відповідно можливостей для експорту.

Крім того, найсуттєвіше зростання експорту послуг передбачалося в готельному та ресторанному бізнесі (збільшення на 10,9 %), що означає стрімке зростання сектору подорожей, переважно ділового характеру. Також помітно мав зрости експорт послуг пошти (зростання на 4,2 %) та зв'язку (зростання 3,8 %).

Серед секторів, щодо яких прогнозувалося зменшення обсягів експорту порівняно з базовою траєкторією розвитку, виділялися харчову промисловість (зменшення на 19,2 %) і машинобудування (зменшення на 11,3 %). У частині імпорту – різке підвищення вве-

²⁵Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ: оновлена оцінка / за ред. І. Бурковського, В. Мовчан. – Ужгород: вид-во «Закарпаття». – 130 с.

²⁶Оцінка впливу зони вільної торгівлі на сталий розвиток в контексті відносин між Україною та Європейським Союзом. Підготовлено спільно ECORYS (Нідерланди) та CASE Україна на замовлення Європейської Комісії. – К., 2007. – 23 с.

²⁷Баяр, Алі. Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності / Алі Баяр, Ірина Кобута, Євген Шкарабан, Віталій Жигало [та ін.]. – К., 2007. – 39 с.

знення продукції харчової промисловості (зростання на 147,2 % понад базову траєкторію у середньостроковій перспективі), насамперед через низьку вихідну базу даних, використану в дослідженні²⁸.

Значне зростання імпорту товарів очікувалося також у секторах, що постачають сировину та матеріали для металургії, коксу (зростання на 23,6 %), неенергетичних матеріалів (зростання на 19,9 %) і вугілля й торфу (зростання на 18,1 %). А найвищі темпи імпорту спостерігалися у сфері послуг зв'язку (зростання на 17,7 %) та фінансовому посередництві (зростання на 11 %).

Прогнози впливу членства у СОТ, проведені іншими організаціями, частково демонстрували подібні дані, проте існували й суттєві відмінності.

Дослідження, проведене *CASE* Україна, прогнозувало зростання експорту сільськогосподарської продукції на рівні 10 %. Розрахунки Аналітично-дорадчого центру Блакитної стрічки щодо 70 % валової продукції сільського господарства України не показали негативного впливу приєднання до СОТ у цій галузі.

Якщо оцінки впливу приєднання до Світової організації торгівлі на сільськогосподарську галузь містили суттєві відмінності в частині кількісного показника зростання, то по машинобудівній галузі відмінності були в частині якісного впливу.

Так, дослідження *CASE* Україна прогнозувало зростання експорту продукції машинобудування на 11 %, переважно через зростання об'ємів виробництва електронного обладнання та інших (крім автомобілебудування) секторів машинобудування на 7,1 %. Проте за таким дослідженням виробництво транспортного устаткування мало зменшитися на 12 %, а кількість зайнятих у виробництві цих товарів – на 12,1 %.

Такі дані свідчили про неоднорідність результатів приєднання до СОТ для різних підприємств галузі.

Водночас аналіз містив припущення, що більш відкрита економіка України сприятиме створенню іноземними компаніями потужностей з виробництва автомобілів в Україні, що могло, за розрахунками фахівців *CASE* Україна, привести до збільшення експорту цього виду продукції на 9 %.

Оскільки більшість прогнозів робилося на середньострокову перспективу, їх дані можна порівняти з реальними показниками співвідношення експорту та імпорту в 2007 р. і 2010 р. (табл. 2.4 і 2.5).

---

²⁸ Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ: оновлена оцінка / за ред. І. Бурковського, В. Мовчан. – Ужгород : вид-во «Закарпаття». – 130 с.

Таблиця 2.4

**Співвідношення прогнозів із фактичними даними
динаміки експорту товарів**

Галузь	Прогноз Інституту економічних досліджень та політичних консультацій	Прогноз CASE Україна	Зміна у 2010 р. порівняно з 2007 р. *
Усі галузі	+8,1 %	–	+4,4 %
Сільське господарство	+9,4 %	+10,0 %	+75,7 %
Харчова промисловість	–19,2 %	–	+25,0 %
Хімічна промисловість	+13,7 %	+2,0 %	–17,3 %
Деревообробна та паперова промисловість, видавнича діяльність	–8,6 %	+13,0 %	+97,7 %
Легка промисловість	– 8,2 %	–	–20,0 %
Одяг	–	+34,0 %	–21,4 %
Металургія	+27,9 %	–	–16,6 %
Машинобудування	–11,3 %	–	+7,9 %
Електронне обладнання та машинобудування	–	+11,0 %	+13,9 %
Транспортне устаткування	–	+7,0 %	–1,3 %
Транспортні засоби та їх частини	–	+9,0 %	

*за даними Державної служби статистики України.

Розбіжності між прогнозами та фактичними показниками обумовлені переважно такими чинниками, як вплив фінансово-економічної кризи, тенденції торгівлі з країнами, що не є учасниками СОТ, різкі зміни цін, що вплинули на політику суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, глобальні тенденції щодо вартості робочої сили та відповідних показників цінової конкурентоспроможності на продукцію трудомістких виробництв (легка промисловість). Так, значна відмінність у прогнозах щодо впливу членства України у СОТ на експорт металургійної продукції пов'язана саме з низькими цінами на цей вид продукції протягом 2010 р. У 2008 році, порівняно з 2007 р., експорт металургійної продукції зріс на 32,8 %.

**Співвідношення прогнозів з фактичними даними
динаміки імпорту товарів**

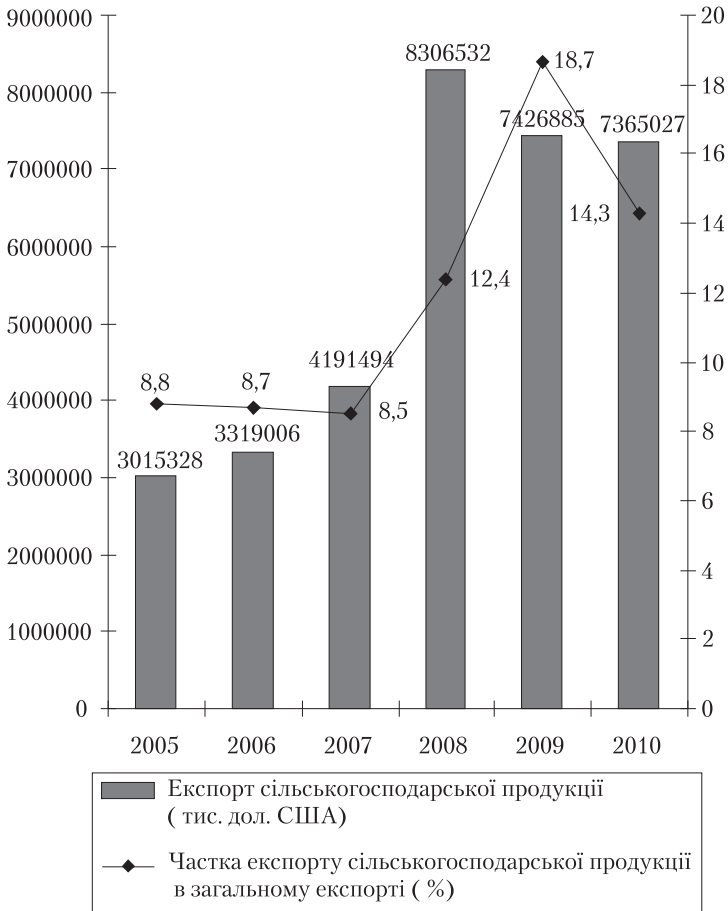
Галузь	Прогноз Інституту економічних досліджень та політичних консультацій	Прогноз CASE Україна	Зміна у 2010 р. порівняно з 2007 р. *
Усі галузі	+8,3 %	–	+0,1 %
Сільське господарство	+0,5 %	+26 %	+61,2 %
Харчова промисловість	+147,2 %	–	+19,8 %
Хімічна промисловість	+0,3 %	+1,0 %	+15,7 %
Деревообробна та паперова промисловість, видавнича діяльність	+3,5 %	+8,0 %	+5,4 %
Легка промисловість	+0,7 %	–	+44,6 %
Одяг	–	+5,0 %	+102,2 %
Металургія	+9,3 %	–	–13,0 %
Машинобудування	+2,9 %	–	–37,0 %
Електронне обладнання та машинобудування	–	+1,0 %	–22,7 %
Транспортне устаткування	–	+9,0 %	–55,4 %
Транспортні засоби та їх частини	–	–	

*за даними Державної служби статистики України.

Як бачимо з аналізу прогнозів щодо впливу участі у СОТ на економіку України, найпозитивніший вплив очікувався у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією, тоді як найбільші загрози очікували у секторі автомобілебудування. Тож детальніше розглянемо вплив на ці сектори перших трьох років, проведених Україною у СОТ.

Уже протягом першого року перебування Україна майже вдвічі збільшила експорт сільськогосподарської продукції. Фінансово-економічна криза продемонструвала, що в період стрімкого зниження активності майже на всіх ринках, а отже, за відсутності сукупного зовнішнього попиту на продукцію, зменшення обсягів експорту сільського господарства порівняно зі зменшенням в інших галузях було незнач-

ним. Саме протягом 2009 р. частка сільськогосподарських товарів у загальному експорті країни зросла на 6,2 в. п. порівняно з попереднім роком (рис. 2.9). Відбулося зростання частки сільськогосподарської продукції у загальному експорті країни. Якщо в 2005–2007 рр. ця частка не перевищувала 9 %, то з 2008–2010 рр. вона не опускалася нижче 12 %.

Рис. 2.9. Вартісний обсяг і частка експорту сільськогосподарської продукції України, 2005–2010 рр.

Джерело: Державна служба статистики України.

Попри значне зростання обсягів торгівлі сільськогосподарською продукцією після приєднання до СОТ (якщо з 2005–2007 рр. середній річний експорт сільськогосподарських товарів становив 3050 млн дол. США, то в 2008–2010 рр. цей показник дорівнював 7689 млн дол. США), не відбулося значної географічної диверсифікації експорту. Основними імпортерами сільськогосподарської продукції з України залишилися країни Близького Сходу. Ринок більшості розвинених країн, зокрема країн ЄС, для України є закритим. Переважно це пов'язано зі значними нетарифними бар'єрами, насамперед санітарними та фітосанітарними нормами. Крім того, розвинені країни мають потужну систему підтримки власних виробників сільськогосподарської продукції через значний обсяг субсидій. Країни ОЕСР загалом на субсидії витрачають близько 300 млрд дол. США на рік²⁹. Саме субсидії та нетарифні бар'єри не дозволили Україні у повному обсязі скористатися відкритістю ринків, отриманою через членство у СОТ.

Важливе значення для України на сьогодні має питання доступу на ринки сільськогосподарської продукції. Проте питання торгівлі такою продукцією значною мірою знаходяться поза межами правил СОТ. Ідеї лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією, зокрема виражені в прагненні ліквідації субсидій та інших заходів внутрішньої підтримки у цій сфері, обумовили організацію у 1986 р. країнами-експортерами сільськогосподарської продукції Кернської групи, метою якої стало об'єднання зусиль для досягнення поступок з боку країн Європейського співтовариства та США. Група різко критикувала Спільну аграрну політику ЄС (САП) і стимулювання експорту в США, водночас діяльність групи не досягла вагомих результатів. Членство у СОТ створює Україні певні інституційні можливості для вирішення цих проблем, насамперед через активну участь у переговорах за порядком денним раунду «Доха – розвиток» СОТ.

Водночас під час перебування України в СОТ відбулося стрімке зростання імпорту деяких видів аграрної продукції та продукції харчової промисловості, зокрема зростання склало 61,2 % і 19,8 % відповідно. Найсуттєвіше зріс імпорт цукру. Якщо в 2007 році, за даними Державної служби статистики, імпорт цукру з цукрової тростини або з цукрових буряків складав 7 млн дол. США, то за підсумками 2010 р. імпорт цієї товарної позиції склав 183 млн дол. США, тобто зріс у 26 разів. Проте зазначимо, що таке зростання імпорту цукру лише частково можна пояснити членством України в СОТ, адже 31,6 % від загального

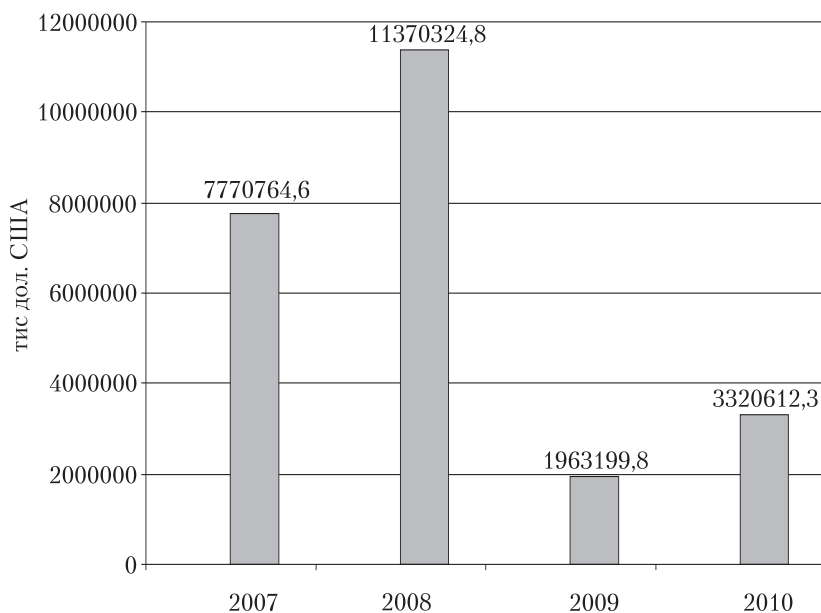
²⁹ Джозеф, Ю. Штиглиц. Справедлива торгівля для всіх. Как торговля может содействовать развитию / Джозеф Ю. Стиглиц, Эндрю Чарльтон; пер. с англ. – М. : Издательство «Весь мир», 2007. – С.122.

імпорту припадає на країни, що не є членами СОТ. Так, імпорт цукру з Білорусі, з якою Україна має відносини вільної торгівлі, в 2010 р. склав майже 58 млн дол. США. Отже, проблема полягає не стільки в лібералізації режиму торгівлі цукром, скільки в нездатності вітчизняної цукрової промисловості задовольнити внутрішній попит за конкурентоспроможною ціною.

Щодо наслідків вступу в СОТ та їх впливу на обсяги випуску продукції автомобілебудівної галузі України, то більшість оцінок припускало, що СОТ матиме негативний вплив на обсяги виробництва. Значною мірою така позиція обумовлена вимогою СОТ щодо зниження ввізного мита на автомобілі. Згідно з Протоколом про приєднання України до СОТ з 2008–2013 рр. Україна зобов'язалася скоротити ввізне мито з 10 % до 5 % за умови, що з початком кожного року вказаного періоду мито скорочуватиметься на 1 відсотковий пункт. Від запровадження цього зобов'язання, крім імпортерів автомобілів, вигоду отримали б українські покупці завдяки зниженню власних витрат на придбання імпортованих автомобілів, спричиненому посиленням конкуренції на внутрішньому ринку. Натомість Україна залишила ввізне мито на рівні 10 %, а під час фінансово-економічної кризи збільшила його до 13 %. Попри те, що такий крок порушував узяті Україною зобов'язання перед СОТ, жодна з країн-імпортерів не звернулася до Органу врегулювання суперечок цієї організації зі скаргою на неї.

Зазначимо, що світова фінансово-економічна криза перешкоджає оцінці впливу перших трьох років членства у СОТ на автомобільну галузь через стрімке зниження попиту (рис. 2.10). Водночас з аналізу співвідношення імпортованих автомобілів та автомобілів власного виробництва з 2005–2010 рр. (рис. 2.11) видно, що приєднання до СОТ привело до зростання частки імпортованих автомобілів у загальній кількості автомобілів, реалізованих за один рік в Україні. Тенденція до зростання частки імпортованих автомобілів існувала і до приєднання до СОТ, а підняття митного тарифу на легкові автомобілі до 13 %, чинного протягом 2009 р., таку тенденцію не зупинило. Це свідчить про недостатню конкурентоспроможність вітчизняної автомобілебудівної галузі, через що споживачі віддають перевагу імпортованій продукції. Уряд вивчає можливості посилення тарифного захисту автомобілебудівної галузі. Водночас надмірний тарифний захист вказаної галузі може призвести до сповільнення її модернізації та консервації неконкурентоспроможності, негативні наслідки чого врешті-решт впливають на споживчий попит.

Таким чином, поступова лібералізація доступу на вітчизняний автомобільний ринок не стимулювала розвиток вітчизняної автомобілебудівної галузі. Її технічна відсталість від провідних конкурентів залишається досить великою, що і демонструє значна частка імпорту в структурі вітчизняного споживання. З 2007–2010 рр. частка продажу на території України автомобілів, вироблених в Україні, скоротилася з 38,8 % до 18,6 %. Так, у 2005 р. частка продажу автомобілів власного виробництва складала 23,1 %. Зростання цього показника в 2006 р. та 2007 р. значною мірою обумовлене протекціоністськими заходами, здійсненими в роки перед отриманням членства у СОТ.

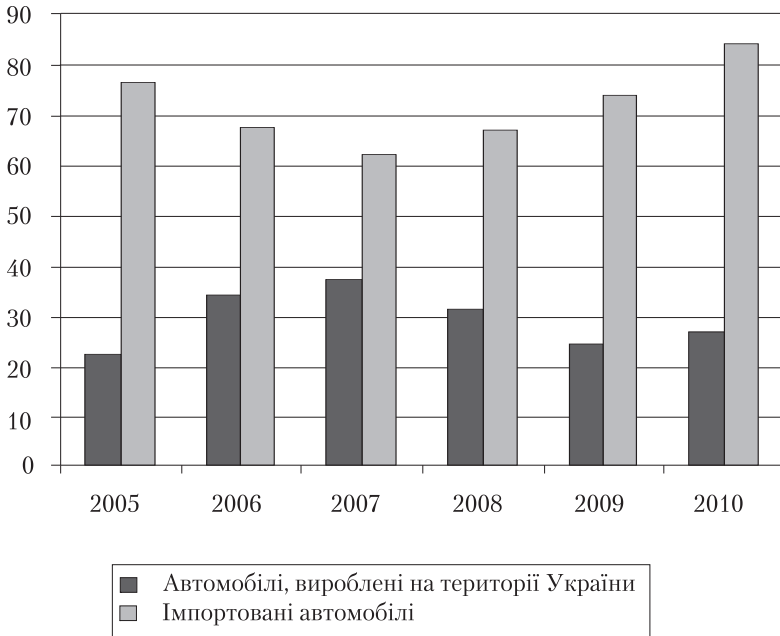

Рис. 2.10. Вартісний обсяг імпорту засобів незалізничного наземного транспорту до України, 2007–2010 рр.

Джерело: Державна служба статистики України.

Слід зазначити, що участь у СОТ не заперечує державної підтримки розвитку автомобільної та інших галузей економіки в частині, що стосується виробництва для потреб внутрішнього ринку. Галузь потре-

бує глибшої модернізації, оптимізації витрат і запровадження новітніх технічних та дизайнерських рішень. Без подолання вказаних проблем державний протекціонізм (що також є прихованою формою консервації монополізації ринку) не допоможе вітчизняному автомобілебудуванню сформуванню конкурентоспроможності, яка відповідатиме вимогам споживчого попиту вітчизняного та світових ринків.

Рис. 2.11. Співвідношення частки продажу автомобілів, вироблених на території України з часткою продажу автомобілів, імпортованих до України, 2005–2010 рр., %.

Джерело: Державна служба статистики України.

Загалом аналітична оцінка очікувань і реалій результатів трирічного членства України у СОТ засвідчила, що як і для більшості країн з ринковою економікою, що формується, перші роки членства України в глобальній торговельній системі далися нелегко. Це було обумовлено низкою об'єктивних (стрімке зростання імпорту за багатьма

товарними групами та особливо за деякими видами аграрної продукції та продукції харчової промисловості, передусім цукру, накладання світової фінансової кризи на період адаптації до нових умов реалізації зовнішньоторговельної діяльності, пов'язаних з вимогами щодо державної політики закупівель та обмеженнями допомоги сільському господарству тощо) та суб'єктивних (посилення протекціоністських настроїв країн-торговельних партнерів, відсутність практичного досвіду щодо лобювання різнорівневих національних економічних інтересів у системі СОТ) перешкод.

РОЗДІЛ 3. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

3.1. Можливості та загрози розвитку зовнішньої торгівлі України

Оцінка ефективності зовнішньоторговельної політики України, здійснена за допомогою методики Всесвітнього економічного форуму (WEF)³⁰, загалом підтверджує певний прогрес у національній політиці стимулювання торгівлі, очевидно, пов'язаний зі вступом країни до СОТ. Водночас **Глобальний рейтинг стимулювання торгівлі (ETI)** зафіксував обмеженість впливу чинника СОТ на базові характеристики зовнішньоекономічної політики у т. зв. суміжних сферах (регуляторній, фінансовій тощо).

Переваги застосування підходу, запропонованого рейтингом ETI, полягають у такому:

- по-перше, крім власне інструментів торговельної політики враховуються інші важливі аспекти, що суттєво впливають на комфортність реалізації міжнародних комерційних операцій (якість транспортно-комунікаційної інфраструктури та розвиненість національного середовища ведення бізнесу);
- по-друге, крім даних офіційної статистики при визначенні рейтингів враховуються дані щорічних опитувань менеджерів приватних компаній (*WEF Executive Opinion Survey*), що дозволяє досягти різносторонньої оцінки чинників стимулювання міжнародної торгівлі в конкретній країні;
- по-третє, об'єктивність отриманих рейтингів підтверджується високою кореляцією значень індексу із ключовими показниками міжнародної торгівлі (обсягами експорту, імпорту, зовнішнього товарообороту).

---

³⁰*Global Enabling Trade Index* – глобальний індекс стимулювання торгівлі, який щороку розраховує WEF.

Є, звичайно, й певні вади, зокрема складність оцінки рейтингових позицій країн у динаміці через щорічну зміну кількості охоплених рейтингом країн і постійні трансформації в методиці розрахунку індексу та його субіндексів.

У таблиці 3.1 наведено позиції України в глобальному рейтингу стимулювання торгівлі в цілому та за основними його складниками.

Таблиця 3.1

Позиції України у глобальному рейтингу стимулювання торгівлі (ETI) за Всесвітнім економічним форумом, 2008–2010 рр.

Показник	Місце у глобальному рейтингу		
	2008*	2009	2010
Кількість країн	118	121	125
Індекс стимулювання торгівлі (<i>Enabling Trade Index</i>)	68	71	81
Доступ до ринків	39	24	30
Митне регулювання	94	95	106
Ефективність митного регулювання	108	110	110
Ефективність імпортно-експортних процедур	92	91	98
Прозорість митного регулювання	81	84	102
Транспортно-комунікаційна інфраструктура	59	60	71
Доступність і якість транспортної інфраструктури	67	63	69
Доступність і якість транспортних послуг	66	77	93
Доступність і використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)	48	51	55
Середовище ведення бізнесу	106	85	86
Регулятивне середовище	114	107	117
Фізична безпека	82	76	64

*Рейтинг за 2008 рік базується на даних 2007 року, тому Україна вважається спостерігачем, а не повноправним членом СОТ.

Джерело: складено НІСД на основі The Global Enabling Trade Report 2008; The Global Enabling Trade Report 2009; The Global Enabling Trade Report 2010.

Зі вступом України до СОТ, як свідчить аналіз рейтингу³¹, наведеного в таблиці 3.1, суттєво поліпшився її рівень доступу до внутрішнього ринку України, і доступ останньої до зовнішніх ринків. При цьому тарифи на імпорт України є одними з найгомогенізованіших у світі, оскільки за показником «дисперсія ставок митних тарифів за методом стандартного відхилення» згідно з рейтингом *ETI 2010* у 2009 р. Україна посідала 9 місце у світі. Показовим для нашої країни є вищий рівень відкритості внутрішнього ринку і за рівнем тарифних ставок (37 місце у світі), і за нетарифними протекціоністськими заходами (29 місце) порівняно з можливістю доступу на іноземні ринки за рівнем тарифів, встановленим відносно українських експортерів (49 місце) та отриманими торговельними преференціями (44 місце).

Серед переваг зовнішньоторговельної політики України (відповідно до рейтингу) є такі:

- доступність і використання інформаційно-комунікаційних технологій (55 місце), що пояснюється зокрема значною кількістю власників мобільних (26 місце) і стаціонарних (41 місце) телефонів у розрахунку на 100 громадян;

- фізичну безпеку (64 місце), зокрема за рівнем витрат бізнесу на захист від криміналу, жорстокості й тероризму Україна посідає 43 місце у світі, при цьому за надійністю послуг правоохоронних органів країна посідає лише 101 місце у глобальному рейтингу;

- доступність і якість транспортної інфраструктури (69 місце), що головним чином завдячує високій питомій вазі доріг із твердим покриттям (23 місце у світі)³² та доволі високій якості залізничних шляхів (30 місце). Непогані позиції має Україна і за показником сполучення морського транспорту з іншими видами (42 місце).

Наведений невеликий перелік переваг нівелюється занадто довгим переліком суттєвих недоліків, оскільки із 56 показників, що застосовуються для складання глобального рейтингу сприяння торгівлі, за 42 позиціями Україна не потрапляє до перших 50 країн у рейтингу, а за 19 – навіть до першої сотні. Найбільші проблеми при цьому спостерігаються у сфері митного регулювання (через низьку ефективність і непрозорість митного адміністрування) та внутрішнього регуляторного середовища.

Комплексний аналіз умов розвитку зовнішньої торгівлі України після набуття членства у СОТ показує, що під впливом глибокої сві-

---

³¹Розрахунок індексу ЕТІ 2008 року базується на даних 2007 року, а ЕТІ 2009 – на даних 2008 року, першого року членства України в СОТ.

³²При цьому оцінка якості українських доріг є правомірно дуже низькою – 118 місце у світі.

тової фінансово-економічної кризи очікувані позитивні наслідки від поглиблення інтеграції вітчизняної економіки до глобального торговельного простору не реалізувалися. З одного боку, стримуючим чинником розвитку зовнішньої торгівлі стало падіння обсягів світового попиту і, як наслідок, внутрішнього виробництва експортоорієнтованої продукції. З іншого – підвищення рівня використання різного виду протекціоністських обмежень з боку країн – торговельних партнерів України суттєво обмежувало обсяги експорту. При цьому регулятивний вплив СОТ на протекціоністську політику країн світу виявився досить обмеженим щодо протидії дискримінаційним заходам та активному захисту національних виробників навіть у країнах – провідних членах і розробниках принципів функціонування системи ГАТТ–СОТ.

Зростанню на початку 2010 року вітчизняного виробництва та відповідно експорту сприяло поліпшення кон'юнктури на світових ринках і відновлення попиту на продукцію з України. Отже, **вплив зовнішніх чинників на розвиток зовнішньоторговельної діяльності в Україні має вирішальний характер, оскільки визначає потреби в нарощенні обсягів виробництва та можливості їх забезпечення з погляду інвестиційної підтримки.** Внутрішні чинники розвитку зовнішньої торгівлі України протягом 2008 – I кварталу 2011 рр. визначалися переважно адаптацією до світових економічних і політичних змін та визначали умови розвитку окремих сфер економіки України. По-перше, торговельна політика України була спрямована на приведення у відповідність до зобов'язань перед СОТ системи інструментів митно-тарифного регулювання, зокрема скорочення ставок ввізних мит. В умовах зростання реальних доходів населення та відновлення споживчого платоспроможного попиту протягом 2010 року відповідно це відобразилося на зростанні обсягів імпорту товарів і збільшенні доходів державного бюджету. По-друге, уряд України, реагуючи на зміни у світовій економіці, здійснював окремі заходи щодо підтримки національного виробника. Негативний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі в Україні мали такі чинники в державній політиці, як відсутність чіткої стратегії структурних змін економіки, слабкий механізм фінансової державної підтримки розвитку експорту, низький рівень інвестування в інноваційну модернізацію експортоорієнтованих виробництв, високий рівень витрат, пов'язаних з зовнішнім державним боргом, не вигідні умови кредитування експорту, слабкість протидії спекулюванню з відшкодуванням ПДВ та з експортними операціями через офшорні компанії тощо.

У цілому зазначимо, що вплив перебування у складі СОТ протягом останніх 3 років на економіку України не набув системного характеру. Натомість переважали точкові впливи та заходи одностороннього характеру. Отже, уряд здійснював виконання взятих на себе зобов'язань щодо змін у торговельній політиці, проте еквівалентного полегшення доступу вітчизняних товарів і послуг до зовнішніх ринків не відбулося. Наслідки світової фінансово-економічної кризи не дозволили Україні в короткостроковому аналізованому періоді сповна відчути позитивний ефект від спрощення режиму торгівлі з країнами-членами СОТ. Кардинального поліпшення добробуту населення у спосіб підвищення рівня зайнятості, доходів і доступності якісних товарів і послуг, що є головним індикатором ефективності інтеграційних процесів, в Україні також не відбулося. Рівень життя громадян залишається доволі низьким порівняно не лише з розвиненими країнами світу, але і з низкою країн колишнього Радянського Союзу.

Позитивний ефект від вступу до СОТ на сьогодні пов'язаний переважно з очікуваними довгостроковими якісними структурними зрушеннями в національній економіці. Так, позитивним наслідком отримання Україною членства в СОТ став початок переговорів з ЄС щодо укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема щодо створення поглибленої зони вільної торгівлі. Крім того, підвищення рівня відкритості національної економіки (як наслідок набуття Україною членства у СОТ) зумовлює необхідність зростання конкурентоспроможності вітчизняного виробника та поліпшення інвестиційного клімату в державі. Цьому мають сприяти відповідні заходи державної структурної політики, зокрема щодо заохочення інвестиційного та інноваційного розвитку, ресурсо- й енергоощадження, підвищення ефективності організації економічних процесів.

Загальний перелік можливостей і перешкод розвитку експортно-імпоротної діяльності України після набуття нею членства у СОТ представлений у *SWOT*-аналізі (умови розвитку зовнішньої торгівлі України у 2008–2011 роках):

Сила (Strength)

Активізація структурних реформ, створення передумов для реалізації експортного потенціалу традиційних і нових секторів економіки;

Слабкість (Weaknesses)

Відсутність чітко визначеної торговельної політики та експортної стратегії; відсутність координації дій різних органів влади; підпорядкованість торговельної політики короткостроковим цілям і тактичним завданням;

Сила (Strength)

високі адаптивні можливості національного виробництва зростання зовнішнього попиту;

вагомі конкурентні переваги в низці базових галузей виробництва, наявність певного резерву цінової конкурентоспроможності на ключових для України ринках (металів, хімічної продукції, сільськогосподарської продукції);

високий потенціал зростання експорту послуг, зокрема транспортних, у галузях будівництва, зв'язку, досліджень, ІТ-технологій тощо;

наявність освіченої та порівняно дешевої робочої сили;

наявність розвинуеного внутрішнього ринку, що слугує, з одного боку, чинником підтримки експортоорієнтованих виробництв, з іншого – мотиватором запровадження нових (з перспективою виходу на зовнішні ринки) інвестиційних проектів;

переважно стабільні умови функціонування фінансових ринків, що дає можливість коротко- та середньострокового планування зовнішньоекономічної діяльності;

Слабкість (Weaknesses)

недостатній рівень інвестування в модернізацію експортоорієнтованих виробництв і гостра нестача новітніх технологій;

низька диверсифікованість експортної пропозиції України, домінування сировинної продукції та продукції з низьким рівнем доданої вартості у виробництві та експорті;

відсутність стимулів до якісного оновлення експортного потенціалу України за наявної економічної моделі (що є результатом національних особливостей трансформації планової економіки у ринкову) в умовах посилення експортної конкурентоспроможності країн-конкурентів (актуально для ринків металів і хімічної продукції);

недосконалість фіскальних процедур, зокрема нерегульованість процедур автоматичного відшкодування ПДВ (доброчесним експортерам);

криміналізація процедур оподаткування експортно-імпоротної діяльності (= демотивація добросовісних платників податків, «сірий» імпорт тощо);

логістичні обмеження (брак логістичних складів, належної інфраструктури тощо); застаріла транспортна інфраструктура;

високі витрати бізнесу на зовнішньоекономічну діяльність, пов'язані з нетарифними заходами регулювання торгівлі, зокрема витрати на підтвердження походження товару, отримання дозволів, ліцензування тощо;

Сила (Strength)

ухвалення Податкового кодексу, що закладає підвалини стабілізації фіскальної політики, зокрема скорочення заборгованості за обсягами відшкодування ПДВ у 2010 р. (із 24 млрд грн до 0,9 млрд грн порівняно з 2009 р.);

наявність певного потенціалу екстенсивного розширення експортної пропозиції (низка ключових експортних галузей наразі не досягла пікових значень завантаження потужностей, що спостерігалися у 2008 р.);

наявність високотехнологічних підприємств, що могли б зміцнити зовнішньоекономічні позиції України (космічна галузь, приладо-, машинобудування тощо);

наближення до завершення перехідного періоду (в межах приєднання до СОТ) щодо лібералізації тарифного регулювання.

Можливості (Opportunities)

Поглиблення структурних реформ, що у середньостроковій перспективі створюватимуть умови для подолання обмежувачів розвитку підприємництва, зокрема експортоорієнтованого сектору;

розширення експортної пропозиції внаслідок післякризового відновлення економік країн – торговельних партнерів (темпи приросту реального ВВП країн, що розвиваються, та країн з ринками, що формуються, склав 7,3 % у 2010 р.);

Слабкість (Weaknesses)

монополізація експортно-імпортної діяльності крупними компаніями (як наслідок високої вартості зовнішньоекономічної діяльності);

надмірна зарегульованість підприємницької діяльності (= залучення до імпортно-експортної діяльності офшорних компаній з метою оптимізації вартості бізнесу);

невигідні умови кредитування експорту (високі відсоткові ставки та короткі терміни наданих кредитів), відсутність державних програм підтримки високотехнологічного експорту;

обмежені можливості державного регулювання експортно-імпортної діяльності через інструментарій валютно-курсової політики (відсутність істотного зв'язку між зниженням офіційного курсу гривні до долара США та приростом чистого експорту).

Загрози (Threats)

Посилення гальмування економіки розвинених країн світу, загроза тривалої стагнації, високі ризики нової рецесії (= падіння попиту та цін на товари українського експорту, загроза нової кризи);

гальмування економік країн, що розвиваються, запровадження захисних заходів (= падіння попиту на українську продукцію);

Можливості (Opportunities)

демонополізація зовнішньоекономічної діяльності через здешевлення процедур експорту та імпорту продукції;

запровадження програм підтримки експортоорієнтованих секторів, близьких до наявних технічних потужностей України і таких, що могли б підвищити додану вартість українського експорту в коротко- і середньостроковій перспективі (зокрема це стосується виробництва готової продукції з металу: цистерни, кузови тощо; поглиблення переробки у хімічній галузі: фарби, пластмаси тощо, а також фармацевтика; нарощування експорту готової харчової продукції тощо);

поглиблення реформ у галузях, що формують експортну пропозицію послуг; випереджальне зростання із середини 2010 р. цін на ринках металопродукції (на 48,1 % порівняно з 2009 р.) та сільськогосподарської сировини (33,2 %), зокрема на зерно – на 82 %; ненасиченість світового попиту на сільгосппродукцію та харчові продукти; заохочення попиту з боку Росії на продукцію українського машинобудування;

розширення експортної пропозиції внаслідок укладення угоди про ЗВТ+ між Україною та ЄС.

Загрози (Threats)

посилення цінової конкурентоспроможності країн-конкурентів України з кола країн, що розвиваються – Росії, Китаю, Індії, Бразилії (= падіння продажів української продукції);

дестабілізація на енергетичних ринках, зростання цін на енергоносії (критично впливає на цінову конкурентоспроможність експортної пропозиції України на ринках металів, хімічної продукції);

погіршення зовнішньоекономічних стосунків з країнами-партнерами, що входять до Митного союзу (Росії, Білорусі та Казахстану); поширення практики застосування обмежувальних і протекціоністських заходів з боку провідних транснаціональних корпорацій та окремих країн – торговельних партнерів України, зокрема членів Митного союзу (може збільшитися за умови створення ЗВТ+ між Україною та ЄС);

несприятливі погодні умови тощо, які обумовлюють падіння сільськогосподарського виробництва, різкі коливання цінової кон'юнктури, посилення протекціоністських заходів тощо.

Джерело: НІСД.

У підсумку проведеного аналізу розвитку зовнішньої торгівлі України після приєднання до СОТ необхідно виділити низку стратегічних тенденцій.

Модернізаційна роль СОТ полягає у стимулюванні економічних реформ в Україні: законодавства, сфери стандартизації та сертифікації, митних процедур тощо. Правила СОТ є базовими для торговельних відносин більшості країн світу (зокрема й для України) у процесі укладання угод про вільну торгівлю з ЄС та низкою інших країн; отже, членство у СОТ є чинником посилення гео економічного потенціалу України³³. У глобальному вимірі статус члена СОТ відкрив Україні нові інституційні можливості щодо поглиблення інтеграції до світової економіки, зокрема щодо участі у виробленні глобальних правил світової торгівлі, а також сприяв початку нового етапу співробітництва України зі стратегічними торговельними партнерами – Євросоюзом і країнами СНД. Ще до формального отримання Україною повноправного статусу члена СОТ (у 2008 р.) почалися переговори про створення розширеної зони вільної торгівлі з ЄС (*Deep and Comprehensive Free Trade Agreement*), що можуть завершитися до кінця 2011 р. Базисом цієї угоди є зобов'язання України, зафіксовані в Угоді про приєднання до СОТ. Отже, членство України в СОТ сприяє її євроінтеграції та інтеграції до інших торговельних об'єднань, що розглядають правила СОТ як базові.

Водночас приєднання України до СОТ дещо обмежує можливості автономної зовнішньоекономічної політики України на інших векторах економічної інтеграції. Наприклад, відсутність статусу членів СОТ у економічно розвиненіших країн СНД обмежує можливості щодо економічної інтеграції України в межах ЄЕП і Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану. Таким чином, членство у СОТ створило для України певні межі, порушення яких призведе до додаткових витрат у разі порушення Україною взятих на себе зобов'язань.

Узагальнюючи результати економічної динаміки в період набуття Україною членства у СОТ, зазначимо, що цей період характеризується початком нового етапу розвитку відкритої моделі національної економіки України, що знайшло відображення передусім у зміні структури торгівлі з її основними партнерами. У цілому динаміка географічної структури торгівлі після вступу України до СОТ (з 2008 р. по 2010 р.) продемонструвала відмінні (порівняно з періодом економічного відновлення 2000–2007 рр.) тенденції. Зокрема, в торгівлі товарами домі-

---

³³ Детальніше про це: Бугрій, М. Г. Участь України в СОТ: гео економічний погляд на здобутки та перспективи / М. Г. Бугрій, І. В. Ус // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 2. – С. 91–97.

нуючими залишаються два провідні географічні вектори: країни СНД і країни ЄС. При цьому з-поміж усіх інших країн світу в товарній торгівлі сформувався як важливий також азіяський географічний вектор. У сфері торгівлі послугами спостерігається аналогічна ситуація, проте окрім азіяського, вагомим також став північноамериканський напрямок.

Однак, як засвідчив аналіз, **вплив членства СОТ на якісні характеристики зовнішньоекономічної позиції України є обмеженим**. Про це свідчать такі чинники.

По-перше, приєднання України до Світової організації торгівлі практично не мало впливу на обсяги торгівлі із членами СОТ, зокрема з країнами ЄС. Питома вага європейського регіону в зовнішній торгівлі України поступово зменшувалася протягом 2008–2010 рр., що за-свідчило:

- уразливість торговельних партнерів з розвинених країн до світової кризи;
- певна вичерпність потенціалу сформованої моделі торгівлі Україна – ЄС (в основному сформувалася в період 2000-х років);
- запровадження дискримінаційних обмежувальних процедур усупереч ліберальній доктрині СОТ;
- наявність об'єктивних передумов переорієнтації торговельних відносин національних господарюючих суб'єктів під час кризи на країни, що зберегли позитивну економічну динаміку та характеризувалися схожими рівнями економічного, технологічного розвитку та однаковим характером формування конкурентних переваг на міжнародних ринках; це стосується передусім країн СНД (що не є членами СОТ). У результаті Україна не отримала бажаних вигід від доступу на ринки розвинених країн, однак і не мала значних втрат, про які попереджали негативно налаштовані щодо СОТ експерти³⁴.

По-друге, 3 роки членства України в СОТ фактично зміцнили її чинну зовнішньоторговельну модель, що характеризується перевагами ресурсного характеру, доповнивши її позиціонуванням на світових ринках як провідного постачальника сільськогосподарської продукції. Україна не зазнала суттєвого впливу щодо поліпшення структури експортної пропозиції: високий рівень товарної концентрації експорту не тільки знизився, а навіть дещо зріс; без змін залишилися й відповідні індикатори низької диверсифікації та низької технологічності експорту. На даний час експортоорієнтована та малодиверсифікована модель

³⁴Goryachov, A. V. Ukraine After the Two-Year WTO Membership / A. V. Goryachov, D. I. Yurko [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2010_4/Goryach.pdf

національної економіки має відносно кращі показники, ніж, наприклад, модель економіки Російської Федерації (що є крупним поставальником на світові ринки енергетичної сировини та низки товарів, конкурентних аналогічним українським), та значно гірші за показники конкурентних країн, що розвиваються.

По-третє, сучасна зовнішньоекономічна позиція України має певний потенціал зростання, обумовлений значним скороченням експортоорієнтованого виробництва у 2009 році; залученням нових виробничих потужностей аграрного комплексу внаслідок проведення структурних реформ у галузі та зростання зовнішнього попиту на продовольство.

Потенціал членства у СОТ в аспекті експансії на зовнішні ринки практично вичерпано переважно через чинник протекціонізму та високої конкуренції на традиційних для України ринках. Водночас невикористаним потенціал членства в СОТ залишається в аспекті внутрішніх реформ: гармонізації законодавства, що відкриє доступ на досі закриті товарні ринки для українського експорту (актуально для ринків продовольства); структурних та інституційних реформ, що сприятимуть інтенсифікації економічного розвитку країни.

По-четверте, попередні прогнози щодо впливу участі України в СОТ на розвиток національної економіки переважно не підтвердилися через низку чинників, найбільш значним з яких був чинник фінансово-економічної кризи; номінально найбільшу вигоду в період набуття членства України в СОТ отримала аграрна галузь, експорт якої збільшився понад удвічі; водночас внесок лібералізації торговельного режиму за правилами СОТ виглядає менш значущим поруч зі світовою продовольчою кризою та значним ростом попиту на продовольчі ресурси у світі³⁵.

По-п'яте, експортоорієнтована відкрита модель вітчизняної економіки залежить переважно від кон'юнктури світових ринків металопродукції, хімічних виробів, сільськогосподарської продукції та енергоносіїв, а також від стану регіональних ринків (СНД) машинобудування. **Отже, без поглиблення модернізаційних реформ, що сприятимуть переходу до інвестиційної моделі зростання, українська економіка розвиватиметься переважно під впливом зовнішньоекономічних ділових циклів і періодичних валютно-фінансових криз, що супроводжуватимуть різкі зміни торговельного та/або платіжного балансу.**

---

³⁵Детальніше про вплив світової продовольчої кризи на розвиток потенціалу аграрного комплексу України див.: *Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналіг. доп.* – К.: НІСД, 2011. – 39 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_table/0623_dop.pdf

3.2. Пропозиції щодо модернізації торговельної політики

Результати аналізу сучасних тенденцій розвитку експортно-імпоротної діяльності та зовнішньоторговельної політики України дають підстави визначити ключовим завданням державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності створення ефективної системи підтримки експорту, що забезпечить сталий економічний розвиток і реалізацію експортного потенціалу держави. У контексті визначеної мети необхідно реалізувати комплекс заходів щодо модернізації та підвищення міжнародної конкурентоспроможності експортного виробництва, оптимізації наявних систем правової, організаційно-економічної, науково-технічної, інфраструктурної та інших систем забезпечення експортно-імпоротної діяльності України. Нижче наведено **перелік заходів, що сприятимуть удосконаленню експортного складника торговельної політики України в умовах поглиблення зовнішньоекономічної інтеграції, зокрема через інструментарій СОТ і подолання негативних наслідків світової фінансової кризи.**

1. Розбудова інституційної інфраструктури сприяння експорту та активізація застосування механізмів СОТ для захисту національних економічних інтересів. Розвиток комерційної дипломатії – інтернаціонального компоненту системи захисту національних інтересів держави у сфері міжнародної торгівлі, що, власне, став наслідком розвитку механізмів СОТ, – передбачає створення системи інституцій, спрямованої на забезпечення національних комерційних інтересів³⁶. Відповідно розбудова інституційної інфраструктури сприяння експорту української продукції передбачає розбудову системи органів підтримки експорту на державному, громадському, регіональному та приватному рівнях.

Систему забезпечення експортної діяльності доцільно формувати і за рахунок підвищення ефективності та диверсифікації наявних функцій державних органів, і у спосіб запровадження принципово нових механізмів. Інструментами діяльності таких інституцій є участь у дво- та багатосторонніх переговорах з економічних і торговельних питань; обстоювання економічних інтересів держави у відповідних міжнародних організаціях; роботі торговельних або економічних місій

---

³⁶Наприклад, у Німеччині державна підтримка експортерів (особливо малих і середніх підприємств) концентрується переважно на сприянні експортній діяльності через мережі комерційної дипломатії. Див.: *Огляд сприяння зовнішньоекономічній діяльності Німеччини* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_Briefing_Series/2011/PB_01_2011_ukr8_Feb.pdf

чи представництв при посольствах; діяльності закордонних представництв національних торговельно-промислових палат та асоціацій. Комерційна дипломатія також передбачає запровадження заходів дипломатичного характеру щодо сприяння участі України в системних міжнародних коопераційних проектах.

Створення маркетингових і сервісних мереж на пріоритетних закордонних ринках, а також формування мережі підтримки національних виробників (передусім малих і середніх підприємств) у сфері міжнародної торгівлі. У них необхідно залучати капітал і комерційні можливості авторитетних місцевих компаній і банків, що володіють інформацією про стан ринку та відповідними комерційними контактами. Держава могла б ініціювати цей процес через заснування на найважливіших ринках торгових домів, бізнес-центрів і технічних центрів на акціонерних засадах спільно з комерційними та банківськими структурами України.

Створення регіональних центрів сприяння експорту, що надавали б консультаційні послуги місцевим виробникам, поширювали інформацію про стан відповідних ринків і вимоги до якості продуктів і послуг, допомагали шукати потенційних партнерів тощо. Наголосимо, що **потенціал комерційної дипломатії в контексті захисту національних економічних інтересів за допомогою інструментарію СОТ Україною не вичерпаний.**

2. Поглиблення торговельно-економічної інтеграції з окремими країнами-партнерами, митними та інтеграційними союзами й іншими економічними утвореннями. Вступ до СОТ започаткував новий етап розвитку української торговельної політики. Разом з тим за 3 роки після цієї події актуальною для країни залишається реалізація багатовекторної торговельно-економічної інтеграції, що має свій негативний вияв у невизначеності для бізнесу та інвесторів щодо майбутнього стратегічного напрямку розвитку торговельної політики. Загострення міжнародної конкуренції, активізація зусиль регіональної інтеграції серед країн СНД, зростання загроз поглиблення стагнаційних процесів у світовій економіці створюють доволі несприятливі умови для модернізації української зовнішньоекономічної стратегії. Паралельна реалізація інтеграційних проектів щодо угоди про поглиблену зону вільної торгівлі з ЄС і необхідність укладання нової угоди про зону вільної торгівлі з Митним союзом Росії, Білорусі та Казахстану ускладнюється певною несумісністю базових принципів функціонування цих регіональних інтеграційних угруповань і потребує від України надзвичайної гнучкості у відстоюванні національних економічних інтересів.

Порівняльний аналіз³⁷ переваг і недоліків вибору регіонального вектора торговельної інтеграції України, здійснений експертами НІСД, свідчить, що в умовах існування високого рівня ризиків, пов'язаних з обома варіантами інтеграції, національним інтересам України відповідає політика збалансованих зовнішньоекономічних стосунків: продовження курсу на європейську інтеграцію з розбудовою взаємовигідної співпраці з Митним союзом поза межами формального членства у ньому. Оптимальним наповненням формату співробітництва з МС є поглиблення співробітництва, спрямованого на формування зони вільної торгівлі на принципах СОТ, розвиток секторальної співпраці у сферах, що становлять обопільний інтерес, активізація науково-технологічної та виробничої кооперації з можливістю спільного виходу на зовнішні ринки.

3. Удосконалення митних процедур. Як свідчать опитування вітчизняних та іноземних підприємців, якість послуг щодо виконання митних процедур, характер їх організації, рівень автоматизації, та, зрештою, термін розмитнення товарів в Україні значно поступаються середньому рівню, що сформувався в міжнародній практиці. Для мінімізації непродуктивних втрат часу, зважаючи на необхідність збільшення рівня надходжень від митних платежів до державного бюджету, потрібно найближчим часом вжити заходів щодо вдосконалення митного законодавства. Це стосується передусім способів нарахування та процедур сплати митних платежів, регламентів організації контрольних процедур; реформування систем комплексного контролю дотримання митного законодавства. Крім того, актуальною залишається проблема подальшої гармонізації національного митного законодавства зі стандартами ЄС, що стосуються зокрема принципів і процедур виявлення контрафактної продукції, реалізації митного контролю, петию митного кордону культурними цінностями тощо.

4. Завершення реформування систем технічного регулювання та стандартизації. Проблема вдосконалення національних технічних, санітарних і фітосанітарних стандартів (у своїй сукупності – технічних бар'єрів торгівлі, ТБТ) відповідно до міжнародної практики є стратегічно важливою для розвитку вітчизняного експорту. На сьогодні, наприклад, в українському законодавстві з питань безпеки продуктів харчування не існує затвердженої в ЄС обов'язкової вимоги до виробників щодо використання аналізу ризиків і застосування принципу критичної контрольної точки. Гармонізація системи стандартів

---

³⁷ *Перспективи взаємовідносин України та Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан і Російської Федерації.* – К.: НІСД, 2011. – 62 с.

з вимогами ЄС, поліпшення норм безпеки харчових продуктів сприятиме реалізації експортного потенціалу вітчизняної промисловості (передусім харчової) на ринку ЄС.

5. Модернізація та унормування системи державної допомоги.

Членство в СОТ і стратегічна євроінтеграційна орієнтація нашої держави обумовлюють доцільність створення прозорої правової основи регулювання системи надання державної допомоги, гармонізованої з правилами ЄС. У відповідному законодавчому акті необхідно зокрема зафіксувати, що державна допомога має бути транспарентною, водночас не повинна дискримінувати комерційні інтереси вітчизняних та іноземних суб'єктів ринкової конкуренції і спотворювати її умови. При цьому доцільно врахувати наявні так звані групові виключення, затверджені ЄС, а саме: дозволяється пряме й опосередковане державне фінансування проектів з екологічним ефектом, заходів з усунення наслідків екологічних і техногенних катастроф, стихійних лих; запровадження нових енергоощадних технологій; розбудова інфраструктури підтримки науково-дослідної та інноваційної діяльності малих і середніх підприємств, програм реалізації структурних перетворень у депресивних регіонах, проектів підвищення кваліфікації осіб, що втратили роботу внаслідок ініційованих державою (чи наднаціональними органами), заходів щодо реструктуризації промисловості тощо.

6. Удосконалення фінансових механізмів регулювання та підтримки діяльності експортерів. Варто зазначити, що завдання із запровадження механізмів державної підтримки експортної діяльності (кредитування, страхування експорту, гарантування участі українських експортерів у тендерах за кордоном) було актуалізовано ще на початку світової кризи у 2008 році, вкотре про актуальність проблеми наголошувалося в Указі Президента України від 27 квітня 2011 р. № 504, проте станом на середину 2011 року відповідний закон так і не було розроблено. Отже, порядок денний передбачає такий комплекс заходів:

- запровадження програм підтримки експорту за рахунок компліментарного фінансування з державного, місцевих бюджетів і приватних джерел з урахуванням принципів та зобов'язань, визнаних Україною при вступі до СОТ;
- формування державних програм підтримки кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють експортну діяльність і мають високий потенціал зростання міжнародної конкурентоспроможності;
- реалізація програм з фінансування потенційних покупців української продукції у спосіб створення національної лізингової компанії,

метою роботи якої могло б стати створення умов для закупівель іноземними державними та приватними замовниками високотехнологічних товарів українського виробництва;

- проведення НБУ переобліку банківських векселів, що дозволить збільшити обсяг обігових коштів експортерів і сприятиме розширенню виробництва експортної продукції;
- запровадження системи добровільного страхування експортних кредитів на випадок зростання втрат від амплітудних коливань валютного курсу, неплатоспроможності покупця через форс-мажорні обставини, відмови іноземного покупця від продукції. Сприяння формуванню національного ринку факторингових і форфейтингових послуг;
- поширення практики торговельного фінансування малих і середніх підприємств³⁸;
- запровадження механізмів експортного кредитування й експортного страхування, зокрема створення або визначення серед уже наявних спеціалізованих фінансових установ цієї сфери³⁹.

7. Забезпечення прозорості механізму відшкодування ПДВ і попередження зловживань у цій сфері. Для обмеження порушень під час відшкодування ПДВ у вітчизняній науці та практиці напрацьовано низку пропозицій, зокрема:

- усунення можливості реалізації безтоварних операцій, що лише створюють ілюзію здійснення господарських дій і переведення безготівкових коштів у готівку;
- усунення можливості обігу безтоварних податкових накладних;
- повна автоматизація адміністрування ПДВ;
- запровадження систем контролю надходження та відшкодування ПДВ у режимі реального часу;

³⁸Торговельне фінансування є поєднанням страхування, гарантування та індивідуально визначених кредитних ліній в іноземній валюті, спрямованих на сприяння торгівлі у спосіб надання доступу до отримання частини або повного спектра цих послуг. Інструменти, що використовуються в торговельному фінансуванні, – акредитиви, відкриті рахунки, кошти та овердрафти для короткострокових контрактів, а також векселі та боргові зобов'язання для середньо- та довгострокових контрактів. Страхування пропонується комерційними банками й агенціями торговельного фінансування для страхування експортерів та імпортерів від неплатоспроможності торговельних партнерів, проблем із транспортуванням, невиконанням строків, політичних ризиків і коливань обмінного курсу. Детальніше див.: *Хелмерс, К.* Роль торговельної політики в скороченні дефіциту рахунку поточних операцій в Україні – міжнародний досвід / К. Хелмерс, В. Мовчан, Р. Джуччі, К. Куценко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2009/pp_01_2009_ur.pdf

³⁹*Жаліло, Я. А.* Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – С. 307.

- відмова у відшкодуванні ПДВ у випадку фактичного ненадходження коштів від постачальників продукції до бюджету⁴⁰;
- надання можливості відшкодування ПДВ лише за умови подання платником розрахунку експортного відшкодування ПДВ разом з декларацією;
- запровадження принципу відшкодування ПДВ лише в рахунок майбутніх платежів ПДВ у випадку виникнення від'ємного значення ПДВ за операціями з купівлі-продажу товарів у межах митної території України, що на кінець звітного періоду залишилися нереалізованими⁴¹;
- продовження практики оформлення боргу з відшкодування ПДВ облігаціями з поетапним їх погашенням і фіксованою ставкою прибутковості, а також запровадження фінансових санкцій за несвоєчасне відшкодування ПДВ⁴².

8. Інформатизація зовнішніх економічних зв'язків України, що передбачає запровадження комплексу заходів:

- створення комплексної інформаційної системи в галузі зовнішньої економічної діяльності та державного моніторингу за здійсненням експортно-імпорتنих операцій;
- підвищення рівня поінформованості національних експортерів щодо цінової ситуації на зовнішніх ринках, а також щодо стандартів і технічних вимог стосовно традиційних та потенційних нових продуктів українського експорту;
- забезпечення інформаційно-методичної підтримки у процесі пошуку та відбору перспективних зовнішніх ринків для збуту продукції українських підприємств;
- створення єдиної інформаційної бази даних тендерів, що проводяться в зарубіжних країнах, надання системної інформаційної та консультаційної допомоги українським компаніям для забезпечення їх участі в міжнародних тендерах, виставках і ярмарках;

---

⁴⁰Білоконь, О. С. Незаконне відшкодування із державного бюджету податку на додану вартість: сучасний стан і проблеми протидії / О. С. Білоконь // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2009. – № 2 (45). – С. 243–250.

⁴¹Кулик, П. Л. Особливості відшкодування ПДВ у різних видах товарно-грошових операцій / П. Л. Кулик // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2009. – № 2 (45). – С. 113–117.

⁴²В Україні вже є позитивний досвід застосування цієї схеми: у грудні 2003 року Кабінет Міністрів України доручив Міністерству фінансів здійснити емісію п'ятирічних ПДВ-облігацій на 1,926 млрд грн у рахунок погашення заборгованості держбюджету з ПДВ перед експортерами. Облігації погашалися у спосіб щорічних виплат у розмірі 20 % номінальної вартості. Дохід за облігаціями встановлено на рівні 120 % облікової ставки Національного банку. Погашення основної суми боргу та виплата доходу за облігаціями здійснювалася щорічно 31 грудня.

- оперативне інформування експортоорієнтованих МСП та широкого кола представників вітчизняного бізнесу щодо проблем і тенденцій розвитку міжнародної торгівлі, змін торговельної політики України та її ключових торговельних партнерів у спосіб поширення інформаційних брошур, аналітичних матеріалів, проведення консультацій і тренінгів.

9. Ідентифікація пріоритетних галузей, що потребують державної підтримки розвитку експортної діяльності. В умовах поглиблення системи міжнародного поділу праці та загострення конкуренції на міжнародних ринках стає недоцільним і неможливим підтримання всіх секторів економіки. Для забезпечення концентрації національних ресурсів на підтримці найперспективніших з погляду потенціалу зростання міжнародної конкурентоспроможності галузей необхідно на державному рівні затвердити систему відповідних селекційних критеріїв. На підставі проведеного аналізу торговельної політики країн світу до їх числа можна віднести:

- динаміку попиту на продукцію на світових ринках;
- рівень економічної ефективності експорту продукції;
- ступінь наукоємності створюваної продукції;
- внутрішній мультиплікативний ефект розвитку суміжних галузей від нарощування виробництва експортованої продукції тощо.

На основі цих критеріїв необхідно сформувані новітні організаційні механізми заохочення експорту продукції найперспективніших галузей. При цьому така підтримка не має обтяжувати державний бюджет України. Тобто повинна надаватися передусім не в грошовій формі, а на рівні інформаційного забезпечення та підтримки функціональних напрямів (наприклад, інноваційна продукція безвідносно до галузі походження).

Крім того, назріла нагальна необхідність розроблення та **реалізації національної програми підвищення міжнародної конкурентоспроможності національних компаній України з відповідними деталізованими секторальними планами дій** (як це, наприклад, було здійснено в Росії). Зокрема вже сьогодні можна прогнозувати перспективу втрати порівняльних конкурентних переваг стосовно деяких базових експортних галузей⁴³. Важливим вектором досягнення міжнародної конкурентоспроможності є також стимулювання розвитку міжгалузевих

---

⁴³Наприклад, це стосується металургії в контексті різкого зростання якіснішого продукту на зовнішні ринки від конкурентів; залізничного обладнання – в перспективі звуження російського ринку з причин реалізації імпортозаміщувальних стратегій; окремої готової продовольчої продукції (сирів тощо) через втрату цінової конкурентоспроможності.

комплексів технологічно пов'язаних виробництв (кластерів), здатних швидко нарощувати експорт наукоємних товарів, технологій, а також інформаційно-комунікаційних, науково-технічних, інжинірингових, ділових, освітніх та інших високотехнологічних послуг.

10. Розроблення плану превентивних заходів з метою запобігання витіснення українських товарів з ринків країн-партнерів. Відповідна робота сприятиме стабілізації очікувань суб'єктів ринку та мінімізуватиме негативні наслідки ринкових чинників і протекціоністських заходів країн – торговельних партнерів.

Запровадження заходів антикризової політики в інших країнах під час піку кризи 2008-2009 рр. і в наступний період в частині, що стосується заходів торговельної політики, показало, що вибір інструментів останньої дуже відрізняється. Для підтримки експорту використовуються переважно фінансова, інституційна підтримка, що не суперечить нормам СОТ. Країни також лібералізують свої торговельні режими з метою мінімізації наслідків кризи у спосіб зниження нетарифних бар'єрів для експорту та пом'якшення обмежень для імпорту окремих товарів. Водночас для обмеження імпорту найчастіше застосовується підвищення імпорتنних тарифів та інші протекціоністські заходи. Проте такий підхід може мати негативні наслідки для певної категорії виробників, чий інтереси постраждають, для споживачів певної продукції в результаті зростання внутрішніх цін, може стати приводом для зустрічних обмежувальних дій країн-партнерів, а також можливих торговельних позовів з боку країн, що нестимуть збитки від підвищення ввізних мит. Крім того, вибіркоче підвищення імпорتنних тарифів створює також можливості для лобістських груп і викривлення конкурентного простору в державі. **Тому важливою умовою обмежувального підходу до імпорту має бути висока виваженість, збалансованість і цілеспрямованих заходів протекціоністської політики.** Варто зазначити, що період світової кризи для України співпав з періодом заборони на перегляд імпорتنних тарифів у бік їх підвищення. Проте від травня 2011 року Україна має право вносити на розгляд відповідних органів СОТ із залученням зацікавлених країн-партнерів пропозиції стосовно перегляду взятих при вступі до СОТ зобов'язань.

Відповідно до сьогодишніх реалій серед пріоритетних напрямів оптимізації розвитку імпоротної діяльності в Україні є такі.

1. Обмеження імпорту.

По-перше, застосування відповідно до норм ГАТТ/СОТ антидемпінгових і компенсаційних мит, товарних квот тощо з метою захисту вітчизняних виробників. Здійснення оперативного контролю цінової ситуації на міжнародних ринках і взаємодія державних інституцій

з представниками ділових кіл з метою моніторингу проблемних аспектів імпортової діяльності та недобросовісної конкуренції.

По-друге, в контексті створення умов для якісних змін експортної пропозиції України, а також з метою модернізації структури економіки доцільно **дослідити можливості для ініціювання перегляду умов імпорту продукції, що відповідає стратегічним засадам модернізації економіки та має потенціал для наступного розширення експортної пропозиції.** Наприклад, такий перегляд міг би стосуватися ринку м'ясної продукції, певних галузей машинобудування тощо.

По-третє, запровадження нетарифного регулювання імпорту задля обмеження доступу на українські ринки конкуруючої продукції за демпінговими цінами. Застосування таких заходів не виключає антидемпінгові процедури, проте нерідко доведення факту антидемпінгу є неможливим через формальні причини та через наявність у країни сильно виражених конкурентних переваг. Серед інструментарію нетарифного регулювання може бути запровадження нових правил щодо розмитнення певних видів продукції, вимог до якості, обумовлення імпортованих поставок необхідністю започаткування відповідного виробництва на українській території тощо.

По-четверте, боротьба з тінювою імпортовою діяльністю. Серед інструментів детінізації імпорту доцільними є:

- створення системи контролю якості імпортованої продукції;
- запровадження електронного декларування імпорту;
- застосування систем аналізу ринків та взаємодії з контролюючими органами країн-партнерів;
- максимальна уніфікація оподаткування імпорту, поступове скасування всіх імпортованих пільг;
- удосконалення методології визначення митної вартості тощо.

2. Лібералізація імпорту як захід сприяння експорту та посилення конкурентоспроможності. Актуальним для конкурентоспроможності українських виробників є оптимізація імпорту сировини та комплектуючих, що застосовується для виробництва готової продукції. Здешевлення сировини, напівфабрикатів чи комплектуючих могло б стати суттєвим чинником цінової конкурентоспроможності українських товарів. Серед інструментів підтримки національного виробника ефективними є безвідсоткові податкові кредити фірмам, що зазнають проблем зі збутом чи є виробниками імпортозамінної продукції, векселі та інші механізми відтермінування сплати податків. Особливо уразливими є позиції тих виробників, що випускають конкуруючу з імпортом продукцію, оподатковувану за пільговими ставками (наприклад, 0 % ПДВ при імпорті деяких товарів медичного призначення).

3. Запровадження заходів щодо диверсифікації географічної структури енергетичного імпорту з метою підвищення рівня безпеки внутрішнього ринку та забезпечення стабільності й передбачуваності функціонування основних експортоорієнтованих енергоємних галузей. За прикладом реалізації спільної енергетичної політики ЄС Україні необхідно орієнтуватися на формування 3-4 збалансованих джерел енергопостачання⁴⁴.

Важливим, проте недооціненим у практиці національної економічної політики джерелом зниження залежності від імпорту енергоносіїв є запровадження програм енергоефективності, що на сьогодні є головним джерелом зниження споживання енергії в ЄС. Ці програми мають охоплювати всі енергоємні галузі та сфери соціально-економічного розвитку країни, зокрема паливно-енергетичний комплекс, промисловість, транспорт, житлово-комунальну сферу, агропромисловий комплекс тощо. Не останнє місце належить також програмам розвитку нових, альтернативних і відновлюваних джерел енергії, наукових досліджень у сфері екологічної енергетики, термоядерного синтезу тощо.

4. Підвищення рівня прозорості та конкуренції у сфері державних закупівель. Залучення до участі в тендерах іноземних компаній на отримання державних контрактів приведе до поліпшення якості та зниження вартості державних послуг. Проте доцільно також вивчити можливість запровадження певних критеріїв закупівель, за якими пріоритет буде віддаватися національному виробникові.

Ураховуючи той факт, що зовнішньоекономічна політика суттєво обмежена міжнародними зобов'язаннями України у межах Світової організації торгівлі та в контексті преференційних торговельних угод (чинних і таких, що готуються до підписання), українська влада не може вдаватися до різких обмежувальних дій. Таким чином, збільшення імпорتنних тарифів чи введення інших нових кількісних обмежень імпорту мають бути заходами екстреної та короткострокової дії. Водночас пріоритет має надаватися заходам торговельної політики, що стимулюватимуть переважно експортну активність українських виробників. Такий акцент у торговельній політиці оптимально відповідає загальній стратегічній меті – модернізації національної економіки.

---

⁴⁴Зазначимо, що у 2010 році Україна домоглася перших позитивних зрушень у підвищенні енергетичної безпеки національної економіки в аспекті географічної диверсифікації імпортного постачання сирової нафти у спосіб реалізації контракту між компанією «Укртатнафта» та Державною нафтовою компанією Азербайджану щодо постачання 3 млн т каспійської нафти, що дозволило знизити фактично монопольну залежність від поставок російської нафти на рівні 92–100 % протягом періоду 2005–2009 рр. до 75,9 % у 2010 р.

ДОДАТОК 1

Таблиця 1

Структура, динаміка та результати зовнішньої торгівлі товарами України з провідними країнами-партнерами, 2008–2010 рр.

Показник	Експорт, тис. дол. США			Імпорт, тис. дол. США		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Всього	66 954 429,8	39 702 883,3	51 430 521,6	85 535 356,4	45 435 559,2	60 739 969,3
СНД	23 809 374,8	13 473 894,8	18 744 497,2	33 569 424,7	19 692 666,1	26 697 422,3
Російська Федерация	15 735 571,9	8 495 072,3	13 431 881,0	19 414 212,5	13 235 774,4	22 198 005,8
Білорусь	2 105 576,7	1 258 938,2	1 899 198,1	2 809 645,7	1 692 833,9	2 567 588,7
Казахстан	1 832 582,7	1 418 429,7	1 300 504,9	3 118 852,3	2 033 942,1	766 218,3
Узбекистан	595 271,0	406 172,3	228 479,7	2 118 262,6	1 640 771,1	81 732,8
Туркменістан	376 943,9	325 172,2	208 949,2	5 631 673,5	718 288,5	31 432,4
Азербайджан	910 521,0	546 638,7	610 836,7	75 694,2	282 794,6	951 192,3
Молдова	1 171 987,3	693 621,2	713 525,6	169 569,7	52 058,9	73 639,6
Інші країни СНД	1 080 920,3	329 850,2	351 122,0	231 514,2	36 202,6	27 612,4
ЄС	18 129 500,0	9 499 300,0	13 061 596,1	28 868 400,0	15 392 700,0	19 098 950,5
Німеччина	1 837 105,4	1 248 125,7	1 499 472,9	7 165 287,8	3 852 129,1	4 603 082,0
Польща	2 338 303,0	1 213 109,5	1 787 225,2	4 280 309,2	2 170 311,2	2 788 809,6
Італія	2 911 728,8	1 227 560,5	2 412 347,5	2 432 064,4	1 139 755,2	1 390 271,6

Угорщина	1 367 110,1	730 223,1	860 084,3	1 282 661,3	678 320,9	1 214 630,6
Франція	513 472,1	442 250,5	476 864,5	1 682 505,5	971 500,6	1 106 658,0
Нідерланди	1 117 855,1	594 871,2	563 238,9	1 283 690,4	677 540,1	837 884,5
Румунія	670 802,8	319 468,1	705 940,8	1 171 079,9	488 119,5	682 195,4
Великобританія	640 583,5	346 280,2	506 517,3	1 375 787,3	651 103,1	820 976,9
Австрія	593 449,1	328 664,1	517 177,3	1 031 197,7	612 206,8	697 588,4
Кіпр	451 420,5	130 791,5	175 382,3	66 598,7	49 102,5	90 463,5
Інші країни ЄС	5 687 669,6	2 917 955,6	3 557 345,1	7 097 217,8	4 102 611,0	4 866 390,0
Азія*	14 779 592,5	12 001 026,8	13 546 747,0	15 239 560,7	6 491 849,1	9 932 901,8
Китай	547 524,8	1 434 404,7	1 316 550,1	5 601 545,8	2 734 257,1	4 700 393,5
Туреччина	4 633 291,4	2 126 526,4	3 026 668,7	1 950 133,2	952 243,6	1 298 282,2
Індія	1 005 577,2	1 152 457,0	1 426 117,0	649 935,0	476 788,7	680 748,6
Корея	625 663,4	562 677,4	498 002,4	2 046 187,8	567 640,2	786 043,3
Іран	859 231,4	755 820,1	1 030 745,0	71 676,3	33 193,1	49 911,4
Інші країни Азії*	7 108 304,3	5 969 141,2	6 248 663,8	4 920 082,6	1 727 726,4	2 417 522,8
Америка	4 143 968,8	1 124 437,0	2 004 956,9	4 190 574,4	2 197 967,1	2 878 918,5
США	1 949 129,5	250 634,2	812 209,0	2 808 229,0	1 286 300,7	1 766 757,5
Інші країни Америки	2 194 839,3	873 802,8	1 192 747,9	1 382 345,4	911 666,4	1 112 161,0
Інші країни	6 091 993,7	3 604 224,7	4 072 724,4	3 667 396,6	1 660 376,9	2 131 776,2

Закінчення табл. 1

Показник	Сальдо, тис. дол. США			Експорт, %			Імпорт, %		
	2008	2009	2010	2008	2010	2010	2008	2010	2010
Рік									
Всього	-18 580 926,6	-5 732 675,9	-9 309 447,7	100	100	100	100	100	100
СНД	-9 760 049,9	-6 218 771,3	-7 952 925,1	35,6	36,4	36,4	39,2	39,2	44,0
Російська Федерация	-3 678 640,6	-4 740 702,1	-8 766 124,8	23,5	26,1	26,1	22,7	22,7	36,5
Білорусь	-704 069,0	-433 895,7	-668 390,6	3,1	3,7	3,7	3,3	3,3	4,2
Казахстан	-1 286 269,6	-615 512,4	534 286,6	2,7	2,5	2,5	3,6	3,6	1,3
Узбекистан	-1 522 991,6	-1 234 598,8	146 746,9	0,9	0,4	0,4	2,5	2,5	0,1
Туркменистан	-5 254 729,6	-393 116,3	177 516,8	0,6	0,4	0,4	6,6	6,6	0,1
Азербайджан	834 826,8	263 844,1	-340 355,6	1,4	1,2	1,2	0,1	0,1	1,6
Молдова	1 002 417,6	641 562,3	639 886,0	1,8	1,4	1,4	0,2	0,2	0,1
Інші країни СНД	849 406,1	293 647,6	323 509,6	1,6	0,7	0,7	0,3	0,3	0
ЄС	-10 738 900,0	-5 893 400,0	-6 037 354,4	27,1	25,4	25,4	33,8	33,8	31,4
Німеччина	-5 328 182,4	-2 604 003,4	-3 103 609,1	2,7	2,9	2,9	8,4	8,4	7,6
Польща	-1 942 006,2	-957 201,7	-1 001 584,4	3,5	3,5	3,5	5,0	5,0	4,6
Італія	479 664,4	87 805,3	1 022 075,9	4,3	4,7	4,7	2,8	2,8	2,3
Угорщина	84 448,8	51 902,2	-354 546,3	2,0	1,7	1,7	1,5	1,5	2,0
Франція	-1 169 033,4	-529 250,1	-629 793,5	0,8	0,9	0,9	2,0	2,0	1,8

Нідерланди	-165 835,3	-82 668,9	-274 645,6	1,7	1,1	1,5	1,4
Румунія	-500 277,1	-168 651,4	23 745,4	1,0	1,4	1,4	1,1
Велика Британія	-735 203,8	-304 822,9	-314 459,6	1,0	1,0	1,6	1,4
Австрія	-437 748,6	-283 542,7	-180 411,1	0,9	1,0	1,2	1,1
Кіпр	384 821,8	81 689,0	84 918,8	0,7	0,3	0,1	0,1
Інші країни ЄС	-1 409 548,2	-1 184 655,4	-1 309 044,9	8,5	6,9	8,3	8,0
Азія*	-459 968,2	5 509 177,7	3 613 845,2	22,1	26,3	17,8	16,4
Китай	-5 054 021,0	-1 299 852,4	-3 383 843,4	0,8	2,6	6,5	7,7
Туреччина	2 683 158,2	1 174 282,8	1 728 386,5	6,9	5,9	2,3	2,1
Індія	355 642,2	675 668,3	745 368,4	1,5	2,8	0,8	1,1
Корея	-1 420 524,4	-4 962,8	-288 040,9	0,9	1,0	2,4	1,3
Іран	787 555,1	722 627,0	980 833,6	1,3	2,0	0,1	0,1
Інші країни Азії*	2 188 221,7	4 241 414,8	3 831 141,0	10,6	12,1	5,8	4,0
США	-859 099,5	-1 035 666,5	-954 548,5	2,9	1,6	3,3	2,9
Інші країни Америки	812 493,9	-37 863,6	80 586,9	3,3	2,3	1,6	1,8
Інші країни	2 424 597,1	1 943 847,8	1 940 948,2	9,1	7,9	4,3	3,5

*без Кіпру, оскільки показники Кіпру включені до групи країн ЄС.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

Таблиця 2

**Структура, динаміка та результати зовнішньої торгівлі послугами України
з провідними країнами-партнерами, 2008–2010 рр.**

Показник	Експорт, тис. дол. США			Імпорт, тис. дол. США		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Всього	11 694 241,6	9 520 757,3	11 636 606,3	6 646 782,2	5 168 803,6	5 440 293,7
СНД	4 293 101,7	3 808 748,8	5 583 676,0	1 069 531,2	779 572,1	935 255,4
Російська Федерація	3 845 357,7	3 452 191,6	5 146 111,1	886 531,5	652 017,6	789 041,9
Білорусь	122 460,8	84 821,6	131 674,6	54 720,2	43 298,6	63 249,5
Казахстан	112 053,4	95 858,9	82 091,6	38 248,6	30 642,2	22 051,6
Узбекистан	11 832,5	10 431,8	13 306,6	4 676,4	3 014,7	3 096,2
Туркменістан	29 040,8	68 263,3	111 511,0	1 936,5	7 827,8	7 227,1
Азербайджан	23 823,3	27 896,7	25 221,1	8 442,9	12 362,8	13 102,5
Молдова	68 680,3	53 822,1	54 317,1	47 211,4	22 604,2	29 138,8
Інші країни СНД	79 852,9	15 462,8	19 442,9	27 763,7	7 804,2	8 347,8
ЄС	4 066 300,0	3 020 500,0	3 121 341,5	3 836 800,0	3 042 000,0	2 938 691,9
Німеччина	544 825,2	369 488,5	335 244,6	505 693,3	362 864,6	310 017,4
Польща	151 954,0	82 581,0	91 513,3	228 260,3	114 860,5	135 691,3
Італія	164 709,9	120 201,1	126 993,1	54 511,8	48 074,3	34 842,4
Угорщина	113 560,3	67 639,6	223 587,9	95 555,0	43 786,9	51 521,8
Франція	122 485,1	86 537,1	123 020,0	278 122,8	301 511,8	223 690,9
Нідерланди	161 496,4	118 080,3	102 758,8	137 575,4	125 508,9	122 318,4
Румунія	29 741,4	14 249,5	21 619,9	30 422,4	21 882,3	11 024,6
Великобританія	690 241,0	538 453,2	548 087,7	859 289,0	641 162,3	586 267,6
Швеція	60 777,5	52 119,7	40 434,0	147 766,4	129 340,1	159 546,0
Австрія	261 324,2	162 987,7	181 586,4	330 671,1	226 300,4	140 198,6
Бельгія	237 688,9	228 540,6	239 321,3	78 920,7	67 032,7	62 878,0

Кіпр	632 771,5	457 721,4	414 589,3	660 440,8	668 281,4	814 419,2
Інші країни ЄС	894 724,6	721 900,3	672 585,2	429 571,0	291 393,8	286 275,7
Швейцарія	617 366,7	304 129,1	428 780,6	220 526,5	228 102,2	175 648,1
Азія *	673 507,8	696 818,9	649 328,3	456 117,0	368 956,4	405 348,4
Китай	70 224,1	73 155,9	73 847,4	21 141,0	15 277,7	21 026,7
Туреччина	197 640,2	175 870,9	153 996,2	206 516,4	177 856,4	222 128,2
Індія	37 052,5	54 741,2	31 054,3	7 678,2	5 138,4	4 692,5
Японія	19 569,2	18 176,5	14 477,1	28 301,9	16 347,4	5 517,3
Республіка Корея	11 034,9	14 416,2	12 375,1	6 092,6	4 903,0	7 063,9
Гонконг	25 456,7	23 561,0	17 819,7	6 503,8	5 336,9	6 714,4
Сінгапур	18 715,0	23 488,9	17 704,9	13 845,8	4 578,3	5 498,9
Таїланд	9 086,5	9 866,5	18 255,5	20 632,9	13 125,2	17 555,7
Ізраїль	86 443,3	57 084,1	63 977,4	48 709,5	33 038,3	28 575,1
ОАЕ	67 415,0	57 860,5	67 241,2	70 796,7	57 987,5	49 840,7
Сирія	29 677,9	28 754,8	23 016,5	1 377,7	813,5	758,6
Грузія	65 650,9	54 663,0	53 687,3	19 236,8	15 826,4	17 686,3
Іран	9 766,7	13 887,4	12 929,6	1 640,8	1 728,4	2 832,8
Інші країни Азії*	25 774,9	91 292,0	88 946,1	3 642,9	16 999,0	15 457,3
Америка	1 240 780,7	1 096 132,2	1 214 231,4	563 692,0	449 711,0	562 390,7
США	551 390,0	441 454,9	579 927,8	419 483,5	302 327,3	371 286,1
Британські Віргінські острови	270 479,9	247 077,0	201 394,9	49 305,2	26 737,2	91 860,9
Панама	114 695,0	115 930,6	168 181,5	11 122,0	28 099,8	29 675,2
Інші країни Америки	304 215,8	291 669,7	264 727,2	83 781,3	92 546,7	69 568,5
Інші країни	803 184,7	597 428,3	639 248,5	500 115,5	300 461,9	422 959,2

Показник	Сальдо, тис. дол. США			Експорт, %		Імпорт, %	
	2008	2009	2010	2008	2010	2008	2010
Рік							
Всього	5 047 459,4	4 351 953,7	6 196 312,6	100	100	100	100
СНД	3 223 570,5	3 029 176,7	4 648 420,6	36,7	48,0	16,1	17,2
Російська Федерація	2 958 826,2	2 800 174,0	4 357 069,2	32,9	44,2	13,3	14,5
Білорусь	67 740,6	41 523,0	68 425,1	1,0	1,1	0,8	1,2
Казахстан	73 804,8	65 216,7	60 040,0	1,0	0,7	0,6	0,4
Узбекистан	7 156,1	7 417,1	10 210,4	0,1	0,1	0,1	0,1
Туркменістан	27 104,3	60 435,5	104 283,9	0,2	1,0	0	0,1
Азербайджан	15 380,4	15 533,9	12 118,6	0,2	0,2	0,1	0,2
Молдова	21 468,9	31 217,9	25 178,3	0,6	0,5	0,7	0,5
Інші країни СНД	52 089,2	7 658,6	11 095,1	0,7	0,2	0,4	0,2
ЄС	229 500,0	-21 500,0	182 649,6	34,8	26,8	57,7	54,0
Німеччина	39 131,9	6 623,9	25 227,2	4,7	2,9	7,6	5,7
Польща	-76 306,3	-32 279,5	-44 178,0	1,3	0,8	3,4	2,5
Італія	110 198,1	72 126,8	92 150,7	1,4	1,1	0,8	0,6
Угорщина	18 005,3	23 852,7	172 066,1	1,0	1,9	1,4	0,9
Франція	-155 637,7	-214 974,7	-100 670,9	1,0	1,1	4,2	4,1
Нідерланди	23 921,0	-7 428,6	-19 559,6	1,4	0,9	2,1	2,2
Румунія	-681,0	-7 632,8	10 595,3	0,3	0,2	0,5	0,2
Великобританія	-169 048,0	-102 709,1	-38 179,9	5,9	4,7	12,9	10,8
Швеція	-86 988,9	-77 220,4	-119 112,0	0,5	0,3	2,2	2,9
Австрія	-69 346,9	-63 312,7	41 387,8	2,2	1,6	5,0	2,6
Бельгія	158 768,2	161 507,9	176 443,3	2,0	2,1	1,2	1,2
Кіпр	-27 669,3	-210 560,0	-399 829,9	5,4	3,6	9,9	15,0

Інші країни ЄС	465 153,6	430 506,5	386 309,5	7,7	5,8	6,5	5,3
Швейцарія	396 840,2	73 026,9	253 132,5	5,3	3,7	3,3	3,2
Азія *	247 390,8	327 862,5	243 979,9	5,8	5,6	6,9	7,5
Китай	49 083,1	57 878,2	52 820,7	0,6	0,6	0,3	0,4
Туреччина	-8 876,2	-1 985,5	-68 132,0	1,7	1,3	3,1	4,1
Індія	29 374,3	49 602,8	26 361,8	0,3	0,3	0,1	0,1
Японія	-8 732,7	1 829,1	8 959,8	0,2	0,1	0,4	0,1
Республіка Корея	4 942,3	9 513,2	5 311,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Гонконг	18 952,9	18 224,1	11 105,3	0,2	0,2	0,1	0,1
Сінгапур	4 869,2	18 910,6	12 206,0	0,2	0,2	0,2	0,1
Таїланд	-11 546,4	-3 258,7	699,8	0,1	0,2	0,3	0,3
Ізраїль	37 733,8	24 045,8	35 402,3	0,7	0,5	0,7	0,5
ОАЕ	-3 381,7	-127,0	17 400,5	0,6	0,6	1,1	0,9
Сирія	28 300,2	27 941,3	22 257,9	0,3	0,2	0	0,0
Грузія	46 414,1	38 836,6	36 001,0	0,6	0,5	0,3	0,3
Іран	8 125,9	12 159,0	10 096,8	0,1	0,1	0	0,1
Інші країни Азії**	22 132,0	74 293,0	73 488,8	0,2	0,8	0,1	0,3
Америка	677 088,7	646 421,2	651 840,7	10,6	10,4	8,5	10,3
США	131 906,5	139 127,6	208 641,7	4,7	5,0	6,3	6,8
Британські Віргінські острови	221 174,7	220 339,8	109 534,0	2,3	1,7	0,7	1,7
Панама	103 573,0	87 830,8	138 506,3	1,0	1,4	0,2	0,5
Інші країни Америки	220 434,5	199 123,0	195 158,7	2,6	2,3	1,3	1,3
Інші країни	303 069,2	296 966,4	216 289,3	6,9	5,5	7,5	7,8

*без Кіпру, оскільки показники Кіпру включені до групи країн ЄС.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

Ставки акцизного збору в Україні, 2010 р.

Опис товару	Ставки акцизного збору у грн з одиниці товару	Посилання на нормативний документ
СПИРТ ЕТИЛОВИЙ ТА АЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ		
Вина виноградні натуральні	0,01 грн за 1 л	
Вина натуральні з доданням спирту та міцні (кришлені)	2,00 грн за 1 л	
Виноматеріали виноградні	0	
Вина ігристі Вина газовані	2,90 грн за 1 л	
Вермути та інші вина виноградні натуральні з доданням рослинних або ароматизованих екстрактів	2,00 грн за 1 л	
Інші зброджені напої (наприклад, сидр, перрі (грушевий напій), напій медовий); суміші зі зброджених напоїв та суміші зброджених напоїв із безалкогольними напоями, в іншому місці не зазначені (з доданням спирту)	39,40 грн за 1 л 100 % спирту	Закон України «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на спирт етиловий та алкогольні напої» в редакції від 23.03.2000 р. № 1582-III;
Сидр і перрі (без додання спирту)	0,39 грн за 1 л	01.09.2010 р. відповідно до Закону від 20 травня 2010 р. № 2275-VI змінено розміри ставок акцизного збору на спирт етиловий та алкогольні напої.
Спирт етиловий, неденатурований, з концентрацією спирту 80 об. % або більше; спирт етиловий та інші спиртові дистилати та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, денатуровані, будь-якої концентрації	39,40 грн за 1 л 100 % спирту	
Спирт етиловий, неденатурований, з концентрацією спирту менш як 80 об. %; спиртові дистилати та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, лікери та інші напої, що містять спирт	39,40 грн за 1 л 100 % спирту	

Спиртові дистилати та спиртні напої, одержані шляхом перегонки виноградного вина або вичавок з винограду*	14 грн за 1 л 100 % спирту – з 10.03.2010 р. до 01.01.2011 р.	п. 1 Закону України «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію)» від 11.07.1996 р. № 313/96-ВР
	20 грн за 1 л 100 % спирту – з 01.01.2011 р. до 31.12.2011 р.;	
	27 грн за 1 л 100 % спирту – з 01.01.2012 р. до 31.12.2012 р.	
ПИВО		
Пиво солодове	0,74 грн за 1 л	
ТЮТЮНОВІ ВИРОБИ		
Тютюнова сировина	Ставки у твердих сумах з одиниці реалізованого товару (продукції)	Ставки у процентах до обороту з реалізації товару (продукції)
Тютюнові відходи	0	0
Сигари, включаючи сигари з відрізними кінцями, та сигарилли (тонкі сигари) з вмістом тютюну	140 грн за 1 кг (нетто)	0
Сигарети без фільтра, цигарки	40,25 грн за 1000 шт.	20
Сигарети з фільтром	90 грн за 1000 шт.	
Закон України «Про ставки акцизного збору та ввізного мита на тютюнові вироби» в редакції від 19.11.99 р. № 1246-XIV		

Продовження табл. 3

Опис товару	Ставки акцизного збору у грн з одиниці товару	Посилання на нормативний документ
Тютюн та заміники тютюну, інші, промислового виробництва; тютюн «гомогенізований» або «відновлений»; тютюнові екстракти та есенції	50 грн за 1 кг (нетто)	0
Тютюн для куріння, з вмістом або без вмісту заміників у будь-якій пропорції	70 грн за 1 кг	0
Жувальний і нюхальний тютюн	20 грн за 1 кг	0
		<p>Мінімальне податкове зобов'язання зі складки акцизного збору на тютюнові вироби</p> <p>За кожну власну назву сигарет (з додатковою інформацією щодо характеристик продукту в разі її наявності), що обчислюється одночасно за ставками у процентах до обороту з продажу та у твердих сумах з одиниці реалізованого товару (продукції) встановлене ст. 1 Закону України «Про ставки акцизного збору на тютюнові вироби»</p>
Сигарети без фільтра, цигарки		57,5 грн за 1000 шт.
Сигарети з фільтром		150 грн за 1000 шт.
	НАФТОПРОДУКТИ	
	<i>ЛЕГКІ ДИСТИЛЯТИ:</i>	
для специфічних процесів переробки для хімічних перетворень у процесах, крім значених у товарній підкатегорії 2710 11 11 00	12 евро за 1000 кг 12 евро за 1000 кг	Закон України «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію)» від 11.07.1996 р. № 313/96-ВР
бензини спеціальні: уайт-спірит	12 евро за 1000 кг	

інші спеціальні бензини	132 євро за 1000 кг
бензини моторні:	
бензини авіаційні	20 євро за 1000 кг
бензини моторні з вмістом свинцю 0,013 г/л або менше:	
з октановим числом понад 80, але менш як 98; із вмістом не менше 5 мас. % біостанолу або не менше 5 мас. % етил-трет-бутилового етеру або їх суміші	132 євро за 1000 кг
з октановим числом 98 або більше; із вмістом не менше 5 мас. % біостанолу або етил-трет-бутилового етеру, або їх суміші: А-98 Ек	132 євро за 1000 кг
з октановим числом понад 80, але менше 98	132 євро за 1000 кг
з октановим числом 98 або більше: бензини моторні, з вмістом свинцю більш як 0,013 г/л	132 євро за 1000 кг
з октановим числом менше 98	132 євро за 1000 кг
з октановим числом 98 або більше	132 євро за 1000 кг
тільки пічне паливо	30 євро за 1000 кг
паливо для реактивних двигунів	20 євро за 1000 кг
інші легкі дистилати	132 євро за 1000 кг
<i>СЕРЕДНІ ДИСТИЛЯТИ:</i>	
для специфічних процесів переробки	20 євро за 1000 кг
для хімічних перетворень у процесах, крім зазначених у товарній підкатегорії 2710 19 11 00	12 євро за 1000 кг
газ:	
паливо для реактивних двигунів	12 євро за 1000 кг
інший газ	20 євро за 1000 кг

Опис товару	Ставки акцизного збору у грн з одиниці товару	Посилання на нормативний документ
інші середні дистиляти	20 євро за 1000 кг	
<i>ВАЖКІ ДИСТИЛЯТИ:</i>		
газойлі із вмістом сірки:		
понад 0,2 мас. %	65 євро за 1000 кг	
понад 0,035 мас., але не більше 0,2 мас. %	50 євро за 1000 кг	
понад 0,005 мас. %, але не більше 0,035 мас. %	45 євро за 1000 кг	
не більше 0,005 мас. %	30 євро за 1000 кг	
ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ		
Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби, призначені головним чином для перевезення людей (крім моторних транспортних засобів товарної позиції 8702), включаючи вантажопасажирські автомобілі-фургони та гоночні автомобілі:		
<ul style="list-style-type: none"> • транспортні засоби, спеціально призначені для пересування по снігу; спеціальні автомобілі для перевезення спортсменів на майданчики для гри в гольф та аналогічні транспортні засоби; 		Закон України «Про ставки акцизного збору на деякі транспортні засоби та кузови до них» від 24.05.1996 р. № 216/96-ВР
транспортні засоби спеціального призначення для переміщення по снігу, з двигуном внутрішнього згорання із запалюванням від стиснення (дизелем або напівдизелем), або з двигуном внутрішнього згорання з іскровим запалюванням	0,6 євро за 1 см ³	

інші	0,6 євро за 1 см³
<ul style="list-style-type: none"> інші транспортні засоби з двигуном внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням та з кривошипно-шатунним механізмом: 	
з робочим об'ємом циліндрів двигуна не більше 1000 см ³ :	
нові	0,05 євро за 1 см³
що використовувалися:	
не більше 5 років	1 євро за 1 см³
понад 5 років	1,25 євро за 1 см³
з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 1000 см ³ , але не більше 1500 см ³ :	
нові	0,03 євро за 1 см³
що використовувалися:	
не більше 5 років	1,25 євро за 1 см³
понад 5 років	1,5 євро за 1 см³
з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 1500 см ³ , але не більше 3000 см ³ :	
нові:	
моторні транспортні засоби, обладнані для тимчасового проживання людей:	
з об'ємом циліндрів двигуна понад 1500 см ³ , але не більше 2200 см ³	0,15 євро за 1 см³
з об'ємом циліндрів двигуна понад 2200 см ³ , але не більше 3000 см ³	0,6 євро за 1 см³
інші:	

Опис товару	Ставки акцизного збору у грн з одиниці товару	Посилання на нормативний документ
з об'ємом циліндрів двигуна понад 1500 см ³ , але не більше 2200 см ³	0,12 євро за 1 см³	
з об'ємом циліндрів двигуна понад 2200 см ³ , але не більше 3000 см ³	0,12 євро за 1 см³	
що використовувалися:		
з об'ємом циліндрів двигуна понад 1500 см ³ , але не більше 2200 см ³ :		
не більше 5 років	1,5 євро за 1 см³	
понад 5 років	2 євро за 1 см³	
з об'ємом циліндрів двигуна понад 2200 см ³ , але не більше 3000 см ³ :		
не більше 5 років	2 євро за 1 см³	
понад 5 років	3 євро за 1 см³	
з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 3000 см ³ :		
нові	1 євро за 1 см³	
що використовувалися:		
не більше 5 років	3 євро за 1 см³	
понад 5 років	3,5 євро за 1 см³	
<ul style="list-style-type: none"> • інші транспортні засоби з двигуном внутрішнього згоряння з запалюванням від стиснення (дизелем або напівдизелем): 		

з робочим об'ємом циліндрів двигуна не більше 1500 см ³ :	
нові	0,05 євро за 1 см³
що використовувалися:	
не більше 5 років	1,25 євро за 1 см³
понад 5 років	1,5 євро за 1 см³
з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 1500 см ³ , але не більше 2500 см ³ :	
нові:	
моторні транспортні засоби, обладнані для тимчасового проживання людей	0,15 євро за 1 см³
інші	0,15 євро за 1 см³
що використовувалися:	
не більше 5 років	1,75 євро за 1 см³
понад 5 років	2 євро за 1 см³
з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 2500 см ³ :	
нові:	
моторні транспортні засоби, обладнані для тимчасового проживання людей	1 євро за 1 см³
інші	1 євро за 1 см³
що використовувалися:	
не більше 5 років	2,5 євро за 1 см³
понад 5 років	3,25 євро за 1 см³
• інші:	

Опис товару	Ставки акцизного збору у грн з одиниці товару	Посилання на нормативний документ
транспортні засоби, оснащені електричними двигунами	100 євро за 1 шт	
інші	100 євро за 1 шт	
Мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з допоміжним мотором, з колясками або без них, з поршневим двигуном, з іскровим запалюванням, з кривошипно-шатунним механізмом та робочим об'ємом циліндрів понад 500 см ³ , але не більше 800 см ³	0,2 євро за 1 см ³	
Мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з допоміжним мотором, з колясками або без них, з поршневим двигуном, з іскровим запалюванням, з кривошипно-шатунним механізмом та робочим об'ємом циліндрів понад 800 см ³	0,2 євро за 1 см ³	
Мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з допоміжним мотором, з колясками або без них, крім тих, що з поршневим двигуном, з іскровим запалюванням, з кривошипно-шатунним механізмом; коляски	0,2 євро за 1 см ³	
Причепи та напівпричепи для тимчасового проживання у кемпінгах типу причепних будиночків масою понад 3500 кг, крім тих, що складаються	100 євро за 1 шт	
Кузови (включаючи кабіни) для моторних транспортних засобів товарних позицій 8701 – 8705:		

кузови для моторних транспортних засобів товарної позиції 8703;		
для промислового складання:		
укомплектовані	1000 грн за 1 шт.	
неукомплектовані	1000 грн за 1 шт	
інші:		
що використовувалися 5 років або менше	4000 грн за 1 шт.	
що використовувалися понад 5 років	4000 грн за 1 шт.	
інші	4000 грн за 1 шт.	

Таблиця 4

Перелік товарів, на які зменшуються ставки вивізного (експортного) мита у 2011 р.

Опис товару	Ставки вивізного (експортного) мита	
	2010	2011
Закон України «Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину» від 07.05.1996 р. № 180/96-ВР		
Велика рогата худоба свійських видів жива, крім чистопородних (чистокровних) племінних тварин:		
свійські види масою не більше 80 кг		
свійські види масою понад 80 кг, але не більше 160 кг для забою		
свійські види масою понад 80 кг, але не більше 160 кг не для забою		
свійські види масою понад 160 кг, але не більше 300 кг для забою		
свійські види масою понад 160 кг, але не більше 300 кг не для забою		
нетелі (самки великої рогатої худоби до першого отелення) масою понад 300 кг для забою		
нетелі (самки великої рогатої худоби до першого отелення) масою понад 300 кг не для забою		
корови масою понад 300 кг для забою		
корови масою понад 300 кг не для забою		
свійські види, крім нетелей та корів масою понад 300 кг для забою		
свійські види, крім нетелей та корів масою понад 300 кг не для забою		
несвійські види великої рогатої худоби живої		
Вівці живі:		
вівці чистопородні (чистокровні)		
племінні тварини		
	40 %	35 %

ягнята (віком до одного року)		
інші живі вівці, крім чистопородних (чистокровних) племінних тварин та ягнят (віком до одного року)		
Шкури необроблені великої рогатої худоби або тварин родини конячих (свіжі або солоні, сушені, оброблені ванном, протравлені чи консервовані іншим способом, але не дублені, не вироблені під пергамент і не піддані подальшій обробці), з волосяним покривом або без волосяного покриву, спилок або неспилок	28 %	27 %
Необроблені шкури овець або шкіри ягнят (свіжі або солоні, сушені, оброблені ванном, сольні, пікельовані чи консервовані іншим способом, але не дублені, не вироблені під пергамент і не піддані подальшій обробці), з вовняним покривом або без вовняного покриву, спилок або неспилок, крім зазначених у примітці 1 в) до групи 41 згідно з УКТЗЕД		
Шкури та шкіри необроблені (шкірсовина) (свіжа або солоня, сушена, оброблена ванном, сольна, пікельована чи консервована іншим способом, але не дублена, не вироблена під пергамент і не піддана подальшій обробці), з волосяним покривом або без волосяного покриву, спилок або неспилок, крім зазначених у примітках 1 б) або 1 в) до групи 41 згідно з УКТЗЕД, крім кіз або козенят та плазунів.		
Закон України «Про ставки ввізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» від 10.09.1993 р. № 1033-XIV		
Насіння льону, подрібнене або неподрібнене		
Насіння соняшнику, подрібнене або неподрібнене	12 %	11 %
Насіння ріжжю		
Закон України «Про вивіз (експортне) мито на відходи та брухт чорних металів» від 24.10.2002 р. № 216-IV		
Відходи та брухт ливарного чавуну		
Відходи та брухт чорних металів, луджені		
Токарна стружка, обрізки, уламки, відходи фрезерного виробництва та ошурки з чорних металів	16,4 євро за 1 т	14,8 євро за 1 т
Відходи обрізування або штампування, пакетовані з чорних металів		

Опис товару	Ставки вивізного (експортного) мита	
	2010	2011
Відходи обрізування або штампування, непакетовані з чорних металів		
Відходи та брухт чорних металів, подрібнені (різані)		
Відходи та брухт чорних металів, пакетовані		
Відходи та брухт чорних металів, несортовані		
Відходи та брухт чорних металів, сортовані		
Відходи у зливках (шихтові зливки) для переплавки з чорних металів, крім сталі легованої		
Закон України «Про ставки вивізного (експортного) мита на брухт легovaných чорних металів, брухт кольорових металів та напівфабрикати з їх використанням» від 15.01.2011 р. № 441-16		
Ферохромнікель та інші феросплави		
Відходи та брухт легованої сталі, нержавіючої сталі		
Відходи та брухт легованої сталі інші		
Відходи у зливках (шихтові зливки) для переплавлення, з легованої сталі		
Сталь нержавіюча у вигляді злиwkів та в інших первинних формах		
Штейн мідний; мідь цементаційна (осаджена)		
Мідь нерафінована; аноди мідні для електролітичного рафінування		
Литі заготовки для виробництва дроту (вазбарси) з рафінованої міді		
Білеті з рафінованої міді		
Мідь рафінована інша		
Сплави на основі міді та цинку (латуні)		
Сплави на основі міді та олова (бронзи)		
Сплави на основі міді та нікелю (купронікелі) або з міді, нікелю і цинку (нейзильберу)	24 %	21 %

Інші сплави з міді (за винятком лігатур товарної позиції 7405)	
Відходи та брухт міді	
Лігатури на основі міді	
Порошки та луска з міді	
Решітки та сітки з мідного дроту	
Інші вироби з міді без різьби, крім шайб (включаючи шайби пружні)	
Інші вироби з міді з різьбою (крім шурупів для дерева, інших гвинтів, болтів та гайок)	
Господарчі вироби з міді та їх частини інші	
Інші вироби мідні	
Відходи та брухт з нікелю	
Відходи та брухт з алюмінію	
Відходи та брухт із свинцю	
Відходи та брухт із цинку	
Відходи та брухт з олова	
Відходи та брухт з вольфраму	
Штейні кобальтові та інші проміжні продукти металургії кобальту; кобальт і вироби з кобальту, включаючи відходи та брухт; штейні кобальтові та інші проміжні продукти металургії кобальту; кобальт необроблений; відходи та брухт; порошки: відходи та брухт	
Відходи та брухт з титану	
Металокераміка і вироби з металокераміки, включаючи відходи та брухт: відходи та брухт	

Джерело: Про ставки мита у 2011 році: лист Державної митної служби України від 30.12.2010 р. № 11/3-10.14/17401-еп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.balance.ua/download/blanks/06.01_31.doc

ДОДАТОК 2

Таблиця

**Динаміка обсягів високотехнологічного експорту України
за товарними групами згідно з класифікацією (SITC rev. 3)
у дол. США**

Період Товарна стаття	2008	2009	2010
Високотехнологічний експорт, у тому числі:	1 582 654 088	1 424 820 667	1 480 719 363
1. Продукція авіако-смічної галузі	387 005 744	478 865 293	542 809 190
792 – Авіасудна та пов'язане обладнання, крім 7928, 79295, 79297	167 057 830	146 643 130	60 559 163
714 – Авіадвигуни, крім 71489, 71499	215 730 730	327 072 028	475 840 081
87411 – Інші навігаційні інструменти	4 217 184	5 150 135	6 409 946
2. Комп'ютери – офісна техніка	35 656 421	22 155 029	42 151 240
75113 – Машини для оброблення текстів	0	678	246
7513 – Фотокопіювальні пристрої, крім 75133, 75135	10 860	14 245	3 169
752 – Комп'ютери, крім 7529	12 895 149	3 421 920	19 924 360
75997 – Деталі та аксесуари групи 752	22 750 412	18 718 186	22 223 465
3. Електронне та телекомунікаційне обладнання	540 258 681	275 030 107	254 718 578
76381 – Відеопристрої	319 160	678 552	1 131 617
76383 – Інше обладнання з відтворення звуку	46 920	5 707	16 265
764 – Телекомунікаційне обладнання, крім 76493, 76499	414 362 398	134 901 376	135 357 275
7722 – Друковані схеми	4 819 175	6 506 479	3 455 419
77261 – Електричні дошки та консолі 1000 V	64 360 001	83 315 991	60 815 409
77318 – Оптиковолоконні кабелі	2 746 230	1 198 860	2 817 031

Період Товарна стаття	2008	2009	2010
77625 – СВЧ-лампи	2 303 070	1 717 074	771 195
77627 – Інші клапани та труби	1 408 190	504 532	285 971
7763 – Напівпровідникові пристрої	32 424 899	18 926 864	22 031 425
7764 – Електронні інтегральні схеми та мікро-модулі	14 086 202	25 170 255	25 779 168
7768 – П'єзоелектричні кристали	415 948	294 835	697 362
89879 – Засоби цифрового запису інформації	2 966 488	1 809 582	1 560 441
4. Фармацевтичні препарати	38 496 224	31 805 594	46 821 814
5413 – Антибіотики	8 645 110	4 516 629	3 930 765
5415 – Гормональні препарати та їх похідні	73 140	2 338	87
5416 – Глюкозиди, залози, сироватки, вакцини	8 951 380	8 618 781	8 765 758
5421 – Медикаменти, що містять антибіотики або їх похідні	12 370 894	15 384 519	15 593 183
5422 – Медикаменти, що містять гормони або інші продукти підрозділу 5415	8 455 700	3 283 327	18 532 021
5. Наукові інструменти	174 612 296	184 473 465	195 436 208
774 – Електродіагностичні апарати для медицини або хірургії, радіологічні апарати	9 079 220	9 301 668	11 670 828
871 – Оптичні інструменти та апарати	10 370 010	9 615 065	14 509 591
87211 – Двигуни для бор-машин дантистських	604 690	393 894	833 680

Продовження табл.

Період Товарна стаття	2008	2009	2010
874 – Вимірювальні інструменти та апарати, крім 87411, 8742	144 613 126	157 016 503	159 548 432
88111 – Фотокамери	79 380	40 909	51 849
88121 – Відеокамери	6 590	0	0
88411 – Контактні лінзи	10 380	178 802	1 064 107
88419 – Оптичні волокна, крім перерахованих у підрозділі 7731	7 677 530	5 259 800	5 376 402
8996 – Ортопедичні пристрої, крім 89965, 89969	2 171 370	2 666 824	2 381 319
6. Електричні машини	53 549 562	37 413 884	38 715 693
7786 – Конденсатори електричні постійні, змінні або такі, що налаштовуються, крім 77861, 77866, 77869	2 178 955	2 605 835	2 859 855
7787 – Електричні машини з індивідуальними функціями	26 308 153	26 226 454	24 261 573
77884 – Електричні апарати звукової або візуальної сигналізації	25 062 454	8 581 595	11 594 265
7. Неелектричні машини	255 667 010	347 457 448	266 275 135
71489 – Інші газові турбіни	186 431 390	260 831 401	186 290 149
71499 – Деталі газових турбін	11 966 390	12 990 260	41 589 239
7187 – Атомні реактори та їх деталі, паливні елементи тощо	0	0	1 245 382
72847 – Машини та пристрої для розділення ізотопів	0	0	0
7311 – Верстати, що керуються за допомогою лазерного або іншого світлового чи фотонного променя, ультразвукових електророзрядів або електрохімічного процесу	4 550 120	1 899 881	935 400

Період Товарна стаття	2008	2009	2010
7313 – Верстати для видалення металу, крім 73137, 73139	5 217 500	3 277 315	81 649
73142 – Інші бормашини з цифровим програмним управлінням	0	0	0
73144 – Інші борно-фрезерні машини з цифровим програмним управлінням	67 620	0	0
73151 – Фрезерні верстати з консолями та цифровим програмним управлінням	46 650	0	35 034
73153 – Інші фрезерні верстати з цифровим програмним управлінням	404 650	27 106	126 700
7316 – Верстати для зняття задирок, заточувальні, шліфувальні, доводочні тощо, крім 73162, 73166, 73167, 73169	3 803 820	1 282 609	1 371 428
73312 – Машини для згинання, фальцювання, випрямлення або сплюснення з цифровим програмним управлінням	4 456 980	15 712 995	2 100 305
73314 – Механічні ножичі з цифровим програмним управлінням	651 470	1 163 869	1 464 137
73316 – Ударні механізми з цифровим програмним управлінням	43 170	61 545	130 000
7359 – Деталі та частини товарів груп 731 та 733	22 674 370	46 036 845	24 139 551
73733 – Машини та апарати для зварювання металів з опором, повністю або частково автоматичні	1 511 860	541 812	807 665

Період Товарна стаття	2008	2009	2010
73735 – Машини та апарати для дугового, в тому числі плазмового зварювання металу, повністю або частково автоматичні	13 841 020	3 631 810	5 958 496
8. Хімічна продукція	97 408 150	47 619 847	93 791 505
52222 – Селен, телур, фосфор, миш'як та бор	0	51 380	45 016
52223 – Кремній	37 763 590	31 193 457	18 704 611
52229 – Кальцій, стронцій та барій	0	0	459 434
52269 – Інші неорганічні основи	3 147 970	1 852 639	2 697 990
525 – Радіоактивні метали	39 971 560	249 044	55 418 278
531 – Синтетичні органічні барвники та кольорові лаки	1 173 310	1 086 001	1 102 135
57433 – Поліетилентерфталат	5 835 160	3 572 908	6 290 226
591 – Інсектициди, дезінфікуючі засоби	9 516 560	9 614 418	9 073 815
9. Зброя	–	–	–
891 – Зброя і боєприпаси	–	–	–

Джерело: складено НІСД за даними онлайн-бази даних ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comtrade.un.org/db/>; систематизовано згідно з методикою Євростату щодо визначення високотехнологічних груп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://err.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/htec_esms_an4.pdf.

ДОДАТОК 3*Таблиця***Динаміка частки високотехнологічних товарів у структурі експорту обробної промисловості, 2007–2009 рр.**

Період Країна	2007	2008	2009	Середнє значення, 2007–2009
Філіппіни	68,86	66,27	65,55	66,89
Мальта	52,52	50,24	47,31	50,03
Сінгапур	46,40	50,77	49,06	48,74
Малайзія	52,19	39,65	47,11	46,32
Коста-Ріка	45,36	38,65	41,48	41,83
Сент Кітс і Невіс	41,45	–	–	41,45
Ісландія	57,12	36,11	28,76	40,67
Корея	33,45	30,77	32,0	32,07
Кіпр	30,69	31,77	32,48	31,65
Китай	29,68	28,66	30,98	29,77
Ірландія	27,93	26,49	24,71	26,37
США	28,54	27,12	22,97	26,21
Таїланд	26,47	25,39	26,15	26,01
Гренада	39,56	10,93	–	25,25
Угорщина	25,20	24,15	25,71	25,02
Казахстан	21,44	21,92	29,97	24,44
Гонконг, Китай	19,33	22,42	31,25	24,33
Нідерланди	25,71	22,21	24,07	24,0
Швейцарія	21,67	23,01	24,96	23,22
Кот-д'Івуар	40,32	15,53	12,25	22,70
Франція	18,86	20,24	23,0	20,70
Великобританія	19,51	19,23	22,59	20,45
Фінляндія	21,48	21,23	17,79	20,17
Мексика	17,09	19,41	21,77	19,42
Норвегія	18,05	19,88	19,91	19,28
Японія	18,96	17,87	19,56	18,80
Руанда	16,33	7,11	30,72	18,05
Сент-Люсія	14,82	19,58	–	17,20
Судан	–	0,10	33,82	16,96
Данія	16,90	15,66	17,98	16,85

Продовження табл.

Період Країна	2007	2008	2009	Середнє значення, 2007–2009
Швеція	15,70	15,88	17,22	16,27
Ізраїль	7,54	16,37	22,93	15,61
Канада	14,33	14,83	17,53	15,57
Чехія	14,13	14,26	15,53	14,64
Німеччина	14,22	13,52	15,53	14,43
Бразилія	11,95	11,97	13,90	12,61
Австралія	11,16	11,81	13,04	12,0
Суринам	9,41	13,85	–	11,63
Гренландія	11,50	–	–	11,50
Індонезія	10,73	10,64	12,66	11,35
Австрія	11,32	10,93	11,49	11,24
Литва	11,05	11,42	10,26	10,91
Естонія	11,52	10,53	10,09	10,71
Нігер	12,65	7,96	–	10,30
Греція	8,02	9,96	11,26	9,74
Хорватія	9,11	9,14	10,86	9,70
Домініканська Республіка	15,58	7,52	5,36	9,49
Нова Зеландія	9,46	8,93	9,53	9,31
Французька Полінезія	2,23	15,78	8,83	8,95
Бельгія	7,48	8,12	10,44	8,68
Парагвай	6,49	7,82	11,30	8,54
Люксембург	8,85	6,61	9,03	8,16
Аргентина	6,62	9,02	8,70	8,11
Мозамбік	10,55	3,64	9,51	7,90
Барбадос	9,97	4,01	9,71	7,90
Сенегал	3,96	5,42	13,66	7,68
Бурунді	3,79	7,70	11,54	7,68
Російська Федерація	6,94	6,52	9,33	7,60
Латвія	7,28	7,14	8,34	7,59

Період Країна	2007	2008	2009	Середнє значення, 2007–2009
Монголія	7,51	–	–	7,51
Марокко	8,81	5,95	7,10	7,29
Нідерландські, Антильські о-ви	7,55	6,69	–	7,12
Італія	6,63	6,67	7,77	7,03
Португалія	8,54	8,38	4,16	7,02
Румунія	3,67	7,24	10,07	6,99
Болгарія	6,01	6,56	8,20	6,92
В'єтнам	8,93	4,90	–	6,92
Індія	5,28	5,69	8,60	6,52
Зімбабве	3,10	14,0	1,01	6,04
Уганда	10,58	1,45	–	6,02
Словенія	5,34	6,10	6,51	5,99
Гамбія	2,06	14,33	1,13	5,84
Чилі	6,59	6,11	4,48	5,73
ПАР	5,66	5,22	5,57	5,48
Маврикій	8,10	7,17	1,12	5,46
Туніс	5,34	4,88	6,09	5,43
Словаччина	5,35	5,27	–	5,31
Сан-Томе і Принсіпі	0,22	0,06	15,56	5,28
Іспанія	5,16	5,30	–	5,23
Малі	7,29	2,74	–	5,02
Кенія	5,41	4,59	–	5,0
Грузія	7,18	2,68	–	4,93
Еквадор	6,16	4,55	4,08	4,93
Молдова	5,10	4,24	5,44	4,93
Болівія	4,68	4,43	4,93	4,68
Ель-Сальвадор	4,65	4,35	5,03	4,68
Польща	3,76	5,24	–	4,50
Ліван	2,80	3,22	7,21	4,41
Ефіопія	2,52	5,94	4,10	4,19

Продовження табл.

Період Країна	2007	2008	2009	Середнє значення, 2007–2009
Уругвай	2,96	4,21	5,37	4,18
Україна	3,58	3,22	5,38	4,06
Фіджі	4,38	3,25	4,52	4,05
Гватемала	3,48	4,12	4,54	4,05
Колумбія	2,88	3,75	5,26	3,97
Венесуела	–	3,46	4,16	3,81
Аруба	–	–	3,66	3,66
Нікарагуа	4,46	0,94	5,55	3,65
Киргизія	2,44	3,11	5,0	3,52
Домініка	6,18	0,45	–	3,32
Боснія і Герцеговина	2,90	3,89	3,14	3,31
Намібія	5,24	1,02	–	3,13
Вірменія	2,03	2,49	3,68	2,73
Білорусь	2,67	2,35	3,09	2,70
Танзанія	1,49	1,56	4,43	2,50
Макао, Китай	1,06	2,05	4,32	2,47
Малаві	2,15	1,96	3,26	2,46
Перу	2,06	2,23	2,65	2,31
Вануату	2,31	–	–	2,31
Замбія	2,95	2,27	1,56	2,26
Албанія	1,73	3,67	1,28	2,23
ОАЕ	1,20	3,24	–	2,22
Фарерські о-ви	0,49	4,79	0,62	1,97
Македонія	0,83	–	3,05	1,94
Туреччина	2,04	1,74	1,87	1,88
Азербайджан	3,39	0,90	1,35	1,88
Сейшельські о-ви	0	3,35	–	1,68
Пакистан	1,37	1,88	1,72	1,66
Шрі-Ланка	2,07	1,84	0,92	1,61
Сирія	1,27	1,75	–	1,51
Нігерія	0,91	0,32	2,56	1,26

Період Країна	2007	2008	2009	Середнє значення, 2007–2009
Гана	1,03	1,39	–	1,21
Мадагаскар	1,07	0,71	1,70	1,16
Йорданія	1,12	0,89	1,35	1,12
Гондурас	1,21	–	0,83	1,02
Джибуті	–	–	0,93	0,93
Тринідад і Тобаго	1,58	0,77	0,26	0,87
Бангладеш	0,84	–	–	0,84
Алжир	0,71	0,65	0,63	0,66
Ботсвана	0,43	0,56	0,92	0,64
Єгипет	0,16	0,99	–	0,57
Нова Каледонія	0,55	0,54	–	0,55
Буркіна-Фасо	–	–	0,51	0,51
Оман	0,46	0,73	0,32	0,50
Ямайка	0,20	0,43	0,74	0,46
Саудівська Аравія	0,60	0,46	0,26	0,44
Непал	–	–	0,42	0,42
Ємен	0,38	0,30	0,38	0,35
Кувейт	0,46	0,23	–	0,35
Сент-Вінсент і Гренадіни	0,21	0,01	0,77	0,33
Самоа	0,07	0,58	0,33	0,33
Гвінея	0,25	0,12	–	0,18
Бутан	–	0,12	0,22	0,17
Гайана	0,23	0,11	0,13	0,16
Камбоджа	–	0,09	–	0,09
Беліз	0,08	0,11	–	0,09
Ірак	0,09	–	–	0,09
Свазіленд	0,06	–	–	0,06
Того	0,06	–	–	0,06
Антигуа і Барбуда	0,06	–	–	0,06
Бахрейн	0,05	–	–	0,05

Закінчення табл.

Період Країна	2007	2008	2009	Середнє значення, 2007–2009
Панама	0,08	0,03	0,02	0,04
Катар	0,07	0,01	–	0,04
Багамські о-ви	0	0	0	0
Кабо-Верде	0	–		0

Джерело: складено НІСД за даними онлайн-бази даних Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=3&id=4>, додаткові розрахунки за даними онлайн-бази даних ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comtrade.un.org/db/> згідно з методикою Євростату щодо визначення високотехнологічних груп http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/htec_esms_an4.pdf

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ У 2008–2010 РР.	3
1.1. Короткострокові тенденції та особливості розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами України у 2008–2010 рр.	3
1.2. Структурні зрушення в зовнішній торгівлі товарами та послугами України в період 2008–2010 рр.	10
<i>Трансформація географічної структури зовнішньої торгівлі України</i>	10
<i>Трансформація товарної структури зовнішньої торгівлі України</i>	14
1.3. Інтегральні характеристики структури експорту України.....	20
РОЗДІЛ 2. ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ	27
2.1. Зовнішні чинники впливу	28
<i>Розвиток світової економіки</i>	31
<i>Торговельні обмеження</i>	33
2.2. Внутрішні чинники впливу.....	37
2.3. Ризики впливу членства у СОТ на економіку України: очікування та факти.....	53
РОЗДІЛ 3. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	63
3.1. Можливості та загрози розвитку зовнішньої торгівлі України.....	63
3.2. Пропозиції щодо модернізації торговельної політики	74
Додаток 1	84
Додаток 2	106
Додаток 3	111

Наукове видання

**ТРИ РОКИ ЧЛЕНСТВА У СОТ:
ТЕНДЕНЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ
УКРАЇНИ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД**

Аналітична доповідь

Літературні редактори: *О. В. Москаленко, Н. І. Палій*
Коректор: *О. В. Москаленко*
Верстка: *І. В. Куницяна, Є. Ю. Стрижеус*

Відповідальний за випуск: *В. М. Сизонтов*

Оригінал-макет підготовлено
в Національному інституті стратегічних досліджень:
01030, Київ-30, вул. Пирогова, 7-а

Підп. до друку 14.11.2011. Формат 60x84/16. Папір офс. № 1. Різограф.
Гарн. «PetersburgС». Обл.-вид. арк. 8,1. Наклад 200 пр. Зам. 10-1070

Віддруковано ПП «Вид-во «ФЕНІКС»
03680, м. Київ, вул. Шутова, 13 Б
Тел./факс 501-93-01

ДЛЯ ПОДАТКОВ